

1/2021

24. ročník

cena 40 Kč

POODŘÍ

ČASOPIS OBYVATEL HORNÍ ODŘY

Z obsahu:

Za vázkami CHKO Poodří

Namibijské děti v Bartošovicích

425 let kostela sv. Jana Křtitele ve Smilově

Johnův lom u Jestřabí

Mladí grafici v Poodří

POODŘÍ – časopis obyvatel horní Odry

www.casopispoodri.cz

Vydává Společnost přátel Poodří (IČ: 64627870) ve spolupráci se ZO ČSOP Odry, ZO ČSOP Jeseník nad Odrou, Správou chráněné krajinné oblasti Poodří a Svazkem obcí Region Poodří.

Redakční rada: Ing. Radim Jarošek, Ing. Petr Lelek, Lumír Kuchařík, Ing. Alena Malíková,

MVDr. Kateřina Křenková, Mgr. Ivan Bartoš, Jiří Zelený

Adresa redakce: Oblá 11, 709 00 Ostrava – Mariánské Hory

E-mail: radim.jarosek@volny.cz

Počítačová sazba a grafické zpracování: Aleš Luzar

Tisk: Printo spol. s r. o., Ostrava

Vydávání povoleno Ministerstvem kultury ČR, registrační číslo: MK ČR E 12812

ISSN 1803-2338

Vychází dvě čísla ročně.

Cena jednoho čísla: 40 Kč, roční předplatné: 80 Kč

Objednávky na adrese redakce.

XXIV. ročník, č. 1/2021

Titulní strana obálky: Moudivláček lužní v provedení Markéty Veselé (viz článek Mladí grafici ze Střední umělecké školy, Ostrava).

Tato strana: Čolek obecný v grafické zkratce Stelly Zettlitzové.

Ceník reklamy v POODŘÍ

Umístění na 3. nebo 4. straně obálky (černobílá) formát: A4 – 2 500 Kč, A5 – 1 000 Kč

Redakce si vyhrazuje právo na odmítnutí požadavku na reklamu, úpravu ceny (např. při opakované reklamě ve více číslech apod.) resp. řešení formou protislužby (např. propagací POODŘÍ v jiném periodiku).

Redakce děkuje za finanční příspěvek na tisk tohoto čísla:

- Obcím Albrechtický, Bartošovice, Bernartice nad Odrou, Hladké Životice, Jakubčovice nad Odrou, Jeseník nad Odrou, Jistebník, Libhošť, Mankovice, Proskovice, Pustějov, Stará Bělá, Stará Ves nad Ondřejnicí, městysu Suchdol nad Odrou a městu Odry.
- Všem čtenářům, kteří přispěli jakoukoliv částkou nad předplatné.

Obsah

Za vázkami CHKO Poodří Ondřej Klupa & Zbyněk Sovík	4	Mladí grafici v Poodří Tereza Smetanová	74
Jasoň dymnivkový, klenot mezi motýly regionu Oderska Tomáš Kuras	10	Chalupa Pod Mateřídouškou ve Spálově Miloslav Chytil	75
Geomorfologický význam zvýšených průtoků a rozlivů v říční krajině Jan Hradecký	11	Bylinkové sirupy z Jeseníku nad Odrou Martina Vrbová	77
Rozlivy a hmyz Petr Kočárek, Aleš Dolný, Tomáš Kuras	14	Počasí prvního pololetí roku 2021 Petr Dobeš	77
Vliv rozlivů na několik vybraných druhů ryb Bohumír Lojkásek	16	Rozhledna v Blahutovicích Martina Peterková	79
Záplavy v CHKO Poodří a avifauna Karel Pavelka, Emil Morav, Patrik Molitor	17	Ohlédnutí za historií chráněné krajinné oblasti Poodří Zbyněk Sovík	80
Záchrana a podpora biodiverzity na rybnících v PR Bažantula Zdeňka Hrdá	22	Ludvík Kunc – Rozloučení (17. 5. 1934 – 28. 6. 2021) Věra Koutecká	81
Johnův lom – Jestřábí u Fulneku Helena Gilíková, Tomáš Lehotský	25	Barevná příloha:	
Namibijské děti v Bartošovicích Kateřina Mildnerová	28	Krajina v Poodří – Ludvík Kunc	83
O spolku Guttemplerů v Butovicích po 1. světové válce (z kroniky Butovic) Překlad Ludvík Kudla	38	Za vázkami CHKO Poodří	84
Dřívější most přes Odru u bývalého Karlova dvora u Hladkých Životic Radim Jarošek	40	Práce mladých grafiků ze Střední umělecké školy, Ostrava	86
Nešťastné a výjimečné události na Libavsku v dobových novinách (1850–1945), 3. část Jana Krejčová	43		
425 let kostela sv. Jana Křtitele ve Smilově a osudy P. Wilhelma Jakela Jana Krejčová	52		
De Fontis Odrae Jan Jeniš, Marek Bohuš	59		
Hraběnka Marie Walburga prosazuje na svém panství očkování proti neštovicím Překlad Květa Míčková	62		
Průvodce po moravském břehu Odry mezi Výškovicemi a Zábřehem Petr Lexa Přendík	64		
Alena Polášková píše o staré(m) Libhošti Petr Horák	70		
Pověsti z Oderských vrchů Josefa Ullricha I. O vodnicích Překlad Marek Bohuš	73		

Ludvík Kunc (1934–2021)

Za vážkami CHKO Poodří

Ondřej Klupa & Zbyněk Sovík

Vážky jsou pozoruhodnou a pro obdivovatele přírody velmi atraktivní skupinou hmyzu. Jejich tělo bývá pestře zbarveno, jsou výbornými letci a obávanými dravci hmyzí říše. Pozoruhodný je také jejich vývoj. Dravé larvy žijí ve vodě a v tomto stádiu přežívají i několik let. Až poté se přeměňují v létající dospělce (imaga), jejichž impozantní vzhled tolik obdivujeme. Život imaga je přitom poměrně krátký, trvá řádově týdny až několik měsíců.

Vážky jsou mezi amatérskými přírodovědci velmi populární a důvody jsou zřejmé. Nejedná se o velkou skupinu živočichů – na území ČR se vyskytuje pouze několik desítek druhů. Dostatek vnějších určovacích znaků dospělců ve většině případů usnadňuje identifikaci, zvláště pokud dokážeme pořídit dostatečně kvalitní fotografie sledovaných jedinců. S determinací pomohou také ekologické nároky jednotlivých druhů, protože u řady z nich lze pozorovat více či méně specifickou vazbu na konkrétní typ stanoviště (stojaté vody, toky, prameniště...). Aktivita imag se navíc může u různých druhů v průběhu sezóny lišit. Jeden druh lze pozorovat pouze od jara do začátku léta a jiný třeba až od léta do podzimu. Sezóna aktivity imag trvá zhruba od dubna do října a je do jisté míry závislá na vývoji počasí v daném roce. Vážky mají rády teplé, slunečné počasí bez větru a srážek. Nejlepší dobou pro jejich pozorování je proto léto, tedy červen až srpen.

Tímto článkem chceme sdílet naše zkušenosti s pozorováním vážek v CHKO Poodří a podělit se o nadšení začínajících vážkařů nebo chcete-li odborně odonatologů. Oba se totiž vážkami zabýváme poměrně krátce. Provedeme vás různými částmi rovinaté pooderské krajiny a ukážeme některé pro Poodří typické druhy a zajímavosti z jejich nevšedního života.

Kde v Poodří hledat vážky

Ptáte se, kde v Poodří hledat vážky? Dalo by se říct, že všude, vzhledem k tomu, že je rozmnožování této skupiny hmyzu vázáno striktně na vodní prostředí. A kde jinde hledat vodu, než v Poodří. Území CHKO tvoří ze dvou třetin pouze údolní říční niva. Osou je přirozeně meandrující tok Odry, na který jsou napojeny četné přítoky z Beskyd a Nízkého Jeseníku. Stojaté vody reprezentují především rybníky, kterých se jen na území CHKO nachází téměř sedmdesát. Vodní plochy doplňují odstavená říční ramena, tůňe a drobné mokřady. Krajina Poodří tvoří z jedné třetiny nivní louky, místy podmáčené a protkané sítí melioračních kanálů. V říčních terasách vyvěrají četná prameniště. Všechny tyto biotopy mohou být vhodným prostředím pro rozmnožování a výskyt vážek. Vážky

samozřejmě nepotkáme pouze u vody. Některé druhy zalétají i velmi daleko od svého rozmnožovacího a zvláště při hledání potravy lze v otevřené krajině potkat vážky téměř kdekoli.

Rybníky

Jak už bylo řečeno, v CHKO Poodří se v současné době nachází téměř sedmdesát rybníků. Některé z nich jsou součástí přírodních rezervací. Hospodaří se zde způsobem šetrným k přírodě, vysazují se menší ryby a plůdek. Rybníky mohou díky vyšší průhlednosti vody a dostatku světla zarůstat vodními rostlinami, při břehu bývá vyvinuto litorální pásmo rákosin. To se týká asi třetiny rybníků a jsou to jedny z nejlepších lokalit pro život vážek. Právě na těchto rybnících se vyskytují vzácnější druhy. Ostatní rybníky jsou určeny především k chovu větších ryb. Vodních rostlin i přibřežních rákosin je díky tomu málo. Značný vliv má požíráání larev rybami. Podmínky pro rozmnožování na těchto lokalitách nejsou ideální a vážek zde díky tomu nalezneme podstatně méně. Na těchto rybnících se povětšinou vyskytují běžné a stanovištně méně vyhraněné druhy. Atraktivnost rybníků pro život vážek je tedy z velké míry závislá na způsobu jejich obhospodařování.

Extenzivně využívané a plůdkové rybníky nabízejí vážkám mnohem lepší podmínky než rybníky produkční. Můžeme na nich vidět druhy, jako je **vážka ploská** (*Libellula depressa*), která patří k nejrychlejšími letcům naší odonatofauny. Díky robustní stavbě těla s výrazně zploštělým zadečkem ji lze od ostatních druhů snadno rozpoznat. Na stéblech rákosy a jiné vodní vegetaci můžeme zastihnout její příbuznou **vážku čtyřskvrnnou** (*Libellula quadrimaculata*). Ta se vyznačuje značnou agresivitou a často ji zahlédneme, jak ze svého území energicky vyhání i výrazně větší druhy.

Bohatě zarostlé vodní plochy obývá vážka čtyřskvrnná (Foto Zbyněk Sovík).

K těm patří i opravdový obr mezi našimi vážkami – **šídlo královské** (*Anax imperator*). Lze jej snadno rozpoznat podle typického modro-zeleného zbarvení, sebejistého letu a v neposlední řadě rozpětí křídel až 11 centimetrů. Tito vládci rybníků jsou natolik silní, že není neobvyklé pozorovat, jak aktivně loví i své menší příbuzné. To samé platí pro larvy. Díky své velikosti a síle dokáží ulovit vše – od larev jiných vážek, přes pulce žab až po malé rybky

Šídlo královské klade vajíčka v bohatých porostech vodních rostlin (Foto Ondřej Klupa).

Rybníky s šetrným hospodařením mohou poskytovat domov také vzácnějším druhům šídel. Jedním z nejkrásnějších je **šídlo rákosní** (*Aeshna affinis*). Samce tohoto šídla s nezaměnitelnými blankytně modrými očima lze v Poodří pozorovat především v průběhu prázdninových měsíců všude kolem dobře prosluněných a často i vysychavých vod s bohatou vegetací (foto viz barevná příloha). Zajímavostí je, že tato šídla po vylíhnutí vytvářejí velká hejna, která se toulají krajinou a lze je zastihnout i relativně daleko od domovských lokalit.

Neméně krásným druhem je pro Poodří typické **šídlo pestré** (*Aeshna mixta*), které lze od jiných šídel rozeznat podle dvou nápadných žluto-zelených pruhů na jinak hnědě zbarvené hrudi. Tento druh je symbolem babího léta na rybnících a za teplých podzimních dní jej můžeme sledovat, jak nehybně plachtí v mírném vánku nad hladinou pooderských rybníků. Fotografii samce šídla pestrého najdete v barevné příloze.

Velmi zajímavou vážkou je **šídlatka velká** (*Chalcolestes viridis*). Potkáme ji v okolí vodních ploch, zavěšenou na koncích stébel či větvíček stromů. Unikátní je u tohoto druhu rozmnožovací strategie. Samice svým ostrým kladélkem umísťují vajíčka pod kůru větví vrb a olší přesahujících nad vodní hladinu. Tam se během zimy vajíčka vyvíjejí.

Na jaře vylíhlé larvy padají do vody, kde dokončují svůj rychlý, asi tři měsíce trvající vývoj. Fotografii samce šídla pestrého najdete v barevné příloze.

Šídlatka velká klade vajíčka pod kůru vrb (Foto Zbyněk Sovík).

Velký rozlehlý rybník může také vypadat jako ideální místo pro život vážek, ale není tomu tak. Klasické produkční rybníky poskytují vážkám jen minimum vhodných míst pro život. Hlavním problémem rybníků v Poodří je predatorní tlak, jehož intenzita je závislá na množství a velikosti nasazených ryb. V takovém prostředí se nejčastěji setkáváme s druhy nenáročnými a s takzvanými pionýrskými druhy, které jako první osidlují nová prostředí a nevyžadují příliš specifické podmínky pro život. Díky tomu mohou osídlit široké spektrum lokalit od velkých rybníků, přes tůň až po zahradní jezírka. Patří sem například **šídélko kroužkované** (*Enallagma cyathigerum*) nebo **šídélko větší** (*Ischnura elegans*). U tohoto druhu je zajímavá variabilita zbarvení samiček, které lze vidět v několika formách od modrého androchromního (samčího) zbarvení, přes odstíny zelené, oranžové až po fialovou.

Ze středně velkých druhů zde najdeme cihlově zbarvenou **vážku obecnou** (*Sympetrum vulgatum*) nebo velmi podobnou **vážku rudou** (*Sympetrum sanguineum*). Obě patří k nejběžnějším druhům a vyskytují se na většině stojatých a dobře prohřátých vod v Poodří. Vyznačují se i podobným chováním. Nejčastěji je uvidíme posedávat u vody na vyvýšených stéblech vegetace, odkud se rozhlíží po potravě. Často je zahlédneme, jak sedí ve zvláštní poloze se zadečkem strmě zdviženým vzhůru. Tento postoj označujeme jako tzv. obeliskovou pozici, která slouží vážkám k termoregulaci. Dokáží tak minimalizovat plochu svého těla vystavenou slunečním paprskům a zabránit přehřátí. Foto vážky obecné – viz barevná příloha.

Vážka rudá v tzv. obeliskové pozici (Foto Ondřej Klupa).

Největšími vážkami a opravdovými vládci rybníků jsou šídla. Zřejmě tím nejčastějším je **šídlo modré** (*Aeshna cyanea*). Jedinci tohoto druhu pomalým letem pročesávají břehy vodních ploch a pátrají po kořisti. Tato běžná šídla osidlují veškeré stojaté vody od velkých hospodářských rybníků, přes rybníčky a tůně různých velikostí, až po pomalu tekoucí říčky. Vyhledávají dokonce i zastíněné lesní tůně. Setkat se s nimi můžeme od prvních teplých dní v květnu až do poloviny listopadu či příchodu prvních mrazíků.

Tůně a drobné mokřady

Velmi vhodným prostředím pro rozmnožování vážek mohou být větší i menší osluněné tůně a drobné mokřady zarostlé vegetací. Takové tůně se nacházejí roztroušeně po celém Poodří. Některé z nich byly Správou CHKO cíleně vyhloubeny v rámci krajinných opatření – těch je v Poodří přes třicet, jiné vznikly přirozeně. V posledních letech bohužel dochází k častému vysychání tůní vlivem extrémního sucha. To má za následek zazemňování a zarůstání bylinnou vegetací či náletem dřevin.

Typické tůně tohoto typu můžeme nalézt například v loukách na území přírodní rezervace Kotvice. Jsou snadno přístupné a návštěvníkům poskytují skvělé možnosti pro pozorování života vážek. U tůní a mokřadů v Poodří lze pozorovat širokou paletu druhů. Od malého **šidélka rudoočka** (*Erythromma najas*), posedávajícího na plovoucích listech vodních rostlin, snadno poznatelného podle výrazných rudých očí, přes pro šidélka netypicky červeně zbarvené **šidélko ruměnné** (*Pyrrhosoma nymphula*) až po majestátní šídla, například **šídlo červené** (*Anaciaeschna isoceles*).

U mělkých tůní s bohatým porostem přibřežní vegetace je jako doma jedna z našich nejzajímavějších vážek, subtilní a nenápadně zbarvená **šídlatka hnědá** (*Sympecma fusca*). Je to první druh vážky, se kterým se lze na jaře setkat, a to nezřídka již během prvních teplých dní na přelomu března

a dubna. Její jedinečnost tkví v tom, že na rozdíl od ostatních druhů vážek, které přecházejí zimu ve formě vajíčka nebo larvy, zimují tyto šídlatky ve formě imaga. Tento způsob přežití jim umožňuje speciální směs „nemrznoucích kapalin“ v krvi. Zimu přecházejí ve strnulém stavu ukryté na chráněných místech. Znovu se aktivují na jaře, kdy teplota vystoupá k hodnotě 14 °C.

Šídlatka hnědá dokáže přežít zimu ve formě imaga (Foto Ondřej Klupa).

Výrazným jarním druhem je **leskllice měděná** (*Cordulia aenea*). Díky zeleně zářícím očím a tělu s tmavě zeleným metalickým leskem ji určitě nepřehlédnete. Samci lesklíc v honbě za samicemi typicky nízkým letem nad hladinou neúnavně pročesávají svá teritoria a jen málokdy se zastaví k odpočinku.

Leskllice měděná (Foto Ondřej Klupa).

Dobře prosluněné a prohřáté tůně či menší rybníky poskytují domov i exotičtějším zástupcům naší odonatofauny. Jedním z nich je bezesporu i sytě rudě zbarvená **vážka červená** (*Crocothemis erythraea*). Jedná se o původem africký a středomořský druh vážky, který byl ještě před dvaceti lety na našem území velkou vzácností. V současné době ji lze v Poodří najít na většině vhodných

stanovišť. Dalším „exotickým druhem“ je předešlému podobná **vážka jarní** (*Sympetrum fonscolombii*). Tato vážka se u nás objevuje ve dvou vlnách. Tou první, kterou lze pozorovat během května a června, jsou jedinci přilétající z jižní Evropy. Tou druhou je již generace u nás narozená. Dospělci se objevují po přibližně tříměsíčním vývoji od poloviny července až do září.

Tůně a rybníky v Poodří jsou také spojeny s největším exotem z řad našich vážek. Je jím **šídlo hnědé** (*Anax ephippiger*) původem z tropické Afriky. Jedná se o nejmenšího zástupce šídel skupiny *Anax*. Poznáme jej podle hnědo-zeleného zbarvení s modrým sedlem na druhém zadečkovém článku. Na našem území se objevuje velmi vzácně během pozdního jara. Přilet těchto šídel bývá spojován s „klimatickými poruchami“ typu padajícího saharského písku. Přitom Poodří je místem s největší koncentrací nálezů na území ČR. Řadí se také k jednomu z největších cestovatelů hmyzí říše. Lze se s ním setkat od Afriky, přes západní Asii až po Středomoří. Jako jediný druh vážky byl zaznamenán dokonce až na Islandu.

Vodní toky – řeky, potoky, kanály

Vodní toky v Poodří jsou díky zachovalosti koryt, přirozenému meandrování a s tím spojeným střídáním proudných a tišinových úseků, prostředím pro vážky velmi zajímavým. I tady lze najít tolerantní druhy, které obsazují široké spektrum lokalit od velkých nížinných řek, jako je Odra, přes kamenité beskydské říčky s rychlejším průtokem, jakými jsou Ondřejnice nebo Lubina, až po náhony a meliorační strouhy. Prakticky na všech dobře prosvětlených tocích v Poodří se lze setkat s drobným, modře zbarveným **šidélkem brvonohým** (*Platycnemis*

Šidélko brvonohé – při kopulaci utváří samec se samicí obrazec podobný srdci (Foto Ondřej Klupa).

pennipes). Hejna těchto šidélek většinou uvidíte, jak posedávají na břehových porostech chřastice, nebo se rozmnožují na ponořených částech rostlin. Toto šidélko s rozšířenými a výrazně obrvenými končetinami lze potkat prakticky na všech typech vod. Při kopulaci utvářejí těla šidélek typický tvar srdce.

Dalším v Poodří běžným druhem je elegantní **motýlice lesklá** (*Calopteryx splendens*). Tyto svým vzhledem tropickým druhům podobné vážky obsazují lokality s bohatým břehovým porostem. Modře zbarvení samečkové mezi sebou neúnavně bojují o nejatraktivnější teritoria, kde se následně předvádějí smaragdově zbarveným samičkám, a pokud uspějí, odlétají společně k ponořeným částem vegetace, kde se následně páří a kladou vajíčka. Sledování tanečních kreací kovově modrých samečků a zlatavě zelených samiček pozorovatele nikdy neomrzí.

Motýlice lesklá – samec (Foto Ondřej Klupa).

Hlavní tepnou a symbolem Poodří je řeka Odra. Její zachovalé, členité koryto poskytuje vážkám nepřeberné množství biotopů a mikrostanošť. Od proti proudu výše položených rychlých úseků podhorského typu až po nížinný meandrující tok se zákrutami a slepými rameny protékající Polanskou nivou. Specifickými obyvateli Odry a jejích přítoků jsou vážky skupiny *Gomphidae* – klínatky. Ty jsou charakteristické černo-žlutým, případně černo-žlutozeleným zbarvením a očima posazenými daleko od sebe. V Poodří můžeme najít čtyři z pěti druhů našich klínatek a to **klínatku obecnou** (*Gomphus vulgatissimus*), **klínatku vidlitou** (*Onychogomphus forcipatus*), **klínatku rohatou** (*Ophiogomphus cecilia*) a vzácnou, na široké nížinné řeky vázanou, **klínatku žlutohous** (*Stylurus flavipes*). Klínatky patří mezi reofilní druhy, tedy druhy vázané na proudící vodu. Larvy žijí především v horních vrstvách usazenin v klidných místech toků, jejich vývoj trvá 2 až 4 roky. Dalším typickým znakem klínatek je obliba v loveckých potulkách, které nezřídka míří

i relativně daleko od domovských lokalit a oproti samcům poněkud skrytý a nenápadný život samic.

Klidné a relativně široké koryto meandrujícího toku Odry svědčí vzácné **klínatce rohaté**. Tu lze od ostatních snadno rozpoznat díky výraznému zelenému zbarvení očí a hrudi. Nejčastěji vyhledává klidné úseky toku s písčitým podložím a hustým porostem příbřežní vegetace, která přesahuje nad vodní hladinu. **Klínatka rohatá** je naturovým druhem chráněným v rámci celé Evropské unie a zároveň předmětem ochrany evropsky významné lokality Poodří. V současné době probíhá mapování zaměřené na zjištění výskytu a rozšíření tohoto druhu v Poodří (foto viz barevná příloha).

Nejvzácnějším druhem v Poodří a jedním z nejvzácnějších druhů vážek u nás je **klínatka žlutonohá**. Vyznačuje se jasně žlutým zbarvením těla a nohou, které ji odlišuje od běžnějších příbuzných. Charakteristická je vysoká letová aktivita. Na rozdíl od ostatních klínatek, které můžeme označit jako „lovce ze zálohy“, je aktivním letcem, který neúnavně pročesává své lovecké revíry a nebojí se cestovat i na relativně velké vzdálenosti. Toto chování je dáno vazbou na velké a široké řeky, respektive potřebou pokrýt rozsáhlá území. Obě výše jmenované klínatky patří v rámci ČR k nepříliš početným druhům. Setkání s nimi lze považovat za velké štěstí a úspěch.

Klínatka žlutonohá – vzácný druh vázaný na velké vodní toky (Foto Ondřej Klupa).

Pravostranné beskydské přítoky Odry, především Lubina a Ondřejnice, mají charakter spíše kamenitý. Vyznačují se tvrdším šterkovým dnem, které je jen v klidných pasážích doplněno o naplavené písčité vrstvy. Opravdovým specialistou rychle proudících toků je v ČR málo početná **klínatka vidlitá** (*Onychogomphus forcipatus*). Od ostatních klínatek ji odlišíme díky subtilní stavbě těla a pro samce typickému klešťovitému zakončení zadečku. Tyto klínatky můžeme pozorovat na obou zmíněných řekách, jak posedávají na z vody vyčnívajících kamenech a šterkových lavicích, kde se vyhřívají,

a občas prudce vyrážejí za kořistí. Tento druh je často přítomen i na regulovaných částech toků, kde jako svá stanoviště využívá kamenné zpevnění břehů.

Klínatka vidlitá se vyhřívá na kamenech (Foto Ondřej Klupa).

Doprovodné porosty v okolí vod jsou loveckým revírem relativně velké, kontrastně žluto-černě zbarvené **klínatky obecné** (*Gomphus vulgatissimus*). Tyto robustní vážky často posedávají na vegetaci či na stromech, odkud rychlým a energickým letem vyrážejí za svou kořistí. Typickým znakem je velmi dlouhý larvální vývoj, který může trvat až čtyři roky. V Poodří je klínatka obecná poměrně hojným a obecně rozšířeným druhem.

Klínatka obecná – specialista na vodní toky v Poodří (Foto Ondřej Klupa).

Stanovištní podmínky na tocích v Poodří jsou velmi různorodé. Řeky Odra, Lubina a Ondřejnice se navíc stýkají na jen asi kilometrovém úseku toku mezi Košatkou, Polankou a Proskovicemi. Především soutok Odry a Ondřejnice je velice aktivní a při větších vodách se zde vytvářejí výrazné náplavy, šterkové lavice a říční ostrovy. Díky tomu lze na této lokalitě za příhodných podmínek pozorovat všechny čtyři druhy našich klínatek najednou (Dolný, Mižičová 2011).

Meliorační kanály, náhony a potoky v otevřené zemědělské krajině Poodří mohou být pro vážky také velmi zajímavé. Vyskytovat se zde mohou druhy tekoucích i stojatých vod. Důležité je oslunění, rychlost proudění vody a přítomnost vegetace. Důkazem může být nedávný nález velmi vzácné **lesklíce skvrnité** (*Somatochlora flavomaculata*) u melioračního kanálu Na Korytech (Jeziorski, 2020). Vodní toky vzniklé lidskou činností se často vyznačují nízkým průtokem, případně malou hloubkou. Takové podmínky svědčí druhům, které vyžadují vyšší teplotu vody, ale nalézt zde můžeme i jiné běžnější nenáročné druhy. Vyskytují se zde červeně zbarvené vážky skupiny *Sympetrum*, dále **vážka ploská** (*Libellula depressa*), některá šidélka a nezdávka zde zastihneme i patrolující šidla. Teplé, prosluněné vody poskytují ideální domov teplomilným zástupcům vážek skupiny *Orthetrum* jako je **vážka bělořitná** (*Orthetrum albistylum*) nebo u nás ne zcela početná **vážka hnědoskvrnná** (*Orthetrum brunneum*). Vyloučen není ani výskyt vzácné **vážky žlutoskvrnné** (*Orthetrum coerulescens*), která v Poodří prozatím nalezena nebyla. Původní domovinou těchto druhů jsou oblasti jižní Evropy.

Vážka ploská patří k nejlepším letcům mezi vážkami (Foto Zbyněk Sovík).

Je CHKO Poodří dostatečně prozkoumané?

CHKO Poodří je dobře prozkoumaným územím. Do nálezové databáze Agentury ochrany přírody a krajiny ČR bylo od roku 1991, tj. od vyhlášení CHKO Poodří, zapsáno přes 3 600 nálezů vážek. Celkem bylo zaznamenáno 52 druhů, což je 70 % z celkových 74 druhů prokazatelně se vyskytujících na území České republiky. Lze tedy říct, že CHKO Poodří je územím na vážky bohatým. 16 druhů zaznamenaných v CHKO Poodří figuruje v červeném seznamu bezobratlých (Hejda, Farkač, Chobot 2017), z toho tři jsou chráněny ze zákona jako zvláště chráněné druhy a zároveň požívají mezinárodní ochrany dle evropské směrnice o stanovištích. Jde o klínatku rohatou, klínatku žlutohousou a vážku jasnoskvrnnou.

Podíváme-li se na distribuci nálezů, je zřejmé, že většina z nich byla učiněna v přírodních rezervacích, kde byly Správou CHKO zadány ke zpracování inventarizační průzkumy. Celkem logicky pochází většina nálezů od rybníků a tůní, případně vodních toků. Také proto je mnohem podrobněji prozkoumána severní polovina CHKO mezi Bartošovicemi a Ostravou, ve které se nachází drtivá většina vodních ploch a přírodních rezervací.

Jaká překvapení tedy Poodří ještě skrývá? Čistě z pohledu umístění dosavadních nálezů je málo prozkoumán samotný tok Odry a některých přítoků. Odra je silně meandrující a v létě i díky husté vegetaci velmi špatně přístupný tok. Poměrně podceňovanými biotopy jsou všudypřítomné meliorační kanály a jiné drobné vodní toky. Hlavní výhodou je jejich trvalé oslunění, nevýhodou bude velmi často absence vodních rostlin. Dalším příkladem mohou být odstavená říční ramena, odkud nemáme téměř žádné nálezy. Důležitá je samozřejmě míra zarybnění těchto ramen, které jsou povětšinou součástí rybářských revírů. Neprozkoumaným biotopem jsou i četná lesní prameniště. Mnozí možná namítnou, že se jedná o místa se silným zástínem, který vážkám nevyhovuje. V posledních letech však dochází k prosvětlování porostů dřevin v okolí těchto biotopů, např. díky intenzivní činnosti bobrů nebo degradaci jasanových porostů houbou chalarou. S prosvětlováním občas „pomáhají“ také energetici, udržující bezlesí pod dráty vysokého napětí. Právě tato nově prosvětlená místa by mohla skrývat mnohá překvapení.

V neposlední řadě nesmíme zapomenout na poměrně nové biotopy vzniklé cílenými zásahy do krajiny – revitalizovanou řeku Bílovku, štěrkovnu v Mankovicích či čerstvě rekonstruovanou soustavu rybníků v přírodní rezervaci Bažantula. Nové druhy pro Poodří jistě ve větší míře přibývat nebudou, ale objeveny mohou být nové lokality pro vzácné a ohrožené druhy, např. vážku rumělkovou, klínatku žlutohousou či klínatku rohatou.

Při pozorování vážek nejen v CHKO Poodří je potřeba mít na paměti zákonná omezení platná v chráněných územích. Jedná se především o zákazy vstupu, které bývají v přírodních rezervacích zavedeny kvůli ochraně hnízdicích ptáků. Vážkám přítomnost člověka nevadí, ale narušování klidu na hrázích a v litorálních porostech může mít právě u ptáků za následek neúspěšné vyhnízdění. Toto se týká především přírodních rezervací Bažantula, Kotvice a Bartošovický luh. V národní přírodní rezervaci Polanská niva jsou z tohoto důvodu hráze mezi rybníky v hnízdním období uzavřeny uzamykatelnými branami.

Závěr

Svět vážek je zajímavý, pestrý a plný překvapení. Nezdávka tak můžeme na některých lokalitách nalézt druhy pro ně netypické a nové. Proto

je dobré mít otevřenou mysl a oči na stopkách. A v Poodří to platí dvojnásob. Především díky nížinnému charakteru a množství vodních biotopů se jedná o území na vážky bohaté. Terénní průzkumy v CHKO Poodří však mohou být náročné. Vážky je potřeba hledat především v létě, kdy je krajina zarostlá bujnou vegetací. Možná proto některá místa v Poodří na důkladný odonatologický průzkum teprve čekají. A jak dopadly naše prvotní průzkumy? V roce 2020 jsme v období dubna až října na území CHKO Poodří našli a spolehlivě určili 36 druhů vážek z celkových 52 zde zaznamenaných od doby vyhlášení. Z vzácnějších a ochránářsky hodnotných druhů můžeme jmenovat klínatku vidlitou, vážku hnědoskvrnnou či šídlo rákosní.

Literatura:

- DOLNÝ, A.; HARABIŠ, F.; BARTA, D. (2016): *Vážky (Insecta: Odonata) České republiky*. Academia, Praha.
- DOLNÝ, A.; MIŽIČOVÁ, H. (2011): CHKO Poodří z pohledu vážek: Co ukazují výsledky dlouhodobého ekologického monitoringu? *POODŘÍ – časopis obyvatel Horní Odry* č. 3/2011. Ostrava.

- HANEL, L.; ZELENÝ, J. (2000): *Vážky (Odonata)*. Výzkum a ochrana. Metodika Českého svazu ochránců přírody č. 9. Český svaz ochránců přírody Vlašim.
- HEJDA, R.; FARKAČ, J.; CHOBOT, K. (2017): Červený seznam ohrožených druhů České republiky – Bezobratlí, in: *Příroda* č. 36, Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Praha.
- JEZIORSKI, P. (2020): *Inventarizace vážek (Odonata) a vybraných skupin vodních bezobratlých v PR Koryta*. Depon. in: AOPK ČR, RP Správa CHKO Poodří, Ostrava.
- KREJČÍČKOVÁ, N.; DOLNÝ, A. (2015): Hodnocení revitalizace řeky Bílovky prostřednictvím vážek. *POODŘÍ – časopis obyvatel Horní Odry* č. 2/2015. Ostrava.
- WALFDHAUSER, M.; ČERNÝ, M. (2014): *Vážky České republiky – průručka pro určování našich druhů a larev*. Český svaz ochránců přírody Vlašim.

Bc. Zbyněk Sovík, Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, regionální pracoviště Správa CHKO Poodří
Kontakt: zbynek.sovik@nature.cz

Ondřej Klupa

je členem stráže přírody při Správě CHKO Poodří a jeho hlavní zálibou jsou vážky a jejich fotografování.

Kontakt: 1orc1@centrum.cz

Jasoň dymnivkový, klenot mezi motýly regionu Oderska

Tomáš Kuras (text a foto)

Jasoň dymnivkový (*Parnassius mnemosyne*) je oproti **jasoni červenookému** (*Parnassius apollo*) méně známým a méně nápadným druhem jasoně v České republice. Motýl připomíná spíše některého z našich větších druhů bělásků. Proto také často uniká pozornosti nezalíbeného pozorovatele. V každém případě se jedná o druh na našem území velmi vzácný a jen lokálně se vyskytující. V Čechách jasoň dymnivkový vyhynul koncem 20. století (poslední česká populace přežívala v Polabí). Na Moravě je druh rozšířenější (viz Podyjí, Pálava, Bílé Karpaty, Moravský kras, Javorníky aj.). Na několika

Sameček jasoně dymnivkového sající nektar z květu kohoutku lučního.

místech se vyskytuje také na severu Moravy, a to v oblasti zhruba od podhůří Králického Sněžníku po město Odry. Dříve zde byl druh rozšířený podstatně více, v poválečném období ovšem naprostá většina lokalit zanikla. Hrstka nálezů pochází také z oblasti horního toku Odry. Místní populace jasoně dymnivkového je řazena k poddruhu *Parnassius mnemosyne* ssp. *simillis*.

Příčiny zániku lokálních populací jasoně dymnivkového jsou vcelku dobře známé. Mezi ty hlavní patří změna druhové a věkové struktury lesních porostů. Housenky jasoně se, jak jeho jméno napovídá, vyvíjejí na dymnivkách (na jaře kvetoucích lesních bylinách). Dymnivky rostou nejvíce v prosvětlených listnatých lesích. Tyto lesy byly ve většině převedeny na hustě vysazené kulturní lesy jehličnaté. Změna kyselosti lesního opadu a absence světla v podrostu vedla k ústupu dymnivek i zániku izolovaných populací jasoně. V oblasti Nízkého Jeseníku se zbytky vhodných lokalit dochovaly právě v zařezaných údolích, kde se alespoň pomístně, především na prudkých svazích, zachovala přirozená skladba dřevin (buky, kleny, jedle, místy též duby a lípa) a věkově diferencované lesy. Přestože jasoň dymnivkový patří do skupiny lesních druhů, housenky i motýli milují slunce. Světlá struktura listnatých lesů je tak zcela zásadní pro výskyt druhu. Náhorní nízkojesenické plató je většinou zemědělsky

využívané (pole, pastviny) a pro jasoně je tak zcela nevhodné.

Lze říci, že výskyt motýla, a to v rámci široké oblasti Nízkého Jeseníku, má společné rysy. Motýl zde doposud ostrůvkovitě přežívá v údolích po obvodu horského celku. Mezi známé lokality výskytu patří např. údolí Jezernice poblíž Podhoří nebo údolí Veličky u Boňkova. Všímavý pozorovatel však může motýly sledovat na přelomu května a června také v oblasti Oderského regionu, tedy v údolí Suché (od Heltínova zhruba po Jakubčovice n./O.), v údolí Čermné poblíž Klokočůvky nebo v údolí Něčinského potoka. Je možné, že obdobných lokalit s výskytem jasoně, bude v Oderském regionu více. Osobně mne překvapil opětovný nález jasoně dymnikového v roce 2021 v údolí Luboměřského potoka a navazujícím údolí Suché. Na lokalitu mne před lety (v r. 1988) poprvé zavedl sběratel motýlů a velký milovník přírody pan Jan Kozel z Oder. Následující

Luční niva Suchého potoka poblíž Luboměře s porosty devětsilů, pcháčů, kerblíků a dalších vlhkomilných rostlin. Typické stanoviště výskytu jasoně dymnikového v Oderském regionu. Housenky se vyvíjejí na dymnících, které rostou v navazujících světlých listnatých lesích a na pasekách.

lata jsem údolí pravidelně navštěvoval, ale jasoně jsem zde více než 30 let nepozoroval. Měl jsem za to, že zde druh, podobně jako na řadě dalších lokalit, vyhynul. Za slunečných dnů zde letos na údolních loukách poletovalo současně pět i více motýlů najednou.

Není zcela jednoduché odpovědět na otázku, proč se zde motýl několik desetiletí (pravděpodobně) nevyskytoval. Domnívám se, že významnou roli nejspíš sehrála rozsáhlá kůrovcová kalamita, která intenzívně zasáhla celou oblast Nízkého Jeseníku. V lesích odumřely nejen mnohahektarové porosty smrkového lesa, uschly i jednotlivé rostoucí stromy smrku rostoucí v příměsích zapojených lesů listnatých. Celkový charakter lesů tak nabyl rozvolněnějšího rázu a právě to mohlo být příčinou, proč se jasoně vrátil na dřívější místa výskytu. Mezernatý světlý les totiž představuje nejen vhodný biotop pro vývoj druhu, ale otevírá též cestu k jeho šíření do okolí, tedy k rekolonizaci lokalit, ze kterých v předešlých dekádách vymizel. Jasoni dymnikovému tak v „hodině dvanácté“ zřejmě pomohl kůrovec. V dalších letech by to měl být cílený lesnický přístup, a to přinejmenším v místech, kde se druh vyskytuje.

Jason dymnikový svým ojedinělým výskytem i nenápadnou krásou patří bezesporu mezi nejvýznamnější denní motýly Oderského regionu. O celorepublikovém významu druhu svědčí nejen fakt, že tento patří mezi zvláště chráněné, a to v kategorii kriticky ohrožený druh, ale též skutečnost, že jason dymnikový byl Českou společností entomologickou vyhlášen v r. 2021 hmyzem roku. Nezbývá než doufat, že se jason dymnikový v regionu udrží i v příštích letech.

RNDr. Tomáš Kuras, Ph.D.

Univerzita Palackého v Olomouci, Přírodovědecká fakulta, Katedra ekologie a životního prostředí

Kontakt: tomas.kuras@upol.cz

Geomorfologický význam zvýšených průtoků a rozlivů v říční krajině

Jan Hradecký

Zvýšené průtoky a povodně jsou základním atributem říční krajiny. Přestože člověk mnohdy povodně vnímá jako rizikový proces. A zcela oprávněně. Povodně skutečně přinášely, přinášejí a přinášet budou neštěstí v podobě majetkových škod a mnohdy se podepisují i na ztrátách lidských životů nebo zraněních. Přesto si dovoluji tvrdit, že povodně mají pro člověka a lidskou společnost i řadu velmi pozitivních efektů. Podívejme se v této části na jejich geomorfologický efekt, neboli význam při formování reliéfu, tedy tvarů zemského povrchu.

Triviální poučka říká, že voda teče dolů z kopce. A tak se tedy při běžných průtocích setkáváme

s tím, že voda si teče hezky korytem. Voda tekoucí korytem koná tři základní procesy: uvádí do pohybu sedimenty nebo třeba úlomky dřeva – jinak řečeno eroduje, pak částice uvedené do pohybu přemísťuje – tedy transportuje a v případě poklesu unášecí síly částice ukládá, tedy akumuluje. Tyto procesy se v říčním korytě dle podmínek (tvaru koryta, překážek, apod.) a především množství vody, které protече daným průtočným profilem za jednotku času (průtok), vyznačují různou intenzitou a vzájemným poměrem. Výsledkem je skutečnost, že v některých úsecích převládá eroze, jinde transport a na jiném místě zase akumulace. Zpravidla v žádném úseku

Meandr řeky Odry v CHKO Poodří (Foto Jan Hradecký).

řeky nejde pouze o jeden proces, ale z dlouhodobějšího hlediska se uplatňují všechny, avšak v prostoru a čase tu převládne ten či onen. Proto u meandrujících toků, které reprezentuje v CHKO Poodří i řeka Odry, nacházíme výrazné meandry a v rámci nich pak místa erozních břehů – tzv. výsepy s hlubšími tůněmi a u protilehlých břehů pak najdeme místa vrcholových lavic neboli jesepy.

Nárazový břeh (výsep) vlevo, vpravo je akumulární zóna (jesep). Foto Jan Hradecký.

Co se tedy odehrává v korytě, pokud začíná být protékáno většími průtoky a co se děje v přilehlé nivě, pokud koryto již průtok nepojme?

Koryto představuje nejdynamičtější část říční krajiny. Rozhodující jsou kromě velikosti průtoků také podmínky koryta, které jsou dány i charakterem hornin a sedimentů vyskytujících se v území. Obecně můžeme konstatovat, že skalní koryta bývají k vyšším průtokům rezistentnější a zvýšené průtoky nemusejí nutně vést ke znatelným změnám korytové morfologie. Jistou výjimkou jsou koryta postihovaná extrémním transportem hrubozrnných sedimentů, které nastávají po přívalových srážkách nebo náhlém tání sněhu anebo jsou spojeny s extrémně vysokohorskými území. Průchodem blokovobahenních a hyperkoncentrovaných proudů pak dochází k silné erozivní činnosti i ve skalních korytech. To ale není případ Odry. Druhou skupinu koryt představují koryta aluviální, vytvořená v sedimentech, velmi často

uložených přímo řekami. Koryta se mohou vytvářet i v ledovcových sedimentech nebo třeba v materiálech uložených větrem (např. na sprašových tabulích). Tento typ nekohezivních uloženin vede k vyšší účinnosti protékající vody. Pokud bychom se zaměřili na dno koryta, tak zde se vlivem působící energie proudící vody jednotlivá zrna pohybují buď válením po dně nebo saltací (skákavý způsob pohybu zrněk sedimentu po dně) nebo se jemnější zrnka mohou pohybovat v suspenzi. Na březích se proudící voda uplatňuje odnosem jednotlivých zrn, ale také umožňuje podkopávání a provlhlčením břehů, aby se projevíly gravitační procesy. Kromě fluvialní eroze se tak na vyšších březích můžeme setkat se vznikem různých nátrží a drobných sesuvů. Opačným procesem je vynášení sedimentů napříč korytem a ukládání sedimentů na bočních nebo vrcholových lavicích. Ukládané vrstvy mají šikmé uložení (tzv. zvrstvení) a tento proces označujeme jako boční akrece. Ta tedy reprezentuje akumulární procesy.

Významným momentem z hlediska říční činnosti je okamžik, kdy je průtočná kapacita koryta překročena. Tento stav může způsobit pokračující nárůst průtoku, nebo může dojít ke snížení průtočné kapacity koryta jeho blokadou (např. pádem stromu z poerozovaného břehu). Nastává tak jev „naplněného koryta“ (tzv. stav „full bank“). Lze předpokládat, že v tomto okamžiku je erozivní schopnost vodního toku v rámci protékání koryta na maximum. S narůstajícím průtokem začíná řeka opouštět vlastní koryto (proces vybřežení, inundace). Voda opouští prostor koryta a zaplavuje přilehlé části nejmladší i nejnížší údolní terasy, kterou označujeme jako nivu. Rozšířením proudění do nivy klesá unášecí síla vody a začíná se uplatňovat akumulace unášených sedimentů. Pokud je povodí zdrojem sedimentů (např. z orné půdy nebo z lesních cest), pak se část těchto zpravidla jemných sedimentů v nivě usadí a vytváří se sled jednotlivých vrstev, kdy každá reprezentuje danou povodeň (tzv. vertikální akrece). V prostoru nivy se můžeme setkat s výraznějšími akumulárními tvary – vyvýšenými nad nivou, které navazují na břehovou zónu – tzv. povodňové valy. S narůstající vzdáleností od koryta klesá

velikost usazovaných částic. Povodňové průtoky mohou zaplavit i opuštěná ramena. Pokud je voda směrově koncentrována do opuštěných ramen, pak může docházet i k propláchnutí zanesených ramen povodňovým průtokem. Následně se v zaplavených ramenech při stagnaci vody usazují jemné plaveniny. Dochází k postupnému zazemňování opuštěných ramen nebo třeba zaškrcených meandrů. I zde můžeme sledovat sled vrstev, které ovšem nemusí vzhledem k možnému proplachování reprezentovat všechny povodňové události. Při vzniku vysokých povodňových valů (poukazují mimo jiné na vysokou donášku sedimentů a jejich sedimentaci v blízkosti koryta) a při vzniku extrémních povodní, může dojít k jejich protržení a vzniku průvalového koryta s následným vznikem nivní akumulace v podobě kuželu až vějířovité formy, kde nacházíme i hrubší sedimenty poukazující na vysokou energii takového průvalu. Při vybřežení vodního toku mohou v nivě vznikat různé směry proudění a mohou nivu erodovat. Tvoří se povodňová ramena anebo drobnější erozní rýhy. Tento proces je označován jako avulze. Hlavní prvky koryta a nivy přibližuje obrázek níže.

Povodeň u meandrujícího koryta vede k jeho postupnému přemodelování. Pravděpodobně nejmarkantnějším procesem je eroze v již výše zmíněných nárazových částech břehů, které se k sobě přibližují, až dojde k protržení meandrové šíje a nasměrování proudění do nově vytvořeného koryta. Tento jev se opakuje a jde o princip jakéhosi ping-pongu, kdy se koryto pohybuje v jednom směru a následně se vrací. Prostor, ve kterém se s tímto jevem setkáváme, označujeme jako meandrový pás. Ten může být u meandrujících toků i několik desítek

kilometrů široký a staré trasy meandrujícího toku jsou dobře patrné na leteckých nebo satelitních snímcích. Rychlost posunu závisí na povodňovém režimu, ale také na litologii a charakteru břehové a nivní vegetace nebo vlivu člověka.

Jak jsme si ukázali na několika příkladech, meandrující toky, a ne jinak je tomu v případě krásné řeky Odry, reagují na změny v povodí velmi citlivě. V říční krajině, již jsou součástí a klíčovým řídicím prvkem, zanechávají něco ze své minulosti. Ať už jde o sedimentární archivy v podobě povodňových sedimentů, tak i výrazný otisk v měnícím se průběhu koryta. Pokud tyto procesy u současných řek pozorujeme, jako například letos, pak vidíme, jak se píše přírodní historie, do které již mnoho staletí promlouvá člověk. A to je u meandrujících řek úžasný příběh. Chraňme ho pro příští generace velmi pečlivě.

doc. RNDr. Jan Hradecký, Ph.D.

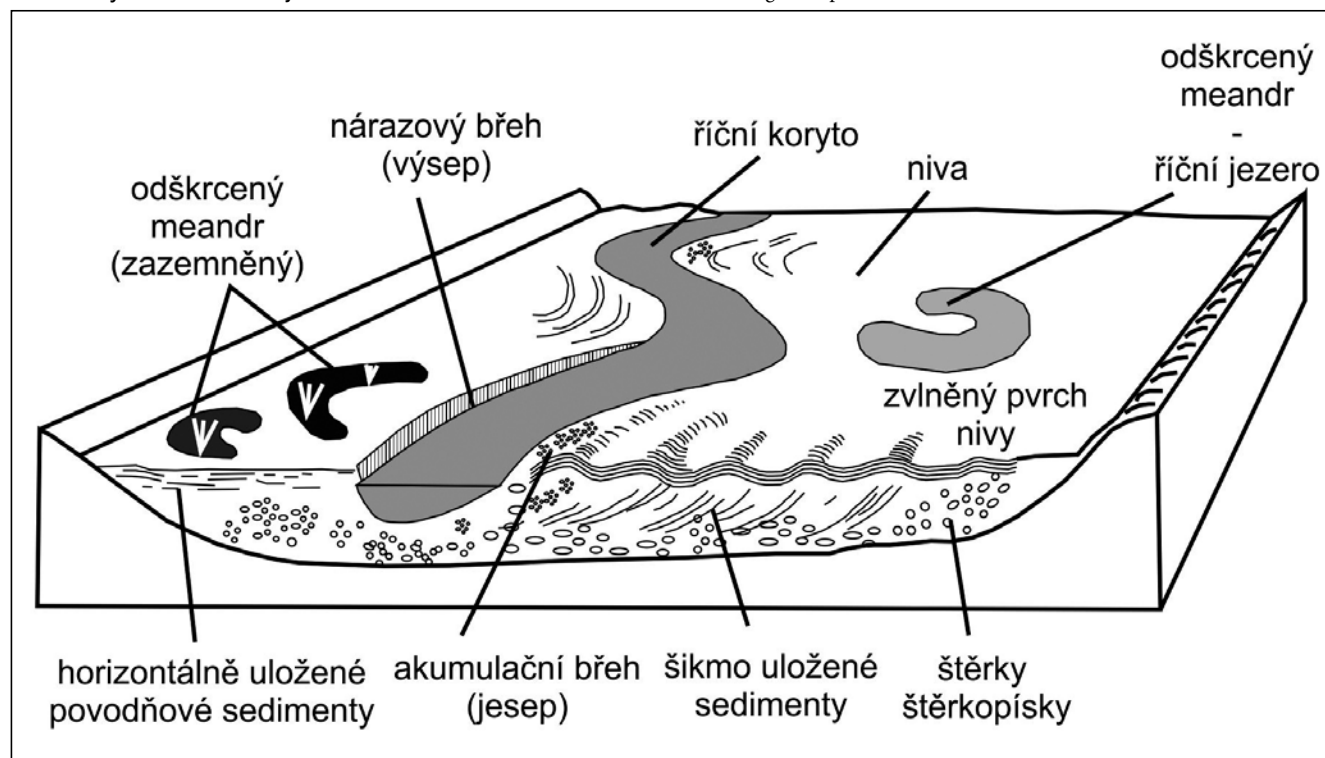
Přírodovědecká fakulta Ostravské univerzity, Katedra fyzické geografie a geoekologie

Fluviální geomorfolog, geoekolog, děkan PŘF OU

Kontakt: jan.hradecky@osu.cz

Literatura:

- BRIERLEY, G. J. and FRYIRS, K. A. (2005): *Geomorphology and the River Management: Applications of the River Styles Framework*. Blackwell Publishing, Malden, 327 p.
- HRADECKÝ, J.; DUŠEK, R.; VELEŠÍK, M.; CHUDANÍČOVÁ, M.; ŠKARPICH, V.; JAROŠEK, R. a LIPINA, J. (2016): Landscape of Ponds and a Preserved Meander Belt of the Odra River. In: PÁNEK, T.; HRADECKÝ, J. (eds.): *Landscapes and Landforms of the Czech Republic*. Cham: Springer, s. 333-346.
- CHARLTON, R. (2008): *Fundamentals of Fluvial Geomorphology*. Routledge, 234 p.

Základní prvky reliéfu meandrujícího vodního toku (upraveno podle Charlton 2008).

Rozlivy a hmyz

Rovnokřídlí

Petr Kočárek

Hmyz je velmi různorodá skupina organismů, proto i každý taxon hmyzu reaguje jinak a je na rozlivy jinak přizpůsoben. Obecně a stručně lze shrnout, že jarní povodně jsou nedílnou součástí dynamiky lužní krajiny a hmyz je na ně adaptován nejrůznějšími způsoby.

Asi nejvýraznější vliv mají rychlé a rozsáhlejší letní rozlivy, při kterých často hyne mnoho jedinců. Zejména luční druhy voda spláchne a velká část se utopí. Obecně platí, že větší negativní vliv je na luční druhy, než na druhy žijící ve vyšší vegetaci (keře apod.). Nejhorší jsou z tohoto pohledu rozsáhlé louky. Pokud se jedná o menší loučky s keři, mnoho rovnokřídlných se při povodních zachytí na keřích, kde přežijí. Některé druhy (jako třeba marše) i výborně plavou, takže jsou ovlivněny méně.

Nicméně mnohé druhy hmyzu vydrží docela dlouho pod vodou, pokud najdou vhodný úkryt, kde se mohou zachytit. Obecně platí, že čím je chladněji, tím vydrží déle. Časově jde o rozsah ve dnech při teplotě pod 10 stupňů, kdy jsou schopny uzavřít průduchy a upadnou do dormance, nehýbou se a jejich metabolismus běží na minimum. Jakmile se pak dostanou z vody, tak se pozvolna probudí...

Rozliv, který přichází na podzim, jak tomu bylo například v roce 2020, má na hmyz menší dopad, protože většina druhů je již ve stádiích larvy, kukly, vajíčka (někdy i dospělce), ve kterých přečkává zimu. Tato stadia jsou extrémně odolná a velká voda jim nezpůsobí žádný větší problém. Samozřejmě že se utopí někteří ještě aktivní dospělci, ale ti mají z hlediska dalších generací malý význam, neboť už mají po reprodukci.

Věc může být zkomplikována ještě jedním faktorem. Pokud je několik po sobě následujících let sucho, tak se mění půdní fauna a v luhu se ve větší míře objevují druhy, které tak dobře přizpůsobené nejsou a ty mohou mít při rozlivech výraznější problémy. Na druhou stranu je to svým způsobem selekce směrem ke společenstvům, která do lužní krajiny patří. Takže se fauna trochu pročistí od druhů, které by tam ani být neměly.

Obecně platí, že louky v říční nivě obývají společenstva, která jsou na povodně přizpůsobena. Pokud přijde opravdu velká povodeň a voda se rozlije i na jinak suchá místa, tak tam jsou dopady největší.

Rozlivy i povodně lze tedy vnímat jako jakýsi očištný proces pro společenstva nivních biotopů. Druhy, které sem přirozeně nepatří, to nejvíce odnesou a nahrává to druhům, které jsou tady doma a jsou přizpůsobené. V přirozených nivách tak povodně vlastně formují společenstva ve prospěch druhů adaptovaných na toto prostředí.

Adaptaci na záplavový režim nivy lze ukázat na rovnokřídlném hmyzu (kobyly, sarančata, marše atd.) obývajícím lužní krajinu. Na jaře, kdy k rozlivům dochází často, jsou ve stadiu vajíček, která mohou být i dlouho pod vodou. Naopak některé druhy, jako saranče mokřadní (*Stethophyma grossum*) jarní rozlivy dokonce přímo potřebuje. Jejich ideální stanoviště je nivní louka, která je na jaře zaplavena a pak voda odteče. Voda nesmí zůstat, protože vylíhlé nymfy jsou naopak teplomilné a velká vlhkost jim vadí. Je to typický druh pro pravidelně zaplavovanou nivní krajinu.

Saranče mokřadní (Foto autor).

doc. RNDr. Petr Kočárek, Ph.D.

Katedra biologie a ekologie Přírodovědecké fakulty
Ostravské univerzity

Kontakt: petr.kocarek@osu.cz

Vážky

Aleš Dolný

Na biotopy, jejichž existence je ovlivněna nebo dokonce podmíněna rozlivy povodňových vod v nížních větších řek, jsou vázány vážky, které nejsou typickými stanovištními specialisty. Osidlují spíše širší spektrum typů stojatých vod, jako jsou nížinné mokřady, luční tůňe, podmáčené louky, ale i zatopené lomy a pískovny s pozvolným klesáním břehů. Specifickou skupinou vážek, které prostředí mělkých a zarostlých lučních tůní a mokřadů, včetně těch nestabilních, trvajících jen omezenou dobu (několik málo sezón), do značné míry preferují, jsou tzv. pionýrské druhy. Zástupci této ekologické skupiny organismů jsou schopny rychle a efektivně kolonizovat nově vzniklé biotopy, ale také se v krajině dobře rozptýlit a přemístit i na větší vzdálenosti. Řadí se k nim například **vážka ploská** (*Libellula depressa*), **vážka žíhaná** (*Sympetrum striolatum*) nebo **šidélko menší** (*Ischnura pumilio*), které představuje druh, jenž se v průběhu posledních desetiletí z naší

krajiny zvolna vytrácí. Můžeme tak sledovat jev, kdy se postupně z vážky dříve zcela běžné stává druh zranitelný nebo blízký ohrožení. Hlavní příčinou tohoto trendu je fakt, že organismy tzv. raných sukcesních stádií z dnešní moderní stabilizované krajiny obecně mizí. Je nutno podotknout, že tento fakt příliš nezohledňuje priority druhové ochrany přírody, která je naopak spíše orientována na druhy konečných, tzv. klimaxových, stádií vývoje společenstev. Jinou skupinou druhů, které můžeme pravidelně pozorovat v popisovaném typu prostředí, jsou vážky termofilní (teplomilné), které upřednostňují otevřené, velmi dobře prohříváné vody, často dokonce i bez výrazněji vyvinuté vegetace. I díky rozlivům se tak v Poodří a jemu podobných oblastech můžeme stále častěji setkávat s druhy, které mají svá centra areálu výskytu zejména ve Středomoří nebo dokonce v teplých oblastech ležících mimo Evropu. Příkladem jsou zejména **vážka červená** (*Crocothemis erythraea*) a **vážka jarní** (*Sympetrum fonscolombii*), nebo v případě, že je biotop průtočný s pomalu tekoucí vodou, také **vážka hnědoskvrnná** (*Orthetrum brunneum*) a **vážka žlutoskvrnná** (*Orthetrum coerulescens*). Uvedený výčet vážek mající vztah k mokřadům vázaným na přírodní nivy samozřejmě není ani zdaleka úplný, ale i tak ukazuje na to, jak významné mohou být rozlivy vody v okolí toků z pohledu zpestřování, obohacování, ale i ochrany mnoha druhů, které jsou negativně ovlivněny regulacemi řek a podobnými lidskými zásahy do ekosystémů.

Páření vážky hnědoskvrnné (Foto Ondřej Klupa).

Během rozlivů vznikají na loukách menší zavodněné, od sebe vzájemně oddělené plochy, které pozvolna vysychají. I ty mají pro vážky význam, ale zdaleka ne pro všechny druhy. Většina anisopterních vážek, tj. těch větších vážek a šídél, má totiž dvouletý nebo dokonce déle trvající larvální vývoj, přičemž tento musí celý proběhnout ve vodním prostředí. Pro tyto vážky je tedy uvedený typ biotopů z pohledu uskutečnění celého vývojového cyklu nevyužitelný. Na druhé straně, zygopterním vážkám (malým zástupcům řádu, jako jsou šídélka a šídlatky) postačuje pro život larev kratší doba než jeden rok, takže pro tyto druhy může být i dočasně zavodněný biotop významný. Kupříkladu šídlatky zimují ve stadiu vajíček, která jsou dostatečně odolná proti mrazu a vyschnutí, takže si zachovávají svou vitalitu i mimo vodu, a jejich larvy se pak vyvinou za dobu zhruba tří měsíců v jarním a předletním období. Luční mokřady s vodou od března do léta jsou pro ně tedy takřka optimální. Velmi dobrou adaptaci na luční mokřady vysychající v pozdní části léta mají i některé velké teplomilné vážky pronikající na naše území z Mediteránu, jako je šídlo hnědé a šídlo rákosní, nebo vážka jarní. Zvláště pro obě posledně jmenované vážky je tento typ biotopu u nás velmi dobře využitelný.

Rozlivy však mohou na vážky mít i negativní dopad – je to pravděpodobné v některých případech a u některých druhů. Jak bylo uvedeno výše, mnohé druhy potřebují k uskutečnění svého celého vývojového procesu dobu delší než jeden nebo dva roky, přičemž se často stává, že nejsou schopny rozpoznat, jak dlouho bude daný mokřad zavodněný, takže se i v prostoru dočasných rozlivů věnují pohlavním aktivitám a kladou zde svá vejčička, ačkoli jde z jejich pohledu o tzv. ekologické pastě. Takto se označují situace, kdy je pro určitý druh prostředí atraktivní, takže ho vyhledává nebo dokonce upřednostňuje, ale přitom je z pohledu jeho životních požadavků (životní historie či strategie) nevyužitelné, takže vede neodvratně k hromadnému úhynu a lokálnímu vyhynutí/vymizení dané populace.

doc. RNDr. Aleš Dolný, Ph.D.

Katedra biologie a ekologie Přírodovědecké fakulty
Ostravské univerzity

Kontakt: ales.dolny@osu.cz

Motýli

Tomáš Kuras

Motýli náleží k populárním a charismatickým skupinám hmyzu. V České republice se vyskytuje více než 3 500 druhů motýlů (většinu reprezentují druhy méně nápadné a s noční aktivitou). Vysoká druhová bohatost motýlů a pestrá škála ekologických nároků jednotlivých druhů na prostředí ovšem znamená, že různé druhy mají k rozlivům/povodním rozmanitou odezvu.

Doposud existuje jen hrstka studií, které se věnují vlivům záplav na populace motýlů. I z těchto nemnoha prací je ale zřejmé, že se mezi motýly objevují druhy, na které mají rozlivy vlivy fatální a stejně tak existují druhy motýlů, pro něž jsou záplavy podmiňujícím ekologickým jevem.

Kritickým vývojovým stádiem motýlů, které je citlivé vůči zátopám, jsou zpravidla housenky. Kukly a vajíčka jsou díky pevné a nepropustné kutikule dostatečně chráněny a dospělí motýli závčas odletí pryč. Na fyziologické úrovni je překvapivé, že housenky paradoxně nehynou kvůli utonutí (tedy z nedostatku kyslíku), ale díky změně vnitřní integrity. Ta se mění v důsledku pronikání vody do tkání a změnou osmotického tlaku uvnitř těla housenky. Krátkodobé záplavy (v řádu hodin až jednotek dní) typu tzv. bleskových povodní housenky přežívají relativně dobře. Déle trvající záplavy ovšem vedou k úhynu většiny housenek.

Obecně tak platí, že motýli a voda příliš dohromady nejdou. Početnosti i druhová rozmanitost motýlů jsou na zaplavovaných loukách zřetelně nižší, než na stanovištích, kde se rozlivy nekonají. Stejně tak se ukazuje, že druhy, které se ve stádiu housenek živí na travách (okáči, soumráčníci) jsou povodněmi postiženi více, než druhy s vazbou např. na brukvovité rostliny (např. bělásci). Brukvovité rostliny jsou povodněmi konkurenčně zvýhodněny, a tak zvýšená potravní nabídka podporuje druhy, jež se na brukvovitých vyvíjejí.

Na zaplavovaných loukách nalezneme častěji také druhy s lepší schopností se šířit krajinou, což je pochopitelné. Motýli, kteří se lépe šíří, jsou úspěšnějšími kolonizátory stanovišť, na kterých po povodni voda ustoupí. Většina entomologických studií se tak shoduje v konstatování, že ochránářsky hodnotnější jsou nezaplavovaná stanoviště, tedy stanoviště s vyšší druhovou rozmanitostí i s vyšším zastoupením druhů ekologicky vyhraněných.

Přesto je potřeba zmínit výjimky z uvedeného pravidla – ochránářsky velmi cenné druhy čeledi modráskovitých (Lycaenidae). V případě Poodří je reprezentují především oba druhy denních motýlů, jež jsou zde předmětem ochrany v rámci celoevropské sítě ochrany přírody Natura 2000. Jmenovitě se jedná o indikačně významného **modráška bahenního** (*Phengaris nausithous*) a **ohniváčka černočárného**

(*Lycaena dispar*). Modrásek bahenní, jak název napovídá, je vázán přímo na zaplavované louky s porostem totenu (pro Poodří typické). Záplavy druh v podstatě nepostihují, a to s ohledem na jeho poměrně komplikovaný vývoj. Citlivé období, kdy by mohla být populace tohoto modráška dotčena záplavami (tj. jarní i letní povodně) přecházejí housenky a kukly motýla pod zemí v hnízdech hostitelských mravenců. Zde jsou spolu s mravenci, v podzemních vzduchových kapsách, před povodněmi dokonale chráněny.

Obdobně i příbuzný druh ohniváček černočárný, rovněž obývajících mokřadní louky, snáší záplavy velmi dobře.

Pro Poodří je charakteristické bohaté společenstvo mokřadních nočních motýlů. Tito jsou vázáni zejména na rákosiny, ostřicové a orobincové porosty v litorálech rybníků a mokřadů. Jmenovitě se jedná o různé druhy rákosnic (rody *Archanara*, *Sedina*, *Arenostola*, *Rhizodra*, *Chilodes* aj.), zavíječů (r. *Elophila*, *Nymphula*, *Cataclysta* aj.) a dalších. Housenky a kukly těchto druhů motýlů se vyvíjejí zpravidla endofágně, tedy ve stoncích, případně listech rostlin, kde jsou výborně chráněny před vlivy povodní.

Pozoruhodným motylem je v daném ohledu drobný zavíječ – **vílenka bílá** (*Acentria ephemerella*). Housenky se vyvíjejí pod hladinou v pouzdře spředeném z listů vodních rostlin. Co více, část dospělých samiček vílenky dokonce volně plave pod hladinou a vodní prostředí vůbec neopouští. K hladině se samičky přibližují jen na krátkou dobu, když se potřebují nadechnout nebo se spářit se samečkem (ti jsou křídlatí a poletují nad hladinou) a založit novou generaci.

Lze tedy shrnout – odezva motýlů na záplavy vede obecně k poklesu druhové rozmanitosti této populární skupiny hmyzu. Na druhou stranu, právě záplavy podmiňují přítomnost některých ohrožených mokřadních druhů, které v případě Poodří představují velmi cennou přírodní složku. Úbytek záplav díky regulacím toků a realizaci nejrůznějších protipovodňových opatření tak má přímou souvislost s ústupem mokřadních druhů motýlů, kteří jsou na záplavy adaptováni.

RNDr. Tomáš Kuras, Ph.D.

Univerzita Palackého v Olomouci, Přírodovědecká fakulta, Katedra ekologie a životního prostředí

Kontakt: tomas.kuras@upol.cz

Vliv rozlivů na několik vybraných druhů ryb

Bohumír Lojkásek

Rozlivy, během nichž dojde k dočasnému úplnému přepravení všech typů vodních biotopů od potůčků, struh, slepých ramen a poříčních tůní a mokřadů, mají pro vodní organismy vždy určitý význam. Někdy jsou zasaženi jedinci, někdy jen biotop a někdy celé populace nebo metapopulace rozsáhlých území, v daném případě celé CHKO Poodří. V Poodří bych se zastavil

jen u dvou významnějších druhů, a to **piskoře pruhovaného** (*Misgurnus fossilis*), jako zvláště chráněný druh a předmětu ochrany evropsky významné lokality Poodří, a **hořavky duhové** (*Rhodeus sericeus*).

Pro piskoře, kterých je v Poodří obecně málo, je dočasné přelití často jedinou možností šíření, tedy migrace do nových lokalit, jedná-li se o jedince

ze separovaných tůní nebo ramen. V tomto ohledu by mohla mít období občasných vysokých průtoků vody krajinou význam pozitivní. Je-li však rozliv v nivě Odry brán z hlediska dlouhodobého jako běžný jev a piskořů je v jeho potenciálně vhodných lokalitách pořád málo, nelze vliv povodní přeceňovat.

V případě hořavky, která je v Poodří velmi hojná, rozlivy znamenají rovněž možnost dalšího šíření. Současně však může dojít k jejímu vyplavení z lokalit, kde se rozmnožovala a žila spolu s nezbytnými mlži, do uzavřených tůní bez mlžů, kde po několika suchých letech bez rozlivů, vymizí v důsledku zestárnutí populace a přirozeného vyhynutí.

Rovněž pro reofilní (proudofilní) druhy z říčních biotopů může rozliv znamenat odplavení jedinců do tůní s nízkým obsahem rozpuštěného kyslíku v zimních měsících a rovněž brzký úhyn. Z hlediska populačních kvantitativních parametrů se však u žádného z druhů nejedná o nic převratného.

Samozřejmě je důležité i období, v kterém k rozlivům dojde. Tyto podzimní rozlivy však mají ještě jeden velmi neblahý dopad, dotknou-li se např. Mlýnky. Ta bývá v tomto období vypouštění rybníků plná (řádově desítky tun) juvenilních jedinců **karase**

stříbřitého (*Carassius gibelio*) a při přelití vodou jsou tyto ryby rozsety ve všech typech biotopů na velmi dlouhou dobu. Jejich vliv na původní společenstvo, pokud se v tůni ještě nějaké zachovalo, je negativní zejména z hlediska potravně kompetičního. Jedinou výhodou je snad jen to, že jsou významnou potravou pro vydru, volavku, kormorána atd. Podobné je to u invazivní **střevličky východní** (*Pseudorasbora parva*) a v budoucnu by to mohlo hrozit i u **slunečnice pestré** (*Lepomis gibosus*), o jejímž výskytu v Poodří zatím informace nejsou, ale s evidentním oteplováním se jedná o druh, který se i do Poodří nesporně dostane...

Během jarního období by rozlivy mohly mít smysl z hlediska rozmnožování více druhů fytofilních ryb, ale s ohledem na to, že v Poodří jde spíše o velmi krátké epizody, ryby se vytrít nestačí, takže ani v tomto období nemají krátkodobé rozlivy žádný zásadní význam.

doc. RNDr. Bohumír Lojkásek, CSc.

Katedra biologie a ekologie Přírodovědecké fakulty
Ostravské univerzity

Kontakt: Bohumir.Lojkasek@osu.cz

Záplavy v CHKO Poodří a avifauna

Karel Pavelka

Rozlivy vod Odry a jejich přítoků jsou v CHKO Poodří hlavně na jaře v březnu až květnu, někdy i v letním období (červen až srpen). Rozsah rozlivů je různý od malých, projevujících se jen v okolí vodních toků a rybníků nebo velké, kdy dochází dokonce k velkému toku vody mimo původní koryto Odry. Občas jsou přeplaveny i celé rybníční soustavy.

Mnohé lokality v Poodří jsou pravidelně zaplavovány i jen při vyšších vodních stavech Odry, kdy se Odra většinou nevytléká ze svého koryta, ale některé její přítoky nemohou odvést vodu do jejího toku a vyběžují. Takovou lokalitou jsou louky za Horním Bartošovickým rybníkem ve směru na Kunín (již katastr Hladkých Životic), kterou pro častost tohoto jevu zde lze nazvat i Pooderským Okavangem. Při vylití Odry z břehů jsou pak zaplaveny i další lokality na pravém i levém břehu Odry v katastrech Pustějova, Bartošovic a Nové Horky. Podobnou ovšem daleko menší lokalitou je Sladká díra u Studénky, konkrétně zaplavovaná louka a část pole mezi cestou k nádraží ČD ve Studénce a Butovickým potokem. Při vyšších stavech vody jsou zaplavovány také louky mezi Odrou a rybníky Nový a Kotvice u Studénky, stejně jako louky hlavně mezi jižní Jistebnickou rybníční soustavou a Odrou.

Výskyt ptáků na zaplavených loukách je častý, protože zaplavené lokality jsou atraktivní nejen při vyšších stavech vody, ale i při již vodních stavech opadajících (především **bahnáči**). Platí však,

že zaplavené louky blízko u rybníků jsou využívány ptáky daleko více, než louky od nich více vzdálené. Početnost a druhové spektrum zde se vyskytujících ptáků souvisí také s dobou rozlivů vod. Na jaře při probíhajícím ptačím tahu (březen, duben) je početnost ptáků i druhová početnost nejvyšší. Zastavují se tu mnohdy početná hejna kachen, hus a také bahnáků. Z kachen preferují tyto vody především **lžičák pestrý**, oba druhy **čírek** a **kopřivka obecná**. Běžné jsou **volavky popelavé** a **rackové**, především **racek chechtavý** a **racek bělohavý**. Z bahnáků je to hlavně **čejka chocholatá**, méně **bekasina otavní**, **vodouš bahenní**, **vodouš tmavý**, **vodouš šedý** a **jespák bojovný** a další. V roce 2018 došlo na loukách za Horním Bartošovickým rybníkem k velké koncentraci jedinců **jeřába popelavého** v polovině května, kdy byly louky zaplavené vodou. Bylo zde minimálně 30 jedinců, z toho jeden pár i s dvěma mláďaty. Vzhledem k potravní atraktivnosti vodou zamokřené lokality se zde asi slétli jedinci ze širšího území, mnozí nejspíše nehnědíci. Na této lokalitě při největším rozsahu rozlivů dosahuje zaplavená plocha luk 30 až 40 ha, tedy o něco menší území než je plocha blízkého Horního Bartošovického rybníka (47 ha).

Početnost některých druhů na zaplavených loukách či polích souvisí i s vodním stavem na blízkých rybnících. Třeba u **čírek obecných** i **modrých**, které vyžadují ke sběru potravy jen malý vodní sloupec, často jejich počty na zaplavených loukách výrazně převyšují počty ptáků vyskytujících se na sousedních rybnících.

Je to vždy, když vedlejší rybníky jsou plně napuštěny. Výjimkou jsou povodně v časném jaře v březnu, kdy je vodou napuštěn jen malý počet rybníků, tím se zvětšuje vodní plocha k odpočinku protahujícím ptákům. Na zaplavených loukách se tedy vyskytuje spektrum druhů podobné jako na rybnících. V zaplavených ostricových loukách se na jařním tahu občas vyskytují až desítky kusů **bekasiny otavní** a dalších druhů bahňáků, např. **jespáka bojovného**. V tabulce 1 je uveden přehled výskytu ptáků na rybnících a zaplavených loukách v celém Poodří při celoplošném sčítání v polovině dubna 1996, v celkovém součtu a ve srovnání se čtyřmi lety bez záplav. Vidíme, že počty mnohých druhů byly významně zvýšené, což lze přičíst daleko větší vodní ploše napuštěných rybníků a zaplavených luk v jejich okolí. Je viditelné enormní více než dvojnásobné zvýšení početnosti **kachny divoké** a **poláka velkého**, znatelné zvýšení počtů bylo také u **čírky modré**, **poláka chocholačky** a **lysky černé**. Také u bahňáků bylo patrné velké zvýšení početnosti – u **čejky chocholaté** bylo trojnásobné, u **vodouše rudonohého** jen o něco nižší, ale při hodně rozdílné početnosti. Tyto druhy sice u nás v dubnu již mohou hnízdit a mít i mláďata, protahují přes nás ovšem také ptáci severských populací těchto druhů.

Povodně mají vliv také na hnízdní úspěšnost ptáků. Časté je negativní ovlivnění hnízdění **ledňáčka říčního**, případně **břehule říční** při záplavách v dubnu až červnu. Stačí i to, když koryto Odry je z velké části plné a voda zaplaví nory ledňáčků, pak dojde ke zničení snůšek vajec či mláďat (vzdálenost hnízdních nor od horní hrany koryt toků se pohybuje u středně vysokých břehových stěn od 25 do 90 cm, Pavelka & Němečková, 2007). Výjimečně ovlivní přelivy rybníků v hnízdním období i úspěšnost hnízdění celého spektra vodních ptáků. To se stalo v letech 2009 a 2010, kdy i tak velký pták, jako **husa velká**, měla ztráty ve vývodcích vyšší než v jiných letech. Tyto ztráty se pak následně

projevují v dalších hnízdních sezónách sníženými počty vodního ptactva. Vliv mohou mít i na ptáky hnízdící na loukách na zemi, což je **čejka chocholatá**. Další hnízdící druhy bahňáků (**vodouš rudonohý**) jsou v Poodří velmi vzácné. Z tohoto roku je v tabulkách 2 a 3 uveden současný výskyt ptáčích druhů v dubnu a v květnu 2010 na Horním Bartošovickém rybníku a na zaplavených loukách za rybníkem. Tehdy následovaly za sebou dvě větší povodně, kdy byly přelity vodou z Odry i mnohé rybníky. Vidíme, že v dubnu, který je pro mnohé uvedené druhy obdobím tahu, je podíl druhů vyskytujících se na zaplavených loukách oproti rybníku znatelně vyšší než v květnu, kdy všechny druhy již hnízdí.

Výrazný vliv mají záplavy v Poodří na drobné zemní savce, především na hraboše polního, myšici lesní, myšici křovinnou, krta obecného, rejska obecného a rejska malého. Mrtvolky těchto zvířat ovšem přilákají další druhy ptáků, které se jimi živí – **volavku popelavou**, **volavku bílou**, **káni lesní**, **vránu šedou**, **straku obecnou** a další.

Území postihnuté záplavami je atraktivní pro mnohé ptáčí druhy a přispívají k lokálním koncentracím ptáků, což jen zvyšuje význam CHKO Poodří pro ptactvo vyskytující se i mimo oblast, protože záplavy na místech s regulovanými řekami jsou ojedinělé. Zatímco při vyšším stavu vody jsou záplavy atraktivní především pro běžnější **vrubozobé druhy ptáků**, v mělčí vodě loví živočichy brodiví a také **čírky** nebo **lžičáci**, na okrajích záplav hledají potravu bahňáci. Po opadnutí vody jsou pak malá mokřadní místa na loukách či polích atraktivní především pro **bahňáky**, zase hlavně v době tahu.

Vzhledem k tomu, že celoplošná sčítání ptáků na rybnících v Poodří probíhají v pravidelných termínech a ne vždy se podaří zachytit při některých povodních stavy ptactva na rybnících i zaplavených plochách současně, jsou naše znalosti o tomto tématu limitované.

Tabulka 1

Přehled výskytu vybraných druhů na rybnících a zaplavených loukách v Poodří v druhé dekádě dubna 1996 ve srovnání s průměrem v letech 1992–93 a 1997–98.

Použity údaje z publikace Pavelka et al. (2000).

Druh	Počet ex. duben 1996	Průměrný počet ex. duben 1992–93 a 1997–98
Potápka malá	21	33,5
Potápka roháč	97	126,3
Labuť velká	27	67,0
Čírka modrá	123	75,0
Kopřivka obecná	93	240,3
Kachna divoká	659	309,0
Polák velký	1 338	596,3
Polák chocholačka	494	329,3

Druh	Počet ex. duben 1996	Průměrný ex. duben 1992–93 a 1997–98
Lyska černá	612	335,8
Kulík říční	27	15,0
Čejka chocholátá	273	90,3
Vodouš rudonohý	29	10,75
Vodouš kropenatý	23	18,0

Tabulka 2

Přehled výskytu ptačích druhů dne 16. 4. 2010 na Horním Bartošovickém rybníku (HBr) a zaplavených loukách za rybníkem ve směru na Kunín.

Druh	Horní Bartošovický rybník (HBr) – ex.	Zaplavené louky za HBr – ex.	Charakteristika výskytu druhu v měsíci dubnu
Labuť velká	3	1	Hnízdění
Kopřivka obecná	19	14	Tah
Kachna divoká	42	10	Hnízdění
Lžičák pestrý	0	2	Tah
Polák velký	9	32	Tah
Polák chocholačka	10	9	Tah
Celkem ex.	83	68	
Procentní podíl	55	45	

Tabulka 3

Přehled výskytu ptačích druhů dne 23. 5. 2010 na Horním Bartošovickém rybníku (HBr) a zaplavených loukách za rybníkem ve směru na Kunín (květen je pro všechny uvedené druhy hnízdním měsícem), neuvedeny druhy vyskytující se pouze na rybníku.

Druh	Horní Bartošovický rybník (HBr) – ex.	Zaplavené louky za HBr – ex.
Potápka roháč	26	2
Potápka černokrká	2	5
Labuť velká	49	3
Kopřivka obecná	3	1
Polák velký	69	24
Polák chocholačka	16	6
Celkem ex.	165	41
Procentní podíl	80	20

RNDr. Karel Pavelka

je absolventem odborné biologie na Masarykově univerzitě v Brně se specializací systematická zoologie. V období 1981–2019 pracoval jako kurátor-zoolog v Muzeu regionu Valašsko ve Vsetíně, pracoviště Valašské Meziříčí se specializací ornitologie, teriologie a batrachologie. V letech 1997–2004 byl ředitelem muzea. Jeho zaměřením jsou dlouhodobé kvantitativní výzkumy hnízdních populací ptáků v přírodních lesích a na rybnících. Je dlouholetým členem České společnosti ornitologické a od roku 1991 až dosud je vedoucím její patronátní skupiny pro ptačí oblast a významné ptačí území Poodří.

Kontakt: karel.pavelka@centrum.cz

Literatura

- PAVELKA, K.; KOŠTÁL, J. & POSPÍŠIL, J. (2000): Avifauna na rybnících a řece Odře v IBA – CHKO Poodří v letech 1992–1998 a činnost patronátní skupiny v letech 1995–1998. In: Málková P. & Jandová J. *Významná ptačí území na konci tisíciletí. Sborník příspěvků ze semináře IBA*, 19. – 20. 11. 1999 v Mikulově. Česká společnost ornitologická.
- PAVELKA, K. & NĚMEČKOVÁ, I. (2007): *Monitoring druhů ptáků dle přílohy I. v SPA 20. Poodří – Ledňáček říční (Alcedo atthis) – 2007. Zpráva z monitoringu pro ČSO – AOPK*, 3 s. + 1 tabulka + 9 leteckých map.

Podklady k tab. 2 a 3 byly vypsány z elektronické databáze autora.

Pohled z hráze Horního Bartošovického rybníka na zaplavené louky směrem na Kunín (již katastr Hladkých Životic) dne 16. 4. 2010 (Foto Karel Pavelka).

Zaplavené louky níže po toku Odry pohled za mostem přes Odru v Bartošovicích na místní část Na Oderských lukách, k. ú. Pustějov (v pozadí Studénka). Výskyt ptactva zde bývá za povodní sporadický (Foto Karel Pavelka).

Čírka modrá (*Anas querquedula*), samec při sběru potravy. Foto Dušan Boucný.

Vodouš rudonohý (*Tringa totanus*). Foto Dušan Boucný.

Ptačí ráj u silnice

Emil Morav (text a foto)

Vydatné srážky léta 2020 hned několikrát zvedly hladiny řek a potoků. Po několika suchých letech jsme se dočkali jevu, dříve tak typického pro jarní měsíce, kterým je rozliv řek do volné krajiny. Vzniklé tůně na polích a loukách v Poodří svou velikostí často konkurovaly místním rybníkům. Nový zdroj potravy neunikl pozornosti ptáků, kteří v té době byli již na tahu a tůně pro ně představovaly vhodnou příležitost k odpočinku a občerstvení.

Druhá pestrost ptačího osazenstva těchto přechodných lagun byla zcela výjimečná. Reprezentativním příkladem může být tůň nedaleko Studénky, kde se rozlil Butovický potok. Na několikahektarové ploše poblíž poměrně frekventované silnice vznikl na několik týdnů malý ptačí ráj. Drobné rybky přilákaly řadu zástupců brodivých ptáků. Kromě stabilně se vyskytujících **volavek bílých** a **volavek popelavých**, **čápů bílých** a **čápů černých**, zde byli vzácně k vidění i **volavky stříbřité** a **kolpíci bílí**. Nejrozmanitější skupinou však byli bahňáci. U nás hnízdící bahňáky zastupovali **kulíci říční**, **čejky chocholaté**, **bekasiny otavní**, **pisíci obecní** a ojediněle i **vodouši kropenatí**. Zastávku na cestě z dalekého severu si tu udělali **vodouši bahenní**, **vodouši šedí** a **jespáci bojovní**, v pozdním létě se objevovali i **vodouši tmaví**. V našich končinách nejzajímavějšími druhy této skupiny ptáků však byli **jespáci křivozobí** a **jespáci šedí** a po jednom byli k vidění i **břehouš černoocasý** a **jespák rezavý**.

Jen pár kilometrů jihovýchodním směrem poblíž bartošovických rybníků vytvořila voda z rozvodněné Odry další rozsáhlé laguny. Tak vzácné druhy jako na rozlivné tůni u Studénky zde sice doloženy nebyly (což ovšem neznamená, že zde nemohly být), ale jinak zde druhová pestrost dosahovala podobné úrovně jako tam. Snad díky špatné dostupnosti bylo

Celkový pohled na lokalitu – vpravo od silnice vedoucí od nádraží ve Studénce směrem na Novou Horku (Foto Zbyněk Sovík).

možno na těchto lokalitách pozorovat také **jeřáby popelavé**. V době intenzivního tahu vrubozobých se obě místa stala útočištěm pro hejna **hus velkých** a **hus běločelých**. Vhodné podmínky zde našly i některé druhy kachen. Z těch vzácnějších to byli **hvízdáci euroasijské** a **ostralky štíhlé**. Kromě běžnějších druhů bahňáků jsme zde mohli zastihnout i **kulíka písečného**.

Překvapivá rozmanitost ptačích druhů na letních rozlivech v Poodří podtrhuje jejich význam v přírodních procesech. Poslední roky chudé na srážky způsobily, že dříve běžné zaplavení nivní krajiny vodou se stává stále vzácnějším jevem. Tím více se ukazuje, že pro biodiverzitu krajiny je tento jev nepostradatelný. Je určujícím faktorem zachování přírodní pestrosti v lužních lesích, na podmáčených loukách, v periodických tůních či slepých ramenech řek. Zde všude má voda klíčovou roli v utváření podmínek pro diverzitu fauny i flóry. Vědomí této skutečnosti by mělo být zásadním hlediskem při plánování hospodaření v nivní krajině. Jestliže chceme, aby přírodní procesy, které fungovaly po celá staletí i nadále udržovaly krajinu zdravou, funkční a přírodně bohatou, musí příroda také dostat potřebný prostor.

Mgr. Emil Morav

Autor článku je jednatelem Slezské ornitologické společnosti, pobočky České společnosti ornitologické. Její hlavní náplní činnosti je výzkum a ochrana ptáků na území Moravskoslezského kraje a okresu Vsetín. Společnost sdružuje jak odborníky, tak zájemce o avifaunu a ochranu přírody z řad laické veřejnosti.

Více informací na SOS-CSO.cz nebo facebook.com/slezskaornitologickaspolecnost

Kontakt: Emil.Morav@seznam.cz

Bekasiny otavní a jespáci bojovní.

Vodouš bahenní.

Skupinka čápů černých.

Závěrem k rozlivům v Poodří a ptačí fauně Patrik Molitor

U rozlivů záleží, jak bylo uvedeno již v příspěvcích výše, na načasování, trvalosti a výšce travního porostu v místě rozlivu (v případě nivních luk v Poodří). Pokud by rozlivy nastaly na začátku doby hnízdění (konec března, začátek dubna) a zamokřené plochy by alespoň částečně vydržely do konce června a proběhly by v místech, kde travní porost bude mít malou výšku, měly by významný vliv na opětovné zahnízdění nejen „běžných“ druhů vrubozobých ptáků

(které lze ale v dnešní době považovat za běžné mimo kachnu divokou?), ale zejména druhů, které z Poodří vymizely – tzn. např. **čírky obecné**, **č. modré** nebo **lžičáka pestrého**. Všechny tři druhy pravidelně Poodřím protahují, ale o hnízdění je v poslední době jen velmi málo prokázaných údajů (pokud vůbec nějaké jsou). Nehledě na bahňáky v podobě **vodouše rudonohého** či **břehouše černoocasého** (o jeho hnízdění si už opravdu můžeme nechat jen zdát, a to nejen v Poodří).

Naopak, pokud nastanou např. na konci dubna, mohou se negativně projevit důsledkem vyplavení snůšek ptáků hnízdících na zemi nebo nor **ledňáčků říčních** (v pozdější době třeba i **břehulí říčních**), jestliže k nim dojde rozvodněním Odry. V průběhu tahu a pohnídních potulek jsou pak výbornou potravou a odpočinkovou základnou nejen pro vodní a mokřadní druhy ptáků. Příkladem takového rozlivu může být ten z minulého roku na poli u Studénky, kde byla pozorována řada protahujících bahňáků, ale i dalších vodních a mokřadních druhů v neobvykle vysokém počtu. V konečném důsledku mají na populaci ptáků v Poodří převládající pozitivní než negativní vliv.

RNDr. Patrik Molitor

Předseda Slezské ornitologické společnosti (pobočky České společnosti ornitologické v Ostravě).

Kontakt: sos.cso@seznam.cz, www.sos-cso.cz

Záchrana a podpora biodiverzity na rybnících v PR Bažantula

Zdeňka Hrdá (text a foto)

Přírodní rezervace Bažantula (dále PR Bažantula) se nachází v katastrálním území města Studénka v chráněné krajinné oblasti Poodří. Tato rezervace tvořená čtyřmi rybníky Malý Okluk, Velký Okluk, Bažantula a Kozák byla zřízena pro ochranu zdejšího druhově bohatého rybníčního ekosystému se vzácnými rostlinnými společenstvy a soustředěným výskytem chráněných druhů rostlin a živočichů. Její celková rozloha je 36,5 ha.

Hlavními předměty ochrany jsou druhově bohaté porosty natantních a submerzních vodních makrofyt s **kotvicí plovoucí** (*Trapa natans*), **nepukalkou plovoucí** (*Salvinia natans*), **řečankou menší** (*Najas minor*), **plavínem štítnatým** (*Nymphoides peltata*), **bublinatkou jižní** (*Utricularia australis*), **lakušníkem okrouhlým** (*Batrachium circinatum*) a běžně se vyskytujícími druhy širokolistých i úzkolistých rdestů jako jsou **rdest světlý** (*Potamogeton lucens*), **rdest tupolistý** (*P. obtusifolius*), **rdest maličký** (*P. pusillus*), **rdest vláskovitý** (*P. trichoides*) ad. Tyto makrofyty se vyskytují na 50 % území rezervace. Dále jsou to rozsáhlá společenstva rákosin eutrofních stojatých vod a vegetace parožnatků. Hlavními součástmi

předmětu ochrany jsou také jádrové populace obojživelníků **kuřky obecné**, **rosničky zelené** a komplexu **zelených skokanů**, vodní ptáci, především **bukač velký**, **chřástal vodní**, **rákosník velký**, **moták pochop**, **kopřivka obecná** a různé druhy **potápek**.

Původními přirozenými stanovišti těchto vzácných druhů rostlin a živočichů byly rozsáhlé mokřady a slepá ramena potoků a řek. Avšak tato stanoviště z dnešní kulturní krajiny mizí a místy již zcela vymizela. A tak rybníky poskytují těmto druhům náhradní prostor, i když se jedná o uměle vytvořené vodní dílo.

A i rybníky čas od času vyžadují generální opravu. Hráze rybníků v přírodní rezervaci Bažantula byly erodované, netěsné a neměly již dostatečnou šířku ani pro příjezd potřebné techniky pro běžnou údržbu, natož pro nezbytné havarijní opravy. Všechny rybníky byly díky rozplavení hrází silně zazemněné. Hráz rybníka Velký Okluk byla díky opakovaným povodním protržena a vodu v rybníce bylo možné udržet jen navýšením hladiny v boční strouze. Nápuštěné a výpuštěné objekty vyžadovaly zásadní opravy.

Pro další fungování rybníků a udržení předmětů ochrany a vysoké biodiverzity území proto bylo nezbytné provést jejich opravu. V letech 2010–2017 byl zpracován projekt „Záchrana a podpora biodiverzity na rybnících v PR Bažantula“, který zahrnoval kompletní rekonstrukci technických objektů, opravu hrází a odbahnění zátop. Také zde bylo navrženo opatření na zvýšení biodiverzity území – rozšíření litorálních zón a úprava ostrovů pro zlepšení kvality biotopu vodních ptáků.

V roce 2019 byl projekt spuštěn. Začalo kácení hustých náletových porostů hrází a manipulačních prostor. Z důvodu maximálního možného zachování dřevinného porostu byly vykáceny pouze koruny hrází a návodní svahy tak, aby mohly být nové figury hrází postaveny před původními a volně na ně napojeny. Prokáceny byly také rybníční ostrovy v zátopách rybníků včetně odstranění pařezů a stabilizovány proti rozplavování. Výška a povrch ostrovů byly upraveny za účelem zlepšení hnízdních podmínek vodních ptáků, kteří na nich právě díky hustému porostu stromů a keřů již hnízdit nemohli. Část pařezů byla ponechána na místě s cílem obohatit lokalitu o tzv. mrtvé dřevo.

Před začátkem úprav rybníčních den byly vymezeny bezzásahové zóny kvalitních rákosových porostů v rybníce Velký Okluk, semenné banky plavínu štitnatého a žabníku trávolistého v rybníku Kozák a proveden záchranný odlov piskoře pruhovaného z tůně rybníka Malý Okluk. Následně bylo provedeno odbahnění zátop všech čtyř rybníků tak, aby hloubka vodního sloupce opět vyhovovala předmětům ochrany. Při západní straně hrází rybníků Malý Okluk, Velký Okluk a Bažantula byla vymodelována rozsáhlá litorální zóna s pozvolným sklonem dna do hloubky vody max. 60 cm a tím vytvořeny vhodné podmínky pro šíření rákosu. Propojením rákosových porostů přes zátopy tří rybníků plocha litorální vegetace dosáhne cca 5 až 6 ha, čímž vzniknou dostatečně velké plochy pro vzácnější druhy ptáků vyžadujících klid při hnízdění.

Letecký pohled na lokalitu PR Bažantula v době provádění stavebních prací (Foto Zbyněk Sovík).

Terénní úpravy dna rybníka Velký Okluk pásovými bagry.

Byly provedeny opravy všech hrázových těles s parametry koruny o průjezdné šířce a s proměnlivými sklony návodních svahů. Nejsložitější práce se ukázaly v terénních úpravách hrází kolem pat a kořenových systémů ponechaných vzrostlých stromů, které bylo nutné z důvodu ochrany přírody zachovat. U jednotlivých stromů byla volena různá opatření podle situace umístění stromu, nejčastěji opatření proti přisypání kořenových systémů v průmětu koruny. Na závěr byly opraveny všechny manipulační objekty a provedena náhradní výsadba dřevin. Ke konci roku 2020 bylo území předáno zpět do užívání AOPK ČR.

Přesto se realizace stavebních prací nevyhnula problémům. Hned v prvním roce realizace došlo k zastavení stavebních prací z důvodu zjištění skutečností, které nemohly být v době zpracování projektové dokumentace známy. Projektová dokumentace tak musela být přepracována a do doby nalezení vhodného řešení stavba přerušena, což vzbudilo i pozornost veřejnosti. Pokračovalo jen zpracovávání dřevní hmoty. Znovu se stavební práce rozběhly na začátku roku 2020 a vzhledem k tomu, že musely být dle uzavřených smluv hotové do konce roku 2020, v takové intenzitě a s takovým nasazením techniky, že přírodní rezervace připomínala jedno velké staveniště. V roce 2020 stavba také přestála hned dvě povodně, při kterých došlo k zatopení rybníčních kotlin a na podzim i přelivu přes nová hrázová tělesa. Jelikož byl přeliv vody přes nové rovné koruny hrází plošný a nedošlo tedy k soustředěným odtokům, větší škody prakticky nevznikly. Škody byly hlášeny pouze pomístně na rozplaveném povrchu nově upravovaných cest a nevyžádaly si navýšení finančních prostředků na opravy. V rámci víceprací bylo zapláceno jen odstranění vývrátů stromů spadlých při podzimních vichřicích.

Po dokončení realizace projektu je hospodářské využívání rybníční soustavy nutné usměrňovat tak, aby došlo v co nejkratší možné době k biologické revitalizaci území, která spočívá zejména v zárůstu

litorální plochy tvrdými litorálními porosty a nastartování spontánního rozvoje ponořené a vzplývavé vegetace zavodněných ploch po odbahnění. Proto budou rybníky minimálně v první vegetační sezóně v r. 2021 ponechány na nižší vodní hladině a bez rybí obsádky z důvodu bezproblémové manipulace s vodou. Rybníky budou postupně napouštěny či vodní hladina snižována podle aktuálních potřeb a normální úroveň dosáhne hladina zhruba do tří let.

Projekt byl podpořen dotací z Evropského fondu pro regionální rozvoj, Operačního programu Životní

prostředí ve výši 50,3 mil. Kč a stavební práce tvořily z této částky 94 %. Zhotovitelem stavby byla firma AQUASYS spol. s r.o. ze Žďáru nad Sázavou, které patří velké poděkování za součinnost v nelehkých situacích, do kterých se projekt během realizace dostal.

Mgr. Zdeňka Hrdá

Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, regionální pracoviště Správa CHKO Poodří

Kontakt: zdenka.hrda@nature.cz

Výhrnování sedimentu buldozorem ze zátopy Velkého Okluku.

Převoz zeminy pro úpravu hrází z mezidoponie do rybníční pánve.

Stabilizace ostrovů v rybníku Bažantula proti rozplavování.

Modelování hráze kolem kořenových systémů stromů.

Konečná podoba nové hráze rybníka Bažantula.

Podzimní povodeň 2020 přeplavila hráze některých rybníků, ke škodám na nově vybudovaném díle však nedošlo.

Výsadby dubů letních na hrázi mezi Bažantulou a Kozákem.

Vývoj lokality po napuštění rybníků (květen 2021).

Ptačí pohled na rybníky Malý Okluk a Velký Okluk po nastoupení vodní hladiny po ukončené opravě (Foto Zbyněk Sovík, květen 2021).

Johnův lom – Jestřabí u Fulneku

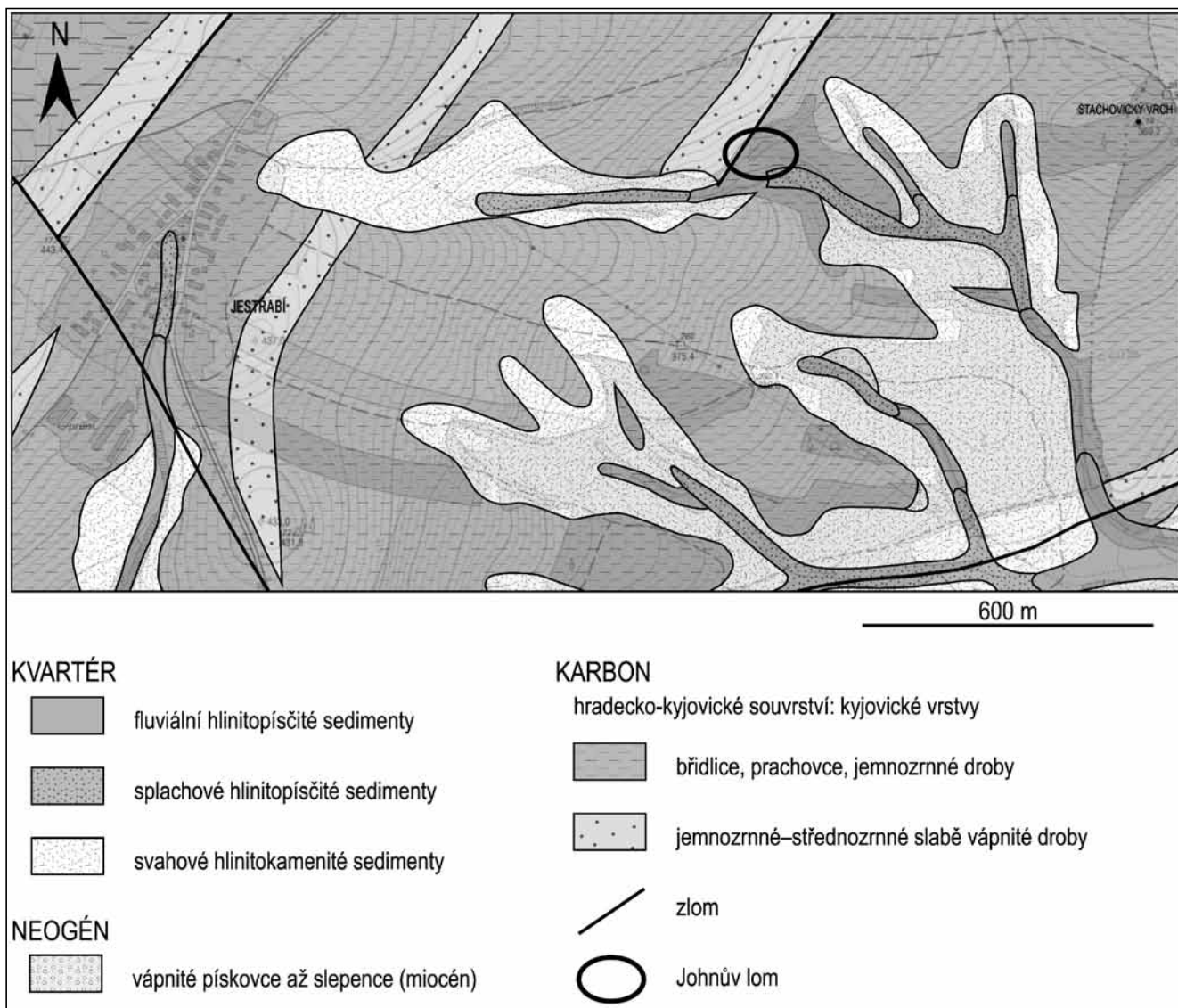
Helena Gilíková, Tomáš Lehotský

Oderské vrchy jsou známy především těžbou břidlice a galenitu, která na tomto území probíhala ještě v minulém století. Na katastrálním území obce Jestřabí u Fulneku se nachází množství drobných lomů. Většina z nich souvisí s těžbou kvalitní pokrývačské břidlice. Veřejnosti je však nejznámější bývalý důl „Stříbrné jezírko“, nacházející se jv. od obce Jestřabí, který byl v minulosti spojen s těžbou galenitu (<http://lokality.geology.cz/2337>). Vlastní těžba zde byla ukončena v polovině 17. století. Po zatopení původního dobývacího prostoru vzniklo unikátní jezírko, bohaté na vodní a bahenní rostlinstvo a také četné druhy obojživelníků, které je chráněno jako přírodní památka o rozloze 0,22 ha.

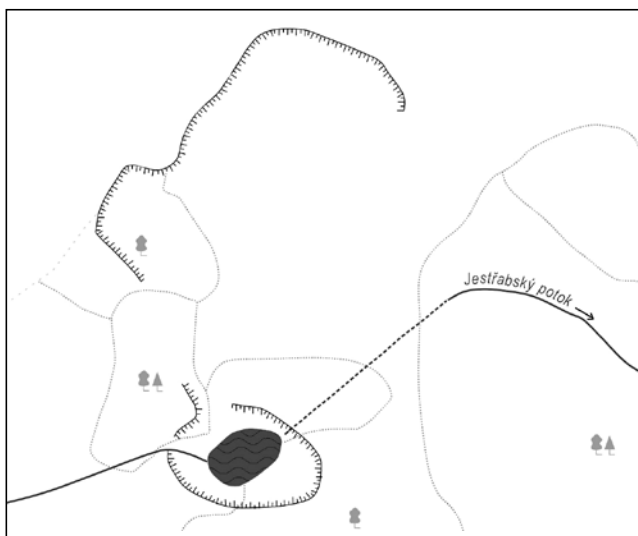
Dalším, již méně známým lomem, ale v odborné geologické literatuře zmiňovaným, je Johnův lom (pojmenovaný podle majitele Johna¹). Nachází se cca 1,2 km východně od obce Jestřabí u Jestřabského potoka. Jedná se o starý stěnový lom, který byl opuštěn v r. 1945. Lom má délku 35 m, šířku 20 m a výšku stěn 14 m, vlastní dno lomu je zatopeno. Lom byl založen a využíván k těžbě pokrývačské břidlice (Frejková 1952; Novák 1973).

¹ Břidlicový lom je zakreslen na mapě 2. vojenského mapování a těžba zde tedy musela probíhat již před rokem 1850. Dle indikační skici z roku 1833 byl majitelem pozemků pravděpodobně Mathias John z Jestřabí č. 18.

Výřez z geologické mapy 1 : 25 000, list 25-122 Suchdol nad Odrou (Gilíková et al. 2007) – upraveno.

Tvary reliéfu Johnova lomu dle polohopisu ZABAGED® (Geoportál ČÚZK). Zřejmě jsou obrysy lomových stěn, tmavá plocha vyznačuje vodní hladinu – část lomu, která bývá zvodnělá; zachycen je i podpovrchový úsek Jestřabského potoka. Upraveno (H. Gilíková).

V Johnově lomu lze pozorovat tenké laminované černé jílové břidlice, ve kterých jsou místy drobné polohy šedých, slídnatých, jemnozrných drob. V kamenné drti byly pozorovány pelokarbonáty. Břidlice a droby z regionálně-geologického hlediska náleží kyjovickým vrstvám, které jsou součástí hradecko-kyjovického souvrství kulmu Nízkého Jeseníku. Termín „kulm“ má prapůvod na Britských ostrovech, ve Walesu, a postupem času se v Evropě vžil pro neuhlonosná souvrství spodního/neproduktivního karbonu. Ve spodním karbonu se v naší oblasti rozkládala hlubokomořská pánev, do které bylo řekami přinášeno obrovské množství sedimentů z pevniny. Ty se hromadily na někdejší šelfu (v dnešním pojetí v prostoru Brna) a odtud se gravitačně v tzv. turbiditních proudech přesouvaly do hlubších částí moře přes dražanskou oblast, oblast Nízkého Jeseníku až do jižního Polska. Z těchto událostí se dodnes zachovaly velmi mocné slepenců, drob a břidlic ve zmiňovaných územích. Horniny se usazovaly vodorovně. Do dnešních pozic se

dostaly při rozsáhlém vrásnění, které geologové označují jako variské (dříve se mu říkalo hercynské). Horniny, které byly vystaveny silnému tlaku, se deformovaly a vznikly vrásy, které jsou velmi dobře odkryty např. ve Vrásovém souboru u Klokočůvku (<http://lokality.geology.cz/2330>) anebo u Staré Vsi u Bílovce (<http://lokality.geology.cz/3403>). Na naší lokalitě v Johnově lomu lze pozorovat vzpříčené a převrásněné vrstvy břidlic s úklonem až 70° k západu.

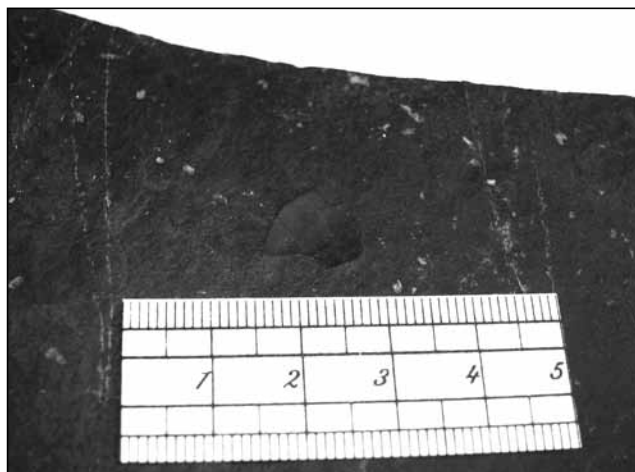
Johnův lom (Foto H. Gilíková, 2006).

Strmě ukloněná vrstevní plocha v jílových břidlicích (Foto H. Gilíková, 2006).

Jílové břidlice „Johnova lomu“ poskytují nepříliš hojné nálezy spodnokarbonských fosilií, především rostlin, měkkýšů a fosilních stop. Z mlžů byli na lokalitě zjištěni např. *Posidonia corrugata* ETHERIDGE, 1874; *Anthraconeilo* sp.; *Nuculopsis gibbosa* (FLEMING, 1828); *Polidevcia attenuata* (FLEMING, 1828); *Parallelodon* sp. a *Euchondria* sp. Vedle mlžů se vyskytují zástupci hlavonožců – goniatitů – *Sudeticeras stolbergi* PATTEISKY, 1929; *Sudeticeras wilczeki* PATTEISKY, 1929; *Paradimorphoceras lunula* (KNOPP, 1931); *P.* sp.; *Metadimorphoceras inflatum* MOORE, 1939. Zajímavostí je hojný výskyt vývojově mladých stadií goniatitů. Goniatiti jsou diskovitou vyhynulou skupinou bezobratlých organismů, ale lze si je představit jako současné loděnky. Vyznačují se spirálně vinutou vnější schránkou.

Poměrně častá je fosilní flóra. Tu zastupují nejčastěji fragmenty otisků větévek přesličkovité rostliny *Archaeocalamites scrobiculatus* SCHLOTHEIM, 1820. Zajímavou skupinou zkamenělin jsou tzv. ichnofosilie. Jedná se o fosilní záznam stop po činnosti dávných organismů. V našem případě jde o druhy *Dictyodora liebeana* (GEINITZ, 1867) a *Planolites beverleyensis* (BILLINGS, 1862), které představují pozůstatky po prohrabávání usazenin dna někdejšího moře za účelem získání rozptýlené potravy, které ve velké hloubce bylo poměrně málo. Nalezené zkameněliny nám celkem dobře umožňují zjistit stáří místních hornin, které vznikly před asi 330 miliony lety.

Fragment schránky goniatita *Paradimorphoceras* sp. (Foto T. Lehotský, 2007).

Otisk větévky *Archaeocalamites scrobiculatus* SCHLOTHEIM, 1820 (Foto T. Lehotský, 2007).

Lom byl detailně dokumentován při geologickém mapování v měřítku 1 : 25 000, list Suchdol nad Odrou (Gilíková et al. 2007) a na základě paleontologických nálezů byl zařazen do databáze významných geologických lokalit (<http://lokality.geology.cz/2827>).

Zdroje:

Databáze významných geologických lokalit: 2330 [online]. Praha: Česká geologická služba, 1998 [cit. 2021-05-17]. Dostupné z: <http://lokality.geology.cz/2330>.

Databáze významných geologických lokalit: 2337 [online]. Praha: Česká geologická služba, 1998 [cit. 2021-05-17]. Dostupné z: <http://lokality.geology.cz/2337>.

Databáze významných geologických lokalit: 2827 [online]. Praha: Česká geologická služba, 1998 [cit. 2021-05-17]. Dostupné z: <http://lokality.geology.cz/2827>.

FREJKOVÁ, L. (1952): Soupis lomů ČSR. List Nový Jičín (4160). – Ústř. ústav geol. Praha.

GILÍKOVÁ, H.; BUBÍK, M.; BURIÁNEK, D.; ČURDA, J.; FRANCŮ, E.; GERŠL, M.; GODÁNY, J.; HAVÍŘ, J.; HUBATKA, F.; JANKOVSKÁ, V.; KREJČÍ, O.; LEHOTSKÝ, T.; MAŠTERA, L.; NÝVL, D.; OTAVA, J.; TOMANOVÁ PETROVÁ, P.; PÁLENSKÝ, P.; SKÁCELOVÁ, D.; SKÁCELOVÁ, Z.; STRÁNÍK, Z.; ŠIKULA, J.; ŠVÁBENICKÁ, L.; VEČEŘA, J.; POUL, I.; DOHNALOVÁ, E.; ČOUPEK, P.; KARENOVÁ, J.; KRATOCHVÍLOVÁ, M. (2007): *Výsvětlivky k základní geologické mapě ČR 1: 25 000, list 25-122 Suchdol nad Odrou* – MS, Čes. geol. služba Praha. 126 s.

NOVÁK, J. (1973): Inventarisace ložisek stavebních nerostných surovin. List mapy 1 : 50 000, M-33-84-D (Vítkov). *Geol. průzkum. Ostrava* – MS archiv Čes. geol. služba Praha. P121143.
https://mapy.geology.cz/geologicke_lokality/
<https://mapy.geology.cz/zajimavosti/>

Mgr. Helena Gilíková, Ph.D.

Česká geologická služba, pobočka Brno

Kontakt: helena.gilikova@geology.cz

RNDr. Tomáš Lehotský, Ph.D.

Katedra geologie, Přírodovědecká fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci

Kontakt: tomas.lehotsky@upol.cz

Namibijské děti v Bartošovicích

Kateřina Mildnerová

Úvod

Historie namibijských dětí v Československu byla dlouhou dobu neznámou kapitolou pro odbornou i laickou veřejnost. Až vydáním knih **Černí Sokoli¹** a **Namibian Czechs²** vstoupilo toto mimořádně zajímavé a dlouho opomíjené téma do veřejného prostoru. Začali se o něj zajímat nejen akademici, ale také novináři a filmaři. Kdo jsou to namibijské Češi a čím je jejich příběh tak jedinečný?

Původně se jedná se o skupinu dětských válečných uprchlíků, kteří se narodili v uprchlických táborech v Zambii a Angole během osvobozenického boje za nezávislost Namibie. Tyto děti prožily běsnění války, neustálé přesuny z jednoho kempu do druhého, některým z nich zemřeli ve válce také rodiče. Část těchto dětí, ve věku od pěti do devíti let, byla v roce 1985 přijata československou vládou na výchovu a vzdělání jako akt mezinárodní solidarity a pomoci Lidové organizaci Jihozápadní Afriky (SWAPO), která bojovala za nezávislost Namibie od jihoafrické nadvlády. Většinu dětí tvořili potomci významných členů vojenského výboru SWAPO a velitelů PLAN (Namibijská lidově osvobozenická armáda) – vojenského křídla SWAPO. V rámci mezinárodního programu solidarity s komunistickým východním blokem byly v období 70. až 80. let poslány stovky dalších namibijských dětských válečných uprchlíků také do Německé demokratické republiky a na Kubu. Československo tyto děti přijalo jako třetí v pořadí.

Skupina namibijských dětí strávila konstitutivní část svého dětství v bývalém Československu, konkrétně v Bartošovicích (1985–1988) a později v Prachaticích (1988–1991). Po celou dobu svého pobytu v Československu byli malí Afričané vychováni českými učiteli a vychovateli, kteří

kladli důraz na znalost českého jazyka a osvojení si našich socio-kulturních norem. Na straně druhé byl dětem skrze výchovu k vlastenectví jejich vlastními namibijskými vychovateli vštěpován namibijský patriotismus, ideologie osvobozenického hnutí a odhodlání bránit „svou vlast“. Tuto striktně dvounárodní výchovu cíleně programovanou namibijskými a československými soudruhy prostupovala společná ideologie komunismu. Speciální důraz byl kladen také na vojenský výcvik. Předpokládalo se totiž, že se po dokončení základní a střední školy v Československu stanou děti budoucí elitou nově vzniklého namibijského národa a v případě pokračujícího boje za osvobození převezmou vojenské funkce svých rodičů. Prvotní snaha separovat namibijské děti od českých vrstevníků a rodin se ukázala být záhy jako neudržitelná. Během sedmi let strávených v Československu si děti osvojily český jazyk a přijaly ho jako svůj mateřský jazyk, vybudovaly si silné sociální a citové vazby se svými československými pečovateli, učiteli a pěstounskými rodinami, které je brávaly na víkendy a prázdniny do svých domovů. Namibijské děti se postupně začaly kulturně asimilovat. Důvodem, proč se jim nikdy nepodařilo ztotožnit se s „namibijskou národní kulturou“, byla jejich averze k namibijským vychovatelkám, které je po celou dobu jejich pobytu v Československu šikanovaly a některé z nich je bohužel také sexuálně zneužívaly.

Výchovný program namibijských dětí v Československu se nesl v duchu sociálního inženýrství. Na základě dohody mezi SWAPO a československou KSČ měli být z namibijských dětí skrze politickou indoktrinaci vytvořeni poslušní vojáci, zapálení komunisté a namibijské patrioti. Cílená sociální izolace, polovojenská výchova, zamlčování příbuzenských vazeb uvnitř skupiny dětí a také utajování důvodu a cíle programu před veřejností, to vše dávalo tušit, že se jedná o speciální edukační program, jehož cílem je přetvořit děti ve skupinu se zvláštním posláním. Tomu odpovídalo také nadměrné

1 Mildnerová, Kateřina 2020. *Černí sokoli. Pohmuté osudy namibijských dětí vychovaných v Československu*. Praha: Nakladatelství lidové noviny.

2 Mildnerová, Kateřina 2020. *Namibian Czechs. History and identity of the Namibian children raised in Czechoslovakia*. Berlin: LIT Verlag.

štedré financování a „speciální zacházení“ s dětmi ze strany československého režimu. Na úrovni regionální, byli malí Afričané středem pozornosti na častých veřejných kulturně-uměleckých vystoupení na rovině celostátní (politické) byli namibijské pionýři československým komunistickým režimem využíváni především k jeho vlastní propagaci. Speciální edukační projekt, jenž se v Československu odehrával v režimu částečného utajení, se však nepodařilo zcela úspěšně naplnit, a to nejen z důvodu nečekaných historických zvratů. Tento svým způsobem politický experiment byl postupně nahlodáván proaktivní iniciativou českého výchovně pedagogického sboru a také obyvatel Bartošovic, u kterých převážil selský rozum, lidská solidarita a mateřský přístup k dětem postiženým válkou. Zatímco z namibijských dětí se postupně formovaly osobnosti se silným přináležetím k češství, které svůj budoucí život projektovaly do studia a života v Československu, nová politická situace v obou státech na přelomu 80 a 90. let radikálně proměnila dějiště jejich životů.

Politický převrat v Československu a přerod k nezávislé Namibii, která se na podzim 1989 připravovala na první svobodné volby, vyústily v intenzivní diplomatické vyjednávání s namibijskou vládou o ukončení pobytu namibijských dětí v Československu. Na podzim 1991 byly děti s nedokončeným základním vzděláním a bez jakékoliv psychologické, či jazykové přípravy řízeně relokovány do Namibie. Toto politické rozhodnutí mělo dalekosáhlé důsledky pro jejich budoucí životy. Nucený odchod z Československa do Namibie představoval pro většinu z nich obrovské trauma. Kromě prvního klimatického a kulturního šoku se musely děti vyrovnat také s faktem, že byly navzájem rozděleny a umístěny do rodin, jež neznaly a které jim byly naprosto cizí. Řada dětí se záhy po svém příjezdu ocitla v různých koutech nerozvinutého namibijského venkova, bez elektrifikace, sanitárního vybavení a přístupu k vodě. Jazyková bariéra jim bránila nejen v komunikaci s okolím, ale také v pokračování vzdělávání. Složitou adaptaci na život v neznámých rodinách a cizí kultuře doprovázely pocity osamocení, odcizení a vykořenění. Tato zlomová životní zkušenost se spolu s válečnými traumaty nesmazatelně zapsala do vzpomínek, identity a přináležetím členů této skupiny. Čtvrtině z nich se pak po roce 1998 díky pomoci českého velvyslance ČR v Pretorii pana Pavla Vošalíka podařilo vrátit do České republiky na vysokoškolské studium. Polovina z nich u nás vystudovala a zajistila si tak lepší pozici na pracovním trhu v Namibii. Naopak ti, kteří tuto možnost nedostali a nebyli finančně podporováni svými rodinami, se ocitli v chudobě.

Skupina namibijských Čechů i po třiceti letech svého života stráveného v Namibii cítí silnou přináležetost k České republice, kterou považují za svůj jediný a pravý domov. Většina z nich hovoří českým jazykem, či mu alespoň rozumí, a udržují české

zvyky, tradice a evropský životní styl. Členové skupiny se pravidelně scházejí, ať již spontánně mezi sebou či formou každoročních oficiálních setkání organizovaných Velvyslanectvím České republiky v Jihoafrické republice. Mnoho z nich udržuje kontakt virtuálně přes chatové skupiny na Facebooku a WhatsAppu. Namibijské Češi s oblibou sledují politické i kulturní dění u nás a jejich životním snem je podívat se zpět do země, kde vyrůstali. Část z nich bojuje také za to, aby byli jako potomci významných válečných veteránů a národních hrdinů boje za nezávislost Namibie odškodněni a sociálně rehabilitováni.

Namibijské děti v Bartošovicích (1985–1988)

V roce 1983 se obrátil předseda Lidové organizace Jihozápadní Afriky (SWAPO) Sam Nujoma na náš zastupitelský úřad v Berlíně s žádostí o prozkoumání možnosti zřídit v ČSSR školu pro namibijské děti žijící na základnách SWAPO na jihu Angolské republiky. Mělo se jednat o válečné sirotky a polosirotky, kteří byli vystaveni nebezpečí leteckých náletů a ozbrojených přepadů ze strany vojsk jihoafrické armády (SADF) a také povstaleckých hnutí UNITA v Angole. Za dva roky poté předsednictvo vlády ČSSR Usnesením ze dne 24. října 1985 přijalo 56 namibijských dětí na výchovu.³ Děti měly být dočasně umístěny na zámek v Bartošovicích do doby, než bude dokončena rekonstrukce základní internátní školy pro namibijské děti v Prachaticích. Skupina dětí v doprovodu sedmi namibijských vychovatelů dorazila dne 11. listopadu na mezinárodní letiště Ruzyně do Prahy. Zde pro ně byly připraveny dva autobusy značky Karosa, které je měly přepravit do Bartošovic. Původně mělo letadlo s dětmi přistát na letišti v Mošnově, které je od Bartošovic vzdáleno jen několik kilometrů, ale kvůli nepříznivým povětrnostním podmínkám a hustému sněžení nakonec přistálo v Praze.

Základní internátní škola pro namibijské děti v Bartošovicích byla oficiálně zřízena 1. listopadu

3 Národní archiv, fond KSČ ÚV 02/4. KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, Praha–Předsednictvo 1986–1989, svazek 61 (aj. 89/b.20). Přijetí namibijských dětí na výchovu do ČSSR, 30. října 1985.

Namibijské děti v jídelně, Bartošovice 1985. Z archivu I. Žárské.

Namibijští vychovatelé na vánoční besídce, Bartošovice 1986. Z archivu pamětníků OÚ Bartošovice.

1985 v zámku v Bartošovicích.⁴ Ve škole působilo celkem 37 československých pedagogických

⁴ Státní okresní archiv Nový Jičín, fond 1405 Základní internátní škola Bartošovice (nezpracovaný). Usnesení předsednictva vlády (č. 297 z 12. 11. 1985) a Usnesení 22. plenárního zasedání ONV v Novém Jičíně (18. 12. 1985). Škola byla zřízena dle zákona ČNR (č. 77/1978 sb. O správě školství ve znění vyhlášeném pod číslem 48/1984 Sb.) od 1. listopadu 1985 do 31. prosince 1986.

a výchovných pracovníků, z toho 14 zde pracovalo po celou dobu fungování školy, od zahájení až po ukončení provozu v roce 1988. Ředitelkou školy byla jmenována Drahomíra Gilarová, která měla předchozí zkušenost s vedením Dětského domova v Novém Jičíně. Zástupcem ředitelky se stal Josef Socha, který zde zároveň vykonával funkci učitele a kronikáře školy.

Sbor výchovných pracovníků vyslaných organizací SWAPO byl složen z šesti žen a jednoho muže, který měl roli vedoucího skupiny. Jonas Nepolo Nuyoma zastával rovněž funkci zástupce ředitelky školy a vystupoval navenek jako právní zástupce dětí. Mladé namibijské vychovatelky ve věku mezi 20 a 30 lety měly za úkol doprovázet skupinu namibijských dětí do Československa. Tento úkol dostaly vojenským rozkazem od SWAPO. Jedna z vychovatelek, která vystudovala již dříve střední zdravotnickou školu v Československu a hovořila plynule česky, tak vystupovala jako tlumočnice mezi namibijským a československým personálem.

Vzhledem k tomu, že děti přijely do Československa již v průběhu rozběhlého školního roku, bylo potřeba narychlo zajistit učitele. Tímto nelehkým

Nástup skupiny dětí na nádvoří zámku v Bartošovicích. Z archivu pamětníků OÚ Bartošovice.

úkolem byl pověřen Antonín Mikulec, vedoucí Odboru školství ONV Nový Jičín. Nedostatek personálních kapacit nebyl nakonec schopen řešit jinak, než sáhnout do rezerv a povolát učitele, kteří již byli na zaslouženém odpočinku. Průměrný věk učitelů, kteří byli vyzváni postavit se zpět za katedru, tak byl 60 let, tedy až deset let za hranicí věku odchodu do důchodu v té době.

Příjezd dětí do zasněžených Bartošovic, které se měly na několik let stát jejich novým domovem, dodnes silně rezonuje ve vzpomínkách namibijských Čechů:

Ráno jsme vstali a hned jsme se běželi podívat z okna, na nádvoří byl všude sníh. Běželi jsme ven, dolů po schodech jen tak v pyžamech. Zrovna šly české děti do školy a koukaly na nás, my jsme zase koukali na ně. Chtěli jsme se s nimi bavit, ale oni nám nerozuměli a my jim taky ne. Pak přiběhla našťvaná vychovatelka a nahnala nás dovnitř do zámku. Ten moment nemůžu vymazat z hlavy.

Pamatuji si, jak jsme ten první den objevili v zámku záchody se splachovadlem. Pořád jsme jen tahali za tu šňůrku a koukali, jak to splachuje, nikdy jsme nic podobného neviděli. A taky jsme dokola rozsvěcovali a zhasínali na pokojích, dokud na nás nevběhla vychovatelka. Jo a taky zrcadla, ty nás úplně fascinovaly, pořád jsme na sebe dělali grimasy. Když jsem se nedávno

Paní ředitelka Drahomíra Gilarová s dcerou Ivanou Žárskou. Z archivu I. Žárské.

Ranní polovojenské nástupy dětí. Z archivu I. Žárské.

vrátila po letech na zámek do Bartošovic a uviděla jsem na chodbách ty černo-bílé mramorové podlahy na chodbách, všechno se mi hned vrátilo.

Namibijské děti byly po svém příjezdu do Bartošovic umístěny na čtyřicet dní do karantény. Karanténa neprobíhala v nemocničním zařízení, jak bylo původně z krajského národního výboru (KNV) přislíbeno, ale přímo v internátní škole, což vyvolávalo jak mezi personálem domova, tak mezi občany Bartošovic obavy z nákazy exotickými nemocemi. Kvůli výše zmíněným obavám bylo také iniciováno jednání na městském národním výboru (MNV) v Bartošovicích za účasti krajského a okresního hygienika a dětského lékaře. Ti však po přezkoumání zdravotního stavu dětí riziko nebezpečí přenosu vyhodnotili jako minimální. V souvislosti s nebezpečím nákazy, kterou místní pediatr MUDr. Michal Pukovec zpětně hodnotil jako jakousi hysterii místních obyvatel plynoucí ze strachu z neznámého, podle něj nebyl zdravotní stav valné většiny dětí po příjezdu nijak vážný. Několik z nich trpělo nejrůznějšími podkožními či střevními parazity, ti však byli v krátké době úspěšně vyléčeni. Výjimkou byly dvě děti, kterým byla diagnostikována kostní tuberkulóza, a proto musely být umístěny v sádrových lůžcích v plicních léčebnách.⁵

Namibijské děti si musely přivyknout na novou stravu, která byla velmi odlišná od toho, co znaly z vojenských táborů. Ve školní jídelně dostávaly jídlo šestkrát denně. Podle kuchařek-pamětnic si děti na českou stravu zvykly velmi rychle a často si prý přidávaly. Vysoce nad normu bylo namibijským dětem přidělováno ovoce, a to včetně běžně nedostupného ovoce exotického (banány, pomeranče, mandarinky). Kuchařky z Bartošovic i po letech vzpomínají, jak děti ze začátku neuměly stolovat, rozhazovaly rýži po celém stole i po zemi, kuře konzumovaly zásadně i s kostmi a z jídla si dělaly rukama kuličky.

⁵ Jedna z dívek byla hospitalizována v léčebně TBC a respiračních nemocí ve Starém Smokovci a druhá dívka v plicní léčebně v Jablunkově.

Vystoupení namibijských dětí, Bartošovice 1986. Z archivu A. Haiduwa.

Museli jsme jim koupit plechové hrníčky, protože jim pořád padaly po zemi. Učili se jíst přílbory, znali jenom lžíci. Pamatuji si, že byli při chuti, kromě hořčice, kterou nesnášeli, snědli snad úplně všechno. Nikdy nezapomenu, jak se vrhali na kosti a křupky od masa. Kuře snědli i s kostmi, rozdrtili je zuby jak drtička. Já jsem vždycky prosila kuchařky, ať jim ty talířky s kostmi nevyhazují, nebo je budu mít všechny v talířku! (smích).

Začátky samotného výchovného procesu byly velmi svízelné, děti byly z pohledu vychovatelek velmi hlučné a neukázněné. Velkou bariérou ve vzájemném porozumění byl jazyk. Většina dětí měla pouze základní znalost afrického jazyka ošivambo (ošivama), který se naučily v táborech v Angole, kde se tento jazyk v poněkud zjednodušené podobě používal jako lingua franca. Některé děti rozuměly základům portugalského, oficiálního jazyka Angoly. Znalost angličtiny měly minimální, rozuměly však jen vojenským rozkazům a výchovným příkazům. Českému personálu tak nezbylo, než s dětmi komunikovat obdobně jako s hluchoněmými, pomocí posunků. Jedna z vychovatelek byla z toho stavu natolik zoufalá, že začala s pomocí namibijské vychovatelky – tlumočnice, psát vlastní slovníček, aby se tak naučila alespoň základní slova pro komunikaci s dětmi.

Již v začátcích výchovně vzdělávací péče se objevily u několika jedinců nestandardní projevy chování. Vychovatelé se při každodenním styku s dětmi stále častěji potýkali s neadekvátními reakcemi na určité podněty, což přičítali jednak možným traumatům z války, ale také náročným požadavkům adaptace na zcela nové prostředí. Vychovatelka Ivana Žárská v této souvislosti vzpomíná:

Když nevěděli, co po nich chceme, strašně se vztekali. Šli do úplného extrému (...) Všimli jsme si, že někteří z nich byli na první pohled traumatizovaní (...) V začátcích, když nám děti nerozuměly a neměly v nás

ještě žádnou důvěru, tak své postoje vyjadřovali tělem. My vychovatelé jsme to zase brali srdcem. Chtěli jsme jim pomoci, ale s některými to šlo těžce. Nemohla jsem například vzít dítě za ruku, protože jsem se bála, že mě kousne. Také měli časté výkyvy nálad, chvíli se smáli a chvíli zase plakali (...) Různá traumata dětí vyplývaly postupně během rozhovorů. Nikdo z nás netušil, čím si ty děti ve válce prošly.

Vyšetření u dětské psycholožky v nedalekém Kuníně a návštěva pedagogicko-psychologické poradny v Novém Jičíně později prokázaly, že část dětí trpěla posttraumatickou stresovou poruchou a také „syndromy deprivace vyplývající z těžkých frontových podmínek, jimiž v Africe prošly.“⁶ To se u dětí projevovalo častou enurézou (noční pomočování), nočními děsy, úlekovými reakcemi a častými výkyvy nálad. Vychovatelky z Bartošovic si také všimly, že děti obsesivně opakovaly naučené vzorce chování z uprchlických táborů, kde se setkávaly s pravidelnými vojenskými poplasy a stálým nebezpečím bombardovacích náletů. Vychovatelka Ivana Žárská vzpomíná, jak děti reagovaly na letadla, která v Bartošovicích létají velmi nízko, protože se nedaleko nacházelo vojenské (dnes civilní mezinárodní) letiště Mošnov:

Jednoho odpoledne jsem doprovázela děti ze školy do zámku. Když jsme se chystali, že přejdeme cestu, najednou nad námi proletělo letadlo. A já říkám: Děti, dívejte, tamhle na obloze letí letadlo! A teď se otočím a s hrůzou zjistím, že nikde nikoho! Oni všichni naskákali do příkopů kolem cesty. Obličejem k zemi a ruce položené na hlavě ve strachu, že je letadlo bude bombardovat. Pak jsme jim vysvětlili, že se už nemusí letadel bát, že tady u nás v Československu válka není.

Mezi další zdroje jejich úzkostí patřil hluk podobajícímu se alarmu. Učitel Socha v této souvislosti do kroniky Základní internátní školy v Bartošovicích v roce 1988 poznamenal: „Když děti slyší sirénu, starší dívky svým tělem kryjí malé dívky tím, že je nakupí na hromadu a polehají na ně v místech, kde není jiného krytí.“⁷ Také v osobním deníku ředitelky Gilarové lze nalézt poznámku k počátečním projevům nestandardního chování dětí: „Zpočátku byly velmi hlučné, nereagovaly na pokyny vychovatelek, mračily se, neodpovídaly, nadměrně trucovaly, bezdůvodně plakaly, často sebou sekly o zem a křičely. Nevěděli jsme, jestli je dítě třeba nemocné, nebo je jen psychicky osamocené a zda tyto projevy nejsou výsledkem stesku po rodné zemi. Na pokoji nedovedly udržet pořádek, ničili nábytek, zařízení, školní potřeby a pomůcky.“⁸ Neukázněnost dětí byla zřetelná především v prvních měsících, kdy se děti

6 Státní okresní archiv Nový Jičín, fond 1405 Základní internátní škola Bartošovice (nezpracovaný), Výzkumný ústav pedagogický. Zpráva o výchovně vzdělávací práci s namibijskými dětmi v ČSSR ke dni 15. 8. 1986.

7 Státní okresní archiv Nový Jičín, fond 1405 Základní internátní škola Bartošovice (nezpracovaný), Socha, J. Základní internátní škola v Bartošovicích.

8 Osobní deník Drahomíry Gilarové.

adaptovaly na nové prostředí, vychovatele a jazyk. Později se však výchovné vlivy začaly na chování dětí pozitivně projevovat. O dva roky později již byly děti dle hodnocení Josefa Sochy těmi nejvzornějšími žáky: „Na společenských akcích mají naše děti hezčí a slušnější chování než české děti a působí dojmem vyrovnaného člověka.“⁹

Namibijské děti měly absolvovat celou základní školu dle osnov platných pro československé základní školy a výuka měla probíhat v českém jazyce. Na rozdíl od stejně koncipovaného programu výuky namibijských dětí v Německé demokratické republice, kde žáci procházeli před nástupem do školy ročním přípravným jazykovým kurzem, v Československu nic podobného zavedeno nebylo. Zní až neuvěřitelně, že namibijské děti si musely osvojit češtinu během jednoho a půl měsíce, neboť výuka pro ně začala už v lednu 1986! Děti byly rozděleny celkem do pěti tříd (po 11 až 12 žácích). Na výuku docházely mladší děti do budovy základní školy, vzdálené od zámku jen několik desítek metrů, starší děti pak měly třídu přímo v zámecké budově. V obou případech však měly samostatné třídy a byly separovány od českých dětí.

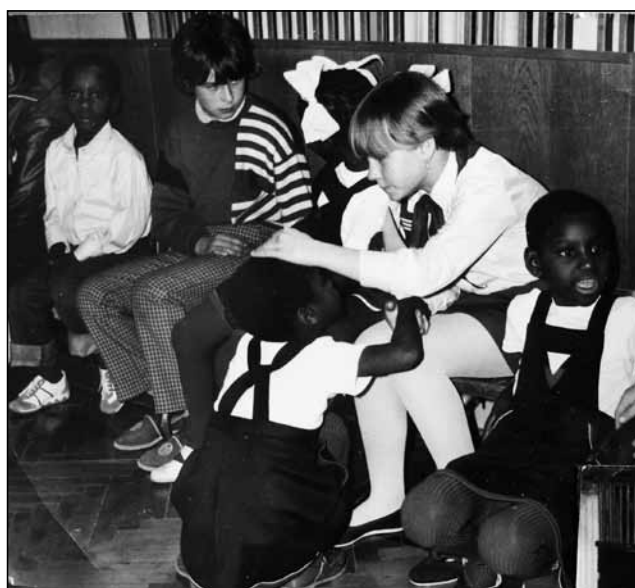
Žáci však byli předškolně nevyzrálí. Bylo čím dál zřejmější, že je nutné nejprve naučit děti plynulému projevu v českém jazyce. Vážný problém spočíval také v tom, že učitelé a vychovatelé neměli dostatek metodických pokynů a učebních pomůcek přizpůsobených pro práci s dětmi-cizinci. Například pro výuku češtiny v té době ani žádná vhodná učebnice neexistovala. Učitelé se s novou situací museli vyrovnat po svém a pro postup výuky českého jazyka, matematiky a prvouky vypracovat vlastní metodické postupy, které následně posílali ke schválení Výzkumnému ústavu pedagogickému a Ministerstvu školství. Josef Golda, bývalý ředitel Základní školy v Bartošovicích, na toto počáteční chaotické období vzpomíná se slovy:

Ano, vše se upravovalo za pochodu, protože nebyly žádné zkušenosti a žádné vzorové osnovy pro výuku zahraničních dětí. Děti se učily podle osnov, jaké platily v tehdejší Československu. Na začátku brali učivo pro děti ze zvláštní školy, protože neměly ještě zvládnutý český jazyk, ani dostatečně rozvinuté rozumové schopnosti, až potom se to rozšířilo na normální výuku. Osnovy jsme si vytvářeli sami, podle toho jak děti postupovaly.

Dle dohody mezi Ministerstvem školství ČSR a vedením SWAPO měla školní, ale i mimoškolní výchova a vzdělání zahrnovat také namibijské prvky. V oblasti volného času se tím rozuměla v první řadě výchova k vlastenectví realizovaná skrze organizované aktivity tzv. Pionýrského sdružení. Namibijské děti však nebyly součástí Československé Pionýrské organizace SSM, ale jeho namibijské

období tzv. SWAPO Pionýrského hnutí. V rámci této volnočasové aktivity byly namibijské děti v Československu politicko-ideologicky indoktrinovány. Děti se učily především historii národně-osvobozenického boje skrze různé propagačně-didaktické materiály, zpěv partyzánských písní a recitaci revolučních básní. Pionýrská výchova obsahovala jisté vojenské prvky jako pochodování, salutování, vztyčování vlajek, podávání hlášení. Součástí bloku namibijské vlastenecko-ideologické výchovy byla také kulturní výchova, později ustavená jako samostatný kroužek s názvem „Namibijské tradice.“ V něm se děti pod vedením namibijských vychovatelek učily historii a tradicím Ovambů – majoritní etnické skupiny Namibie, z níž se během boje za nezávislost rekrutovala většina členů SWAPO. Tyto tradice byly dětem prezentovány jako jakási nová „národní kultura“ budoucího namibijského státu. Obsahem kurzu byla výuka tradičních kruhových tanců, hry na buben, zpívání písní, rukodělná výroba (například pletení košíků), a také příprava tradičních pokrmů. Zatímco československá výchova a vzdělávání byla dětmi chápána jako přirozený a spontánní proces, namibijská ideologická výchova vyvolávala u dětí spíše averzi než zájem. To bylo mimo jiné dáno také autoritativním stylem namibijských vychovatelů, který často doprovázely fyzické tresty. Namibijské děti se po letech shodují:

My jsme tu výuku Ovambo tradic všichni nesnášeli. Oni nás učili, jak se žije v Namibii, když jsi to neuměl, tak jsi dostal pár facek. Oni tomu říkali kulturní tradice, ale šlo o politiku. Oni nám potřebovali vyčistit mozky a nalít nám tam politiku, jinak byli vyřízení. Jim hrozilo více než nám, že kdyby nás dobře nevyškolili, tak by špatně dopadli. My už dnes víme, co komunistické strany dokážou udělat s těmi, co nesplnili příkaz. Oni nás nemlátili proto, že by nás nenáviděli, ale protože

Česko-namibijské setkání, školní besídka Bartošovice 1986. Z archivu I. Žárské.

⁹ Státní okresní archiv Nový Jičín, fond 1405 Základní internátní škola Bartošovice (nezpracovaný), Socha, J. Základní internátní škola v Bartošovicích.

byli pod tlakem. Byli to v první řadě vojáci a partyzáni, kteří byli vybraní, měli misi a tu museli splnit. Vytvořte z těch dětí SWAPO! Proto jim vadilo, že mluvíme česky, že se chováme jako Češi, proto nám to zakazovali.

Samostatnou částí namibijské mimoškolní výchovy byl také praktický vojenský výcvik,¹⁰ který absolvovaly v Bartošovicích starší děti bez ohledu na pohlaví. Podobně jako v NDR či na Kubě, i v Československu byli malí Namibijci připravováni na možnost vojenské mobilizace. Předpokládalo se, že v případě děletrvajícího boje za nezávislost půjdou ve šlépějích svých otců-bojovníků a stanou se novou krví ozbrojeného boje proti jihoafrické nadvládě. Nejednalo se však o brannou výchovu ve stejném smyslu, jak byla zařazena do povinného školního vzdělávání v Československu od 70. let minulého století. Součástí přípravy byla vedle obligátních pochodových cvičení také manipulace s maketami ručních zbraní, učení se vojenským povelům v anglickém jazyce, podávání vojenského hlášení, plížení, budování zákopů a tzv. krytí. MUDr. Pukovec z Bartošovic, který byl několikrát svědkem vojenského cvičení namibijských dětí ve venkovních prostorách zámku, to hodnotí slovy:

Byl v tom vojenský drill, ty děti pochodovaly, měly v rukou klacky jako zbraně, učili je k boji, ne k obraně. Šla z nich hrůza! Na výcvik v Bartošovicích vzpomínají Namibijští Češi živě ještě dnes: Vždycky nám říkali, někdo bojuje knihou, někdo zbraní. Vy půjdete zpátky do Namibie bojovat! Pochodovali jsme, plížili se, všechno podle rozkazů (...) Pouštěli nám kazety od vojáků, kde nám ukazovali, jak manipulovat se zbraněmi a my jsme to pak cvičili s klacky.

Zatímco namibijská strana vychovávala děti především politicky a vojensky, česká strana se snažila děti rozvíjet po stránce kulturní a sportovní. Jelikož děti byly mimořádně hudebně i pohybově nadané, brzy po svém příjezdu utvořily pěvecký sbor pod vedením jednoho z učitelů Jana Kopistě. Kronikář Socha popisuje, že „jejich hlasový projev byl zvukný se sytým naturelem, intonační čistotou, rytmickou přesností a vnímavým citem pro harmonii dvoj i tříhlasu.“¹¹ Repertoár zpěvů se skládal z převážně českých lidových písní, přičemž zpěvník pro první ročník ZŠ zvládli malí Namibijci již za 14 dní!¹² Vystupovali pravidelně na místních, okresních i celonárodních akcích. Pěvecký sbor se pravidelně prezentoval také v domovech důchodců, na školních oslavách, besídkách a školních akademiích, na akcích lidových škol umění, na Fulneckých dnech a jednou dokonce i na mezinárodní pěvecké přehlídce. Vychovatelka Žárská, která děti na všech akcích doprovázela, hodnotí tyto veřejné performance slovy:

Děti na vycházce s vychovatelkou Ivanou Žárskou, Bartošovice. Z archivu I. Žárské.

Oni byli považováni za něco zvláštního, pořád jen vystupovali. Kde se něco šustlo, tam jsme s nimi museli být. Možná to bylo někde shora nařízené, že máme ukazovat, jak se tady o ně hezky staráme. My vychovatelky jsme už toho měly plné zuby, ale těm dětem se to strašně líbilo. Oni se rádi předváděli, rádi zpívali a dostávali pochvaly a dárky. Jezdili jsme s nimi na každou oslavu ve vesnici a v okrese. Ty děti byly jak cvičené opičky!

Několikrát za rok obdržely děti také pozvání do hlavního města Prahy, kde vystupovaly na oslavách Solidarity, Mezinárodního dne žen, 1. máje a u příležitosti rozličných výročí SWAPO. Jednou z největších událostí bylo jejich vystoupení spolu s folklorním souborem Valášek v pražském Paláci Kinských, v tehdejší sídle Československého svazu žen. Při příležitosti oslav Mezinárodního dne žen obdržely děti od samotné předsedkyně Marie Kabrhelové dary a zúčastnily se i představení v Národním divadle.

Vrozený hudební talent děti využily také při hře na hudební nástroje, které se v Bartošovicích učily ovládat – dívky flétnu a chlapci trubku. V mimoškolní výchově se později přistoupilo také ke zřizování samostatných zájmových útvarů. Pro dívky byl připraven kroužek domácích prací, kde se vyšívalo, háčkovalo a pletlo z vlny. Chlapci navštěvovali dopravní kroužek s cílem osvojit si pravidla silničního provozu. Tři z nejstarších chlapců byli také zařazeni do dorostu bartošovického fotbalového družstva.

Namibijští Češi si dodnes rádi vzpomínají na to, jak slavili Vánoce a Mikuláše. Na rozdíl od svých českých vrstevníků se děsily více postavy Mikuláše, než čerta. Když ho poprvé uviděly, starší se daly na útěk a mladší propukly v hysterický pláč. Jeden z nich vzpomíná:

Když k nám dovedli Mikuláše, tak jsme zažili tu největší hrůzu na světě. My jsme nevěděli, co je to Mikuláš. Ta jeho maska byla děsivá, to vypadalo jako Ku-klux-klan! My jsme se báli a křičeli, takže vychovatelky musely toho Mikuláše odvést pryč a dát nám dárky bez něj. Až druhý den nám to vysvětlovaly, že Mikuláš je jako ten hodný a čert je ten zlý, ale ten první den to fakt nedopadlo dobře. Nikdy na to nezapomenu. Mikuláš

10 Kurz se v archívních materiálech objevuje pod anglickým názvem „pre-military training“, v překladu před-vojenský výcvik.

11 Socha, J. 1988. Kronika základní internátní školy v Bartošovicích. Zkrácený výpis pro učitele, vychovatelky a přátele namibijských dětí, s. 4.

12 Ibid.

bylo to nejstrašnější zjevení, jaké jsem kdy v životě viděl. Zatímco na svátek svatého Mikuláše mají téměř všichni z dětství děsivé vzpomínky, na Vánoce vzpomínají s velkým sentimentem. Štědrý večer měl pro děti nezapomenutelné kouzlo. Dodnes vzpomínají na ten okamžik, když se před jejich zraky jednoho večera rozsvítil ozdobený stromček, pod kterým na ně čekala spousta dárků.¹³

Během pobytu namibijských dětí v Československu zavítala do bartošovického zámku řada oficiálních delegací, ať již tuzemských či zahraničních. Mezi jedny z nejvýznamnějších patřily návštěvy samotného vůdce SWAPO, Sama Nujomy, který měl v ZIŠ také svou vnučku. Nujoma toto místo navštívil celkem dvakrát, poprvé 27. ledna 1987 a následně 13. září 1988. Setkal se zde nejen s dětmi a personálem školy, ale pochopitelně také s významnými představiteli vedení okresu, kraje a vládnoucí strany.¹⁴ Do zámku v Bartošovicích zavítala také řada významných tuzemských politiků,

například předsedkyně Československého svazu žen Marie Kabrhelová, v té době politická prominentka Československé komunistické strany. Ta navštívila děti v Bartošovicích opakovaně, zvláště pak před Vánoci, aby dětem předala dárky. V roce 1988 navštívil základní internátní školu také filmový štáb z FAMU, který zde točil krátký dokumentární film o životě namibijských dětí v Bartošovicích.¹⁵

Při zpětném pohledu na vliv působnosti českých vychovatelek v procesu výchovy a vzdělávání namibijských svěřenců lze s jistotou konstatovat, že pro jejich budoucí život sehrály zcela zásadní roli. Vychovatelky k dětem rychle přilnuly a k jejich výchově přistupovaly jako k výchově dětí vlastních. Většina z nich měly již vlastní rodiny a tak přirozeně chápaly, jak důležité je vytvořit pro tyto děti traumatizované hrůzami války, které nepoznaly mateřskou náruč, co nejbezpečnější a citově stabilní prostředí – jakýsi nový domov. Nutno podotknout, že většina z nich se tohoto úkolu zhostila s enormním nasazením a nepředstíranými city. Ivana Žárská zpětně hodnotí výchovnou činnost českých vychovatelek slovy:

13 Vánoční dárky zajistily nejrůznější sprátené organizace jako SSM, ČSSZ, NF a jiné.

14 Návštěvy Sama Nujomy v ZIŠ v Bartošovicích byli přítomni také zástupci ÚV KSČ, Okresního výboru Národní fronty, Sboru národní bezpečnosti, Odboru školství ONV Nový Jičín, Městského Národního Výboru. Zdroj: Státní okresní archiv Nový Jičín, fond 1405 Základní internátní škola Bartošovice (nezpracovaný). Socha, J. Základní internátní škola v Bartošovicích.

15 Krátký dokumentární film „Další domovy“, režie Michal Slánský, 1988, 15 min.

Skupinová fotka namibijských dětí v Bartošovicích. Z archivu I. Žárské.

Namibijští Češi se i po letech rádi vrací do Bartošovic. Z archivu rodiny Piatkanových.

V Bartošovicích děti poznaly velkou lásku. My jsme se jim maximálně věnovaly, braly jsme to tak, že ty děti prošly peklem, tak jsme je rozmazlovaly a snažily jsme se jim dát co nejvíce péče a lásky (...). Já jsem všem vychovatelkám říkala, co těm děčkám teď nedáme, to jim pak v životě bude chybět. My jsme se těm dětem obětovaly, my jsme s nimi pekly, praly, věšely prádlo, jezdily na výlety, chodily do přírody, brávaly si je domů... snažily jsme se je co nejlépe připravit do života.

„Tety“, jak svým vychovatelkám děti s oblibou říkaly, je zahrnovaly každodenní péčí, láskou, poskytovaly jim pocit ochrany a bezpečí, které do té doby neznaly. České vychovatelky pomohly malým Afričanům překonat nejen sociálně adaptační fázi jejich přechodu do nového prostředí, ale také traumata spojená s válkou. O tom, že pocity byly vzájemné a jejich hloubka jim později pomohla překonat nejrůznější existenční obtíže, vypovídají mnohé úryvky ze vzpomínek tehdejších namibijských dětí, dnešních čtyřicátníků:

Bartošovice byly a stále jsou náš domov (...). V Bartošovicích nás opatrovali s láskou. Tam jsem poprvé v životě pochopil co je to láska, péče a něha, jako že tě někdo konejší a hladí. Do té doby jsme to neznali, bydleli jsme ve stanech s různými lidmi a všude kolem byla jen válka.

Bartošovice, to byl ráj na Zemi (...). Vychovatelky nás transformovaly tak, že náš život byl pohádkový. Uvěřili jsme, že existuje dobro, a že všechno v životě dobře dopadne (...). Já jsem měl nejraději Ivanu, to jak se k nám chovala, jak s námi mluvila. Od ní jsem dostal své první objetí. Nic z toho jsem předtím neznal, bylo to poprvé a bylo to krásné (...). Měl jsem trauma z mámy, která mě v táboře pořád jen mlátila. Když jsem přijel do Bartošovic, tak se mi o tom pořád zdálo, měl jsem několik měsíců noční můry. Naše vychovatelky mi pomohly je překonat, daly mi pocit bezpečí.

Rád bych jim jednou poděkoval za to všechno, co pro nás udělaly.

Důležitou roli v procesu socializace namibijských dětí sehrály také bartošovické hostitelské rodiny, které se rozhodly, že se dobrovolně a bezplatně zapojí do péče o namibijské děti. S osvětleným nápadem umísťovat děti do funkčních rodin přišla sama ředitelka Gilarová, která byla známou propagátorkou tzv. rodinných buněk jako doplňkové alternativy k ústavní péči. Na tradičních Fulneckých dnech J. A. Komenského měla dokonce na toto téma přednášku a koncept rodinných buněk postupně uváděla do praxe.¹⁶ Pravidelné, byť dočasné umísťování namibijských dětí do českých rodin se mělo stát nejen prevencí psychologických deprivací plynoucích z ústavní péče, ale také způsobem, jak mohlo dítě poznat fungování normální rodiny a začlenit se tak lépe do nového prostředí. V této souvislosti je ovšem vhodné zmínit, že proces začleňování namibijských ratolestí do českých rodin byl samotnými jejich členy vnímán jako zcela spontánní. Jak se děti postupně sblížovaly, začali brát své nové kamarády i domů. Někteří Namibijci navštěvovali rodiny pravidelně a často, trávili spolu čas o víkendech a prázdninách. Namibijské děti si se svými českými protějšky pravidelně dopisovaly. Zvláště pak během týdne, kdy neměly možnost se společně setkávat. Psaním dopisů si procvičovaly své znalosti českého jazyka a zároveň utužovaly přátelství.

Model částečné náhradní rodičovské péče jako doplňku k ústavní péči se ukázal být velmi prospěšný. Svěřenci dostali možnost poznat něco jiného, než byla každodenní rutina ústavní výchovy, zdokonalovali se v komunikaci v češtině a celkově se postupně přirozeněji adaptovali na život v Československu. Samozřejmě, že také pro české děti představovala možnost mít cizokrajného kamaráda velkou radost nebo dokonce i čest. Kronikář Josef Socha k této otázce poznamenává: „Vztah občanů Bartošovic je k dětem velmi srdečný. Zájem bílých dětí o získání přátelství některého z namibijských dětí je obrovský.“¹⁷ Právě z důvodu horlivosti českých dětí, které ve snaze setkat se se svými namibijskými protějšky takřka obléhaly zámek, byla vedením ZIŠ vydána direktiva¹⁸ o zákazu vstupu bartošovických dětí do internátu. Paní Jana Piatkanová, do jejichž rodiny docházela jedna z namibijských dívek, vzpomíná na tyto obstrukce s úsměvem:

My jsme vždycky čekali před zámkem a chtěli jsme si N. odvézt k nám domů, ale ne vždy nám bylo vyhověno (...). My jsme ji chtěli mít doma častěji, jenže vedení si to nepřálo. A když jsme je třeba náhodou potkali

16 Rozhovor Ivana Žárská (Příbor 2018).

17 Státní okresní archiv Nový, fond 1405 Základní internátní škola Bartošovice (nezpracovaný). Zápis z porady výchovných pracovníků na ZIŠ Bartošovice, 21. 5. 1986, s. 1.

18 Ibid.

na vycházce v Bartošovicích, tak jsme museli dělat, že se k ní neznáme. Moc jsme to nechápali.

Důvod tohoto opatření nebyl rodičům nikdy řádně vysvětlen a dnes můžeme jen spekulovat, zda to souviselo s opakovanými apely zástupců SWAPO na přednostní zajištění bezpečnosti jejich dětí v Československu, či jejich snahou zabránit jejich integraci do české společnosti. Ta byla vnímána namibijskými vychovateli jako hrozba, neboť se obávali, že děti zapomenou své kořeny, jazyk a svou vlast, kam se mají jednoho dne vrátit. Požadavek na oddělenou nebo dvounárodní výchovu, který byl v případě podobných zařízení provozovaných v NDR doveden téměř k dokonalosti, se však v českém prostředí příliš neujal.

Původní plán, totiž vychovat z izolovaných dětí elitu budoucího namibijského národa hrdou na svou vlast, se neslučoval s asertivně-mateřským přístupem českých vychovatelek a bartošovických rodin, které chtěly namibijským „sirotkům“ v Československu vytvořit nový a bezpečný domov. Namibijské děti, které byly téměř dvanáct hodin denně pod silným vlivem české výchovy, českého jazyka a české kultury se začaly postupně více a více kulturně asimilovat. Tuto postupnou změnu identity reflektovali s odstupem času také samotní namibijské Češi:

Celé dny jsme trávili s českými vychovateli, učiteli, místními lidmi a časem jsme už úplně zapomněli, že jsme černí. Už jsme neviděli barvu, ale cítili jsme stejní jako Češi.

Dne 23. listopadu 1988 se děti se svými namibijskými vychovateli přesunuly z Bartošovic do nově zrekonstruované základní internátní školy nacházející se v objektu bývalých Lázní sv. Markéty v Prachaticích. O přesunu namibijských dětí do Prachatic referoval také místní novojičínský tisk *Rozkvět*.¹⁹ Cestu do tohoto více než čtyři sta kilometrů vzdáleného okresního města absolvovali žáci ve dvou autobusech za doprovodu namibijských vychovatelek. Loučení s „tetami“, kuchařkami, rodinami a dalšími, kteří se o ně po celé tři roky v Bartošovicích starali, bylo velmi smutné a dojemné. Po jejich odjezdu zely prázdnotou nejen chodby a pokoje zámku, ale také srdce vychovatelek, které si malé čipery zamilovaly. Namibijské Češi sami vnímají dodnes svůj odjezd z Bartošovic jako konec jednoho z nejdůležitějších období svého života. Jako děti nechápali, proč museli opustit místo, kde cítili, že našli svůj nový domov. Zatímco ti mladší si přesun do Prachatic téměř neuvědomovali a chápali ho v podstatě jen jako nějaký další výlet, ti starší podvědomě cítili, že odjíždějí napořád a zpět se už nevrátí.

A přesto se několik z nich na místo svého dětství vrátilo. A sice na konci 90. let, kdy byl jedné třetině namibijských Čechů umožněn díky českému vládnímu stipendijnímu programu návrat do České republiky na vysokoškolská studia. Řada z nich se vypravila do Bartošovic, na místě se snažili kontaktovat – někdy úspěšně, jindy neúspěšně – známé rodiny, vychovatele, učitele a další osoby, které si pamatovali z dětství. Momenty návratu do míst dětství byly prodchnuté hořkosladkými emocemi, v nichž se mísily radostné vzpomínky na dětství prožité v zámku s bolestným zjištěním, že mnozí jejich oblíbení učitelé či vychovatelé již zemřeli. Jeden z namibijských Čechů popisuje svůj návrat do Bartošovic po letech slovy:

Rozhodl jsem se, že pojedeme s klukama vlakem z Budějovic do Bartošovic. Vysedli jsme na nádraží a šli asi tři kilometry pěšky. Po cestě jsme viděli kopec, na kterém jsme se jako děcka sáňkovali, tenkrát to byl velký kopec, ale nám najednou přišel tak malinký! Taky ty stromy se změnil, polohově byly úplně na špatném místě. Náš pohádkový zámek tam stál a my stáli před ním. Přicházely vzpomínky a nám se začaly hrnout slzy. My, chlapi, a brečeli jsme jako mimina! Dostali jsme se po schodišti dovnitř. Viděl jsem svůj pokoj, klubovnu, dokonce i ta chodba měla svoje vzpomínky. V kuchyni jsme potkali naši kuchařku, představ si, že si nás pamatovala!

Jedna z namibijských Češek, později mediálně známá také jako modelka a herečka, se dokonce rozhodla mít na zámku v Bartošovicích svatbu. Další z nich, kteří se nedávno přistěhovali z Namibie do České republiky za prací, navštívili letos zámek po 33 letech. Jejich návštěva v doprovodu filmového štábu Univerzity Palackého Olomouc, který připravuje v koprodukcí s Českou televizí dokumentární film o namibijských Čechích, byla prodchnuta silnými emocemi, slzami dojetí a navenek deklarovaným pocitem návratu domů.

Mgr. Kateřina Mildnerová, Ph.D.

je česká afrikanistka a sociální a kulturní antropoložka žijící v Hranicích na Moravě. V současné době působí na Katedře sociologie, andragogiky a kulturní antropologie Univerzity Palackého v Olomouci a je také předsedkyní České asociace afrických studií. K jejím dlouholetým vědecko-výzkumným zájmům patří oblast antropologie náboženství, konkrétně problematika magie, čarodějnictví a tradičního léčitelství v subsaharské Africe, dále africké umění, kulturní turismus a identita migrantů. Autorka má za sebou řadu terénních výzkumů v Lusace (2008–2009), Beninu (2011) a Namibii (2017–2020). Je autorkou knih *Můj soused je čaroděj* (2011), *Pití fetišů – náboženství a umění Beninu* (2012), *From Where Does the Bad Wind Blows* (2015), *Černí Sokoli. Pohnuté osudy namibijských dětí vychovaných v Československu* (2020) a *Namibian Czechs* (2020).

Kontakt: katerina.mildnerova@upol.cz

¹⁹ Loučení. 1988. *Rozkvět* 40, č. 46, 17. listopadu. Budeme na ně vzpomínat. 1988. *Rozkvět* 40, č. 47, 24. listopadu. Za poskytnutou pomoc 1988. *Rozkvět* 40, č. 48, 1. prosince. Poděkování do Bartošovic. 1988. *Rozkvět* 40, č. 50, 15. prosince. Loučení. 1988. *Rozkvět* 40, č. 46, 17. listopadu.

O spolku Guttemplerů v Butovicích po 1. světové válce (z kroniky Butovic)

Překlad Ludvík Kudla

V zápise z roku 1925 v druhém dílu butovické kroniky (*Gedenkbuch der Gemeinde Botenwald*, 2. Band) najdeme tuto větu: *Koncem měsíce dubna byl založen místní „Spolek Guttemplerů“ a „Jungschargruppe“.*

Na následujících řádcích se vám prostřednictvím zmíněné kroniky budeme snažit přiblížit tuto, dnešní době již dosti vzdálenou, kapitolku historie spojenou s bojem proti alkoholizmu a kouření v tehdy téměř zcela německých Butovicích. Text kroniky je mírně krácen a stylisticky upraven, přesto zůstal zachován dnes již poněkud archaický styl a květnatá forma.

Nuže navažme na větu o založení spolků a začteme se do dalších slov tehdejšího kronikáře Karla Michela.

Rok 1925

Již jednou před tím se pokoušela manželka zdejšího obecního lékaře Bernhardina Schindlerová, známá to oduševnělá bojovnice v boji proti alkoholu a nikotinu, též v Butovicích sjednat jasno o člověka nedůstojných a bohužel tak mnohostranně škodlivých zvycích, jako je pití alkoholu.

Za tímto účelem pozvala do Butovic studijního radu Paarmanna z Oranienburgu u Berlína, aby zde přednesl přednášku. Ten skutečně v rámci místního „Vědeckého spolku“ (*Wissenschaftlichen Vereines*) dne 26. ledna 1925 přijel a ve své přednášce s názvem „Od lidské bída k blahobytu národa“ přinesl mnoho cenných podnětů, které byly po přednášce debatovány. Přednášející ukázal schůdnou cestu k dosažení všeobecného lidského blaha, k němuž ale bohužel schází ještě mnoho znalostí k pochopení. Přednáška trvala až do večerních hodin a obracela se především na dospělé, s kteroužto generací se však i podle slov Goethových, nedá již celkem mnoho dělat.

Paní Bernhardina Schindlerová se řídila svou osvědčenou radou: „Budte chytří a začněte s mládeží“. Pokoušela se oslovit vedení župy „Kravařsko“ a „Německý spolek Guttemplerů“, aby přispěli bohatými zásilkami materiálů k uskutečnění

protialkoholické výstavy a rovněž vysláním svého čelního představitele pro vyjasnění této problematiky do Butovic. A tak do Butovic přijel 25. dubna Dr. Alfred Grimm, aby svou oduševnělou přednáškou položil základ pro dobrovolný slib žáků a žákyň sdružených v Jungschargruppe, že se do svých 18 let zdrží kouření a pití alkoholických nápojů. Téhož dne se pak konal rodičovský večer, na němž Dr. Grimm poskytnul rodičům cenné podněty k alkoholuprosté výchově mládeže. Příštího dne byla dr. Grimmem otevřena obsažná výstava o škodlivosti nikotinu a alkoholu.

Pro následující týden byla připravena přednáška Dr. Emila Peterse z Kostnice (Konstanz), který měl již dříve, v rámci činnosti německého spolku Guttemplerů na Kravařsku, několik oblíbených přednášek. Rovněž jeho přednáška ve velkém sále obecního hostince v Butovicích dne 2. května 1925, která obsáhla mnoho oblastí kultivace lidské duše, byla přijata s velkým souhlasem.

E. Peterse lze právem nazývat jedním z nejvýznamnějších řečníků v Německu posledního desetiletí. Posluchači všech vrstev obyvatelstva a nejrůznějších povolání, místní i z blízkého či dalekého okolí, ti všichni odcházeli domů duševně obdarováni. Pro Butovice byla Petersova přednáška pamětihodným večerem. V neděli 3. května ráno proběhla, po zapívaných chorálech z kostelní věže, pouť k pěknému, stromy porostlému místu vedle Meierhofu, kde se konalo svěcení jitra.²

Poté se o půl deváté konala ve farním kostele slavnostní mše a o hodinu později proběhlo v sále obecního hostince masově navštívené lidové shromáždění. Velkotajemník Schroth ze Šumperka promluvil na téma „Naše víra, naše poslání“. Hned po ní se 22 obyvatel Butovic přihlásilo do spolku německých Guttemplerů a mohla tak být založena „Místní skupina Butovice, společenství německých Guttemplerů“ č. 61.

Dr. Peterse se podařilo získat do Butovic k přednášce ještě jednou, konala se 6. června 1925 a do velkého sálu obecního hostince v Butovicích znovu proudily davy lidí. Nebyli to jen místní, ale i například z Kletné, Pohořílek, Sedlnic, Skorotína, Bílovce, Suchdolu, Životic, Vítkovic, Moravské Ostřavy, ba dokonce i z míst vzdálenějších jako Opava, Těšín. Peters tentokrát mluvil na téma „Tvorba charakteru, vůle a životního úspěchu“, ukazoval cesty k duševní sebevýchově, jak sami můžeme rozvinout

¹ Guttempleři – organizace byla založena v USA v roce 1851 jako abstinenční organizace pod názvem „Řád dobrých templářů“ („Order of Good Templars“). Ze Spojených států se pak šířila přes Anglii a Skandinávii do Německa. V roce 1889 byl ve Flensburgu založen německý řád dobrých templářů Deutsche Guttempler-Orden. Organizace pod názvem IOGT International („International Organisation of Good Templars“) nyní vyvíjí svou činnost v 60 zemích světa a věnuje se nejen problémům spojených s alkoholem a jinými drogami, ale obecně i rozvojové spolupráci. Guttempleři se považují za mezinárodní nepolitickou vzdělávací, mírovou a kulturní organizaci. Spojení s řádem templářů je založeno na legendě, že templářští rytíři „pili kyselé mléko a vedli velkou křížovou výpravou proti této hrozné neřesti, kterou je alkohol“.

² V kronice je zde velmi krátce zmíněn i rozhovor s Dr. Eckenerem, který podniknul z Kostnice jeden ze svých letů vzducholodí Zeppelin do Ameriky.

naše duševní síly a schopnosti a demonstroval je i na příkladech ze svého vlastního života. Jeho ideje i jeho osobnost poskytovaly posluchačům mnoho námětů pro další rozhovory.

Jako rána holí zapůsobila v létě téhož roku zpráva o úmrtí E. Peterse. Nemohlo se uvěřit tomu, že tento oduševnělý člověk tak zakrátko podlehnul všezmáhající smrti! Po vysilujícím čtyřměsíčním přednáškovém turné E. Peters nastoupil zotavenou, cestou však onemocněl zánětem pohrudnice. Pobýval v nemocnici v Bolzanu, kde se však přidal silný zápal plic, kterému podlehnul. Zemřel 26. července 1925 v Bolzanu ve věku 48 let a pochován byl 3. srpna v Kostnici.

S osobou E. Peterse je spojena akademická malířka Ida Münzbergová³ z Českého Těšína, které jej a rovněž jeho dceru „Püppi“ portrétovala. Zúčastňovala se každé Petersovy přednášky a malovala i jeho hrob. K Butovicím ji váže skutečnost, že malovala tamější farní kostel.

Osivo, které E. Peters a Dr. Grimm v Butovicích zaseli, přineslo plody. V dnešní době je počet členů spolku Jungschar.... i počet členů místní skupiny Guttemplerů ..., ti všichni vzorně bojují proti kouření a jiným drogám.⁴

Rok 1935

Na svatodušní svátky organizoval spolek Guttemplerů v Butovicích svůj spolkový den. Podnět k tomu dalo desetileté trvání místní skupiny. Zblízka i zdaleka přišlo do Butovic mnoho příznivců alkoholuprostého života, aby si odnesli nové nadšení pro boj za uskutečnění ideálů abstinenciho hnutí. Setkání začalo působivou ranní slavností v lesíku u horního Meierhofu,⁵ kde před deseti lety hovořil neúnavný bojovník pro zdravý a rozumný způsob života E. Peters. V podobném duchu vzpomínek na něj se nesla i nynější ranní slavnost. Na jeho paměť byl vybudován pomníček s deskou nesoucí nápis: „Ve všech věcech materiálního světa musí žít Idea, jinak se zlomí samy sebou. Věnováno předbojovníku pro pravé lidství Emilu Petersovi. Svatodušní svátky 1935. Obec Butovice“.

Po chorále „To je den Páně“ (*Das ist der Tag des Herrn*), který zazpíval zdejší mužský sbor, naslouchali shromáždění jadrným slovům nadučitele Dibala z Bludovic, který upřímnými slovy vzpomněl na zesnulého, který slovem a písmem mnoho dal svým spolubližním a vpravdě ještě v mnohých žije. Světová válka dokončila své gigantické ničivé dílo a leckterý ideál lidstva, jemuž byla přikládána věčná cena, odvála. Lidé se po válce stali bezuzdými, sobeckými a opakovaně se hlásalo heslo o užívání

Dobová pohlednice – pomníček z bílých vápencových s pamětní deskou byl asi 1,2 m vysoký. Byl zničen někdy v 60. letech (tehdy už se tam nenacházela pamětní deska).

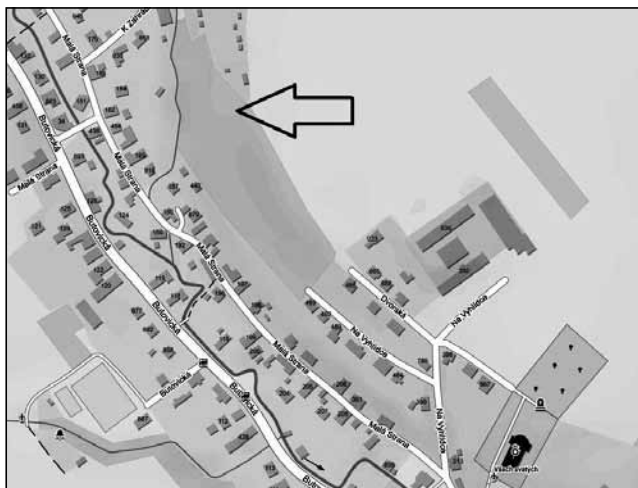
si všeho, co život poskytuje plnými doušky bez ohledu na to, zda-li to škodí tělu a duši, či nikoliv. V této době rozkladu bylo jen málo mužů, kteří se nevzdávali víry v lepšího člověka, a kteří našli odvahu se postavit všeobecnému proudu, který se řítí do zkázy. Jedním z těch mála bojovníků pro dobro byl E. Peters. Po skončení řeči byl položen jako znamení díků na pamětní kámen dubový věnec, zatímco pěvecký spolek zpíval Eichendorffovu píseň o krásném německém lese.

Zpěv během bohoslužeb v butovickém kostele pak obstarala pěvecká obec z Nového Jičína pod vedením Williho Fingery. Odpoledne se ubíral obcí slavnostní průvod, v němž, mimo četné zastoupení místních Guttemplerů, vystoupila kapela Lyra, německý Turnverein a pěvecký spolek. Lidové slavnosti na horním Meierhofu se účastnilo mnoho zdejších obyvatel. Její součástí byly tělocvičné ukázky, lidové tance a divadelní vystoupení. I když samozřejmě nebyly prodávány alkoholické nápoje, nechybělo veselí. Slavnost včetně průvodu byla také filmována. Svatodušní neděle pokračovala v sále obecního hostince slavnostním večerem, během něž opět zahrála kapela Lyra, pěvecký spolek

3 Ida Münzberg (19. únor 1876 Stráž – 5. červen 1955 Český Těšín), malířka. V letech 1903–1911 studovala na umělecké škole pro paní a dívky a umělecké akademii ve Vídni. Působila v Českém Těšíně a malovala především květinová zátíši a portréty.

4 Počet členů není v kronice uveden.

5 Uváděn též jako nový Meierhof. Starý Meierhof se nacházel pod kostelem, na konci 2. světové války byl částečně zničen.

Lokalizace bývalého pomníčku s pamětní deskou na současné ortofoto a mapě (Zdroj: mapy.cz).

a vystoupil německý Turnverein. Profesor Fritz Hirt ze Šumperka promluvil v lidovém a humorném duchu o smyslu boje proti alkoholizmu. Vrcholným bodem večera byla hra „Opilcův smrtelný tanec“ (*Des Trunkers Totentanz*) od Flatze, předvedená župním hereckým spolkem.

Svatodušní pondělí pak bylo vyplněno soužitím ve zpěvu a hrami. Setkání bylo zakončeno závěrečnou slavností všech zúčastněných.

Místo, kde se nacházel pomníček, je označeno šipkou. Mohutné lípy poblíž jsou pozůstatky dřívějšího lesa (Foto Radim Jarošek).

Na místě bývalého pomníčku byl proveden výkop, který odhalil jeho zbytky. Na modřinu za ním je dočasně umístěné foto pomníku. (Foto Ludvík Kudla)

Poděkování patří Otakarovi Paluzgovi za upřesnění údajů o místě, kde se pomník nacházel.

Dřívější most přes Odru u bývalého Karlova dvora u Hladkých Životic

Radim Jarošek (text a foto)

„Budeme-li pokračovat po proudu Odry, došli bychom po několika desítkách metrů k bývalému mostu ke Karlově dvoru (Karlschhof). Ten však s mlýnskou struhou nesouvisí. O něm třeba někdy příště.“

Tak končil příspěvek o suchdolsko-životickém náhonu v POODŘÍ 1/2019 na straně 72.

Nyní nastává ono příště...

Začneme však odjinud, cestou z Hladkých Životic podél Husího potoka směrem k Odře. Pouhých pár desítek metrů za hlavní železniční tratí spatříme v poli vpravo od toku na okraji křovinatého remízku

dva vysoké, mohutné jasany. Rostou po stranách pásu hustých křovin a nižších stromů a vytváří tak pomyslnou zelenou bránu, kterou vede bývalá polní cesta ke Karlovu dvoru.

Starší pamětníci si na ni ještě vzpomínají jako na udržovanou cestu lemovanou po obou stranách stromy. A skutečně, vstoupíme-li do porostu, zaujme nás jeho úzký pravidelný tvar s mírně vyvýšeným tělesem bývalé cesty uprostřed a s různou měrou patrnými příkopy po obou stranách. Také jasany přibližně obdobné velikosti naznačují, že pravděpodobně byly součástí dřívější aleje.

Se zánikem Karlova dvora ztratila svůj význam i cesta, dnes je téměř souvisle zarostlá náletovými dřevinami a dobře slouží jako remízek zvěři a ptákům.

Dřívější spojnice panských hospodářských objektů (dvorů, valch, stodol, hájoven apod.) je minulostí, stejně jako most přes Odru, kam nás zavedou další kroky.

Bývalou cestou jsme došli na břeh Odry v místech, kde stával onen most. Je průměrný stav vody v řece a žádné zbytky po mostní konstrukci nejsou patrné, možná za nízkého stavu by byly k dohledání. Nezbyvá než se obrátit na pomoc pamětníkům a zapátrat v archivních zdrojích. V Zemském archivu v Opavě se dochoval plán na stavbu mostu z roku 1864 (viz strana 42). Pokud byl most podle něj postaven, vypadal následovně:

Jednalo se o dřevěný trámový most o dvou polích se střední podpěrou (pilířem) ze čtyř svislých a dvou šikmých dřevěných hranolů zabíraných do dna vodního toku.

Rovněž krajní opěry mostu tvořily dřevěné hranoly zabírané do podloží – do břehu toku. Opěry i střední podpěra byly spojeny – ztuženy (tj. stabilizovány v horizontálním směru) vodorovnými

Císařský otisk části katastru Hladkých Životic zachycující polní cestu lemovanou alejí, dřevěný most a objekty Karlova dvora.

Začátek bývalé polní cesty ke Karlovu u Husího potoka rámuji dva vzrostlé jasany.

fošnami. Opěry byly doplněny opěrnými zídками s křídly z dřevěných hranolů, na které byly uloženy (podobně jako na střední podpěru) vodorovné hranoly – prahy.

Hlavní nosnou konstrukci mostu tvořily čtyři hlavní nosníky – hranoly, které byly spojeny nad střední podpěrou na sraz (a spojeny zřejmě tesařskými skobami) a podepřeny krátkým vodorovným nosníkem (= sedlem) se svorníky. Rovněž nad opěrami byly hlavní mostní nosníky podepřeny sedly.

Mostovku tvořily dřevěné fošny uložené příčně na sraz a s opracovanou horní hranou sedlového tvaru pro odvod srážkové vody mimo mostní konstrukci. Zábradlí na mostě bylo také dřevěné – trámové.

Ovšem nevíme, jak dlouho tento most sloužil a byl-li nahrazen novým...

Podle vzpomínek paní Ivany Divínové ze Studénky poslední most přes Odru (dřevěný s kovovými prvky) ke Karlovu, kde bydlela s prarodiči v letech 1957 až 1963, po zbourání obytného domu postupně chátral a někdy mezi lety 1965 až 1970 zaniknul.

Přece jen se však z Karlova v reálu něco dochovalo. V hustých křovinách blízko levého břehu Odry najdeme několik nízkých, kamenných sloupků – jsou to patky shořelé stodoly, která patřila ke Karlovu dvoru. Povídání o něm si necháme do některého z dalších čísel.

Poděkování za pomoc při zpracování patří prof. Antonínu Lokajovi z VŠB-TUO, dr. Květě Míčkové a paní Ivaně Divínové.

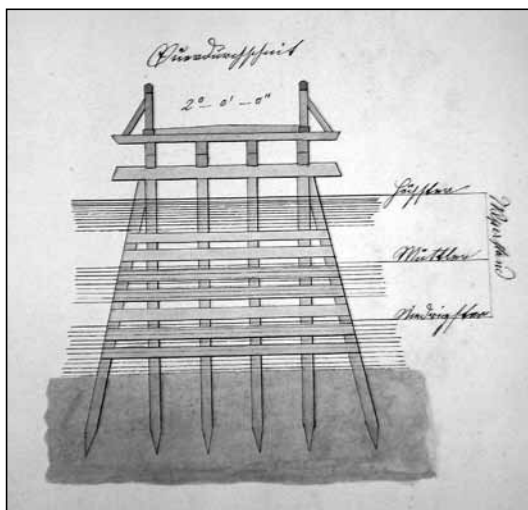
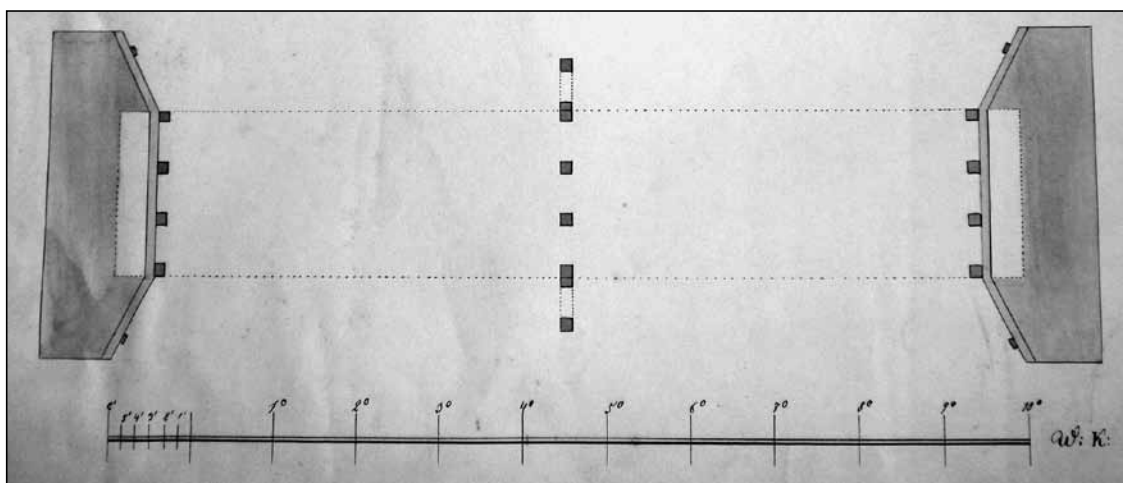
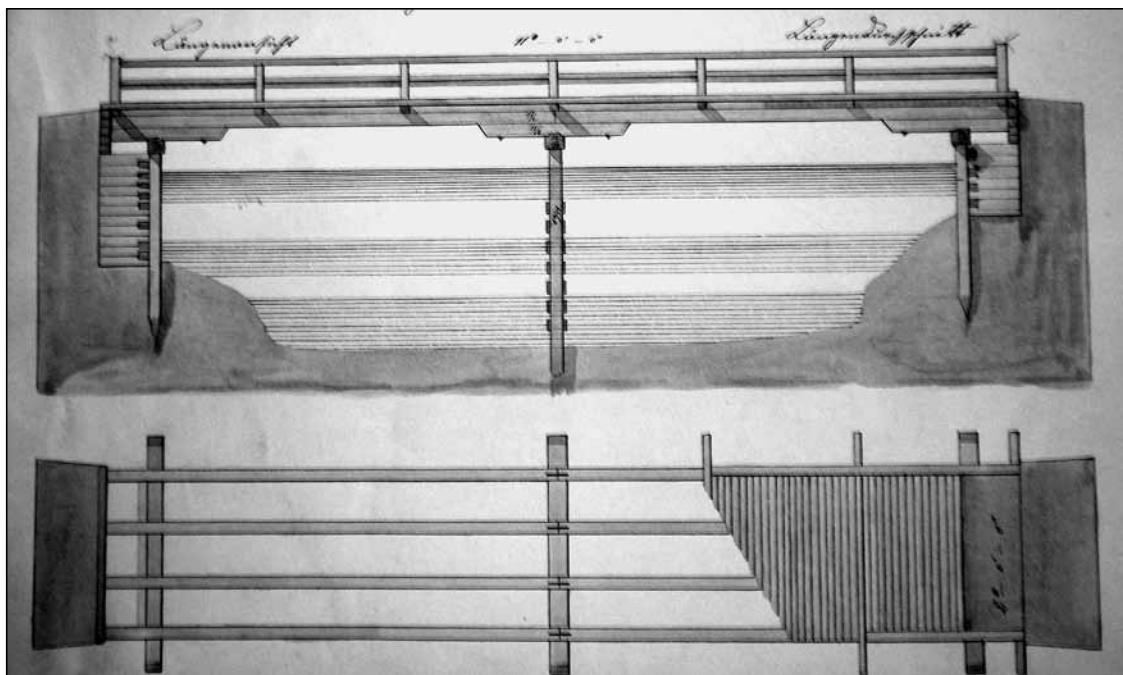
Zdroje

Zemský archiv v Opavě, fond: Velkostatek Fulnek, inv. č. 2309 (Plán mostu u dvora Karlshof v obci Hladké Životice).

Stále ještě dobře patrné těleso cesty šířky 4,5 až 5,0 m se dvěma příkopy po stranách.

**Plán pro stavbu nového mostu u Karlova dvora, 18. únor 1864,
kolorovaná kresba, 49 x 37 cm, autor Johann Brosch.**

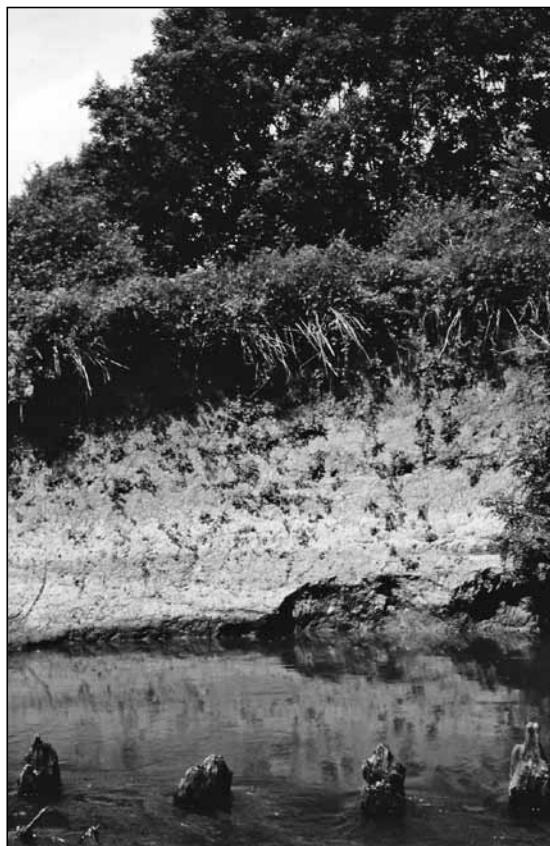
Na plánu je vyznačena průměrná délka mostu, šířka a na dolním nákrese rovněž výšky hladin v Odře (nejvyšší, střední a nejnižší).

Paní Žofie Barvíková a na koni vnučka Ivana (Divínová) na Karlově. Za nimi je patrná část dřevěného mostu přes Odru. Foto asi z roku 1958 poskytla Ivana Divínová.

Odra v místech, kde stával most ke Karlovu (Foto Radim Jarošek, 2021).

Dřevěné pilíře bývalého mostu v řečišti Odry, jak je v roce 1996 zachytil Manfred Anderka. Pohled z pravého břehu směrem na Hladké Životice.

Nešťastné a výjimečné události na Libavsku v dobových novinách (1850–1945), 3. část

Jana Krejčová

Luboměř pod Strážnou

Sledovaným obdobím jsou léta 1878–1937, ve kterých došlo k jedné vraždě a jednomu pokusu o vraždu, umrznutí, loupeži a třem podvodům.

Dne 14. ledna 1878 umrl mezi Luboměří a Barnovem řezník Johann Kröner z Luboměře pod Strážnou.¹⁾ Den předtím se zastavil v hospodě v Barnově, trochu popil, a když se k večeru vracel domů, zabloudil, usnul a více se neprobudil. Bylo mu 62 let, pochoval ho P. Vinzenz Handel 20. ledna 1878.²⁾

Některé z následujících příhod jsou naprosto výjimečné. U rolníka Franze Mücku v č. 32 žil v podnájmu vozk Klein, ženatý, otec sedmi dětí, který podváděl svého dobrodince s jeho manželkou.³⁾ Milenci se dohodli, že Fr. Mücku otráví, což také učinili. Předtím šli na pouť na Svatý Kopeček u Olomouce, odkud si přinesla Mückova manželka jed, který manželovi namíchala do kaše. Ten zemřel po dvou dnech utrpení 13. července 1886

na akutní gastroenteritidu. Pochován byl kurátem P. Janem Zelenkou 14. července 1886, který mu také udělil poslední pomazání.⁴⁾ Měl pouhých 38 let a deset měsíců.

V malé kapličky blízko Luboměře, kterou zbudovala a o kterou se starala rodina Enenkelova z č. 56, toho času manželé Stefan a Aloisia, stávala na oltáři gotická socha Panny Marie.⁵⁾ Nikdo v obci nevěděl, jakou má tato plastika cenu. Dokonce se manželé chystali, že starou, patrně již omšelou sochu, kterou před lety dostali od tehdejšího faráře P. Emanuela Škrobánka, vymění za novou.⁶⁾ V roce 1929 je navštívil starožitník Jaroslav Doubek z Droždína (nyní Olomouc-Droždín) a nabízel jim 200,- Kč. Nepochodil, dal najevo svůj velký zájem, což vzbudilo u majitelů podezření, že soška je vzácná. Byl velmi výmluvný, sliboval starým manželům, že pro jejich syna, který jest bez zaměstnání, nalezne místo, že nechá vlastním nákladem kapli

opravit a podobně. Opakovaně se snažil sochu získat, rodinu navštívil i v době, kdy byla hospodyně v nemocnici a její manžel ji jel navštívit. Doma zůstali synové, kterým sdělil, že rodiče jsou srozuměni s cenou 100,- Kč a sošku si odvezl. Když se A. Enenkel vrátila z nemocnice, dověděla se od faráře P. Wilhelma Schwarze, že soška, kterou Doubek odvezl, je vzácnou starožitností a že má cenu nejméně 20.000,- Kč.⁷⁾ Napsala Doubkovi, aby sošku vrátil, ale marně. Do případu se vložilo četnictvo a předalo jej okresnímu soudu v Městě Libavě. Po třech letech bylo zjištěno, že J. Doubek sochu prodal do Prahy údajně za 20.000,- Kč. Byl odsouzen v nepřítomnosti na tři měsíce vězení nepodmíněně. Socha od neznámého moravského řezbáře, vysoká 108 cm, pochází z doby kolem roku 1420 a dostala se do sbírek Moravského muzea v Brně.

V obecních volbách konaných v listopadu 1931, zvítězil rozdílem jednoho hlasu rolník Willimek.⁸⁾ Jeho protikandidát J. Langer se se svou porážkou nesmířil, naplnil láhev výbušnými látkami a 14. listopadu 1931 v noci hodil bombu oknem přímo do postele, v níž spal nový starosta obce. Ten však závčas nálož zneškodnil. Atentát vyvolal v obci pochopitelný rozruch. Pachatel byl zatčen a dopraven do soudní vazby.

Podvodníkem menšího formátu byl Willibald Mück z Luboměře, který se v roce 1934 na Olomoucku vydával za obchodního cestujícího s klobouky.⁹⁾ Bral je na opravu, vybíral zálohy a klobouky následně prodával. Například v Hrubé Vodě (nyní Hlubočky-Hrubá Voda) jich prodal šestadvacet. Za útratu v hostincích také neplatil, nechal klobouk na věšáku a odešel. Podobně se choval znovu hledaný, nedávno propuštěný zločinec, šestnáctkrát trestaný Josef Schilhaut, který navštívil v březnu 1936 hostinec Fridy Klossel v Luboměři, poručil si večeři a po jídle zmizel bez zaplacení.¹⁰⁾ Navíc se podezřele vyptával na loupežnou vraždu, která se stala v Kovářově (nyní Potštát-Kovářov). Byl zatčen v Odrách a znovu uvězněn. Neznámí pachatelé se vloupali do statku Franze Willimeka, otevřeli si parklícem a všechny věci odvezli na povozu.¹¹⁾ Škoda byla vyčíslena na 4.000,- korun.

Poznámky:

- 1) Moravská orlice 20. 1. 1878, 17, 3. – Olmützer Zeitung 23. 1. 1878, 170, 3.
- 2) ZAO, pobočka Olomouc, Římskokatolická fara Luboměř pod Strážnou, sign. Bu V 9, inv. č. 12 205, Z 1853–1919, I – Z 1853–1919, Luboměř pod Strážnou. – P. Vinzenz Handel (1846 – 1870 – 1897).
- 3) Mährisches Tagblatt 19. 7. 1886, 161, 6. – Našinec 21. 7. 1886, 85, 3.
- 4) ZAO, pobočka Olomouc, Římskokatolická fara Luboměř pod Strážnou, sign. Bu V 9, inv. č. 12 205, Z 1853–1919, I – Z 1853–1919, Luboměř pod Strážnou. – P. Jan Zelenka (1853 – 1879 – 1925).
- 5) Moravský večerník 19. 9. 1930, 216, 4. – Krejčová 2011, 1, 42 a 43.
- 6) P. Emanuel Škrobánek (1881 – 1905 – 1955), v Luboměři působil v letech 1912–1925.
- 7) Moravský večerník 7. 7. 1933, 152, 3. – P. Wilhelm Schwarz, staro-vodský rodák (1887 – 1911 – 1976).

- 8) Moravský večerník 18. 11. 1931, 265, 2.
- 9) Moravský deník 5. 10. 1934, 234, 2. – Moravský večerník 5. 10. 1934, 228, 4.
- 10) Moravský deník 20. 3. 1936, 68, 2. – Moravský večerník 20. 3. 1936, 67, 2.
- 11) Moravský deník 6. 9. 1938, 209, 3.

Prameny:

Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc

Sbírka matrik

Římskokatolická fara Luboměř pod Strážnou, inv. č. 12 205, sign. Bu V 9, Z 1853–1919, I – Z 1853–1919, Luboměř pod Strážnou.

Literatura:

Krejčová, Jana: *Luboměř pod Strážnou (do roku 1918 Liptáň, Liebenthal). Historie farního kostela Panny Marie Sněžné a drobných církevních objektů*. In: POODŘÍ, časopis obyvatel horní Odry, 2011/14, 1, 37 – 49.

Noviny:

Vědecká knihovna v Olomouci <http://www.digitalniknihovna.cz/vkol>

Mährisches Tagblatt – Moravská orlice – Moravský deník – Moravský večerník – Našinec – Olmützer Zeitung

Milovany

V rozmezí let 1888–1938 byly zjištěny dvě sebevraždy, jeden člověk se postřelil, další byl nezvěstný a jeden se dal na zlodějskou dráhu. Dále se v místě uvádějí čtyři vyloupení s krádeží. Milovany byly také domovskou obcí jednoho zloděje a jedné vyděračky.

V noci vykradený kramář a švec Olbort přišel o šatstvo, hodinky, obuv a peníze. Událost se stala v květnu roku 1888 a v Olbortově domku byla v pořadí již druhá.¹⁾ Příjmení Olbort se vyskytuje v milovanské černé kronice několikrát, příbuzenské vztahy jmenovaných Olbortů nebyly zkoumány. Z Milovan pocházel Johann Kretschmer, absolvent olomouckého gymnázia, který se nehodlal živit ani kupectvím ani krejčovstvím, což se nějakou dobu učil. Dal se jednodušší cestou, jak získat peníze a ukradl v říjnu roku 1889 hostinskému v Heřmánkách peníze a stříbrný řetěz. Byl zajištěn a souzen.²⁾ Obcí otřásla sebevražda rolníka z Velké Střelné č. 181 Johanna Sienela, který den předtím chodil po Milovanech a prohlašoval, že se v lesíku Hennewald (Slepičí les) oběsí, jelikož je mu život s manželkou nesnesitelný. To také 20. listopadu 1891 provedl, v Milovanech ho pochoval hrobník Josef Olbort (možná ten shora zmíněný). Dožil se necelých 64 let.³⁾ Zlodějům nezůstala svatá ani fara, do níž se vloupali v červnu roku 1896.⁴⁾ Ukradli za 4.000,- zl. cenných papírů, skvostů a šatstva. Několik dnů kolem Vánoc v roce 1896 byl postrádán milovanský starosta, který rodině z Olomouce zaslal dopis na rozloučenou. Nebylo známo, proč by si měl brát život, jak historie skončila, není známo. V milovanské matrice zemřelých uveden není, což ovšem nevylučuje, že sebevraždu spáchal na jiném místě.⁵⁾ Neštěstí se odehrálo na honu na lišky 2. března 1906. Franz Olbort, hajný hraběte Zikmunda

Desfour-Walderode (1882–1936) byl těžce zraněn při pádu, kdy vyšla z jeho pušky rána a zranila ho. V matrice není uveden jako zemřelý, snad se ho v nemocnici v Lipníku podařilo vyléčit.⁶⁾ Milovanský rodák Peter Olbort z č. 122, syn Johanna Olborta a Theresie, rozené Mückové, spáchal sebevraždu 21. dubna 1910, pochován byl 23. dubna P. Johannem Lutzem na hřbitově ve Městě Libavé. Měl 51 let, narodil se 30. ledna 1859, oženil se 14. listopadu 1881.

Počátkem března 1931 „udělali“ Raiffeisenku v Milovanech kasaři a odnesli si pět tisíc korun.⁷⁾

Rozbitá kasa Raiffeisenky v Milovanech. Foto archiv Jindřich Machala.

Na závěr ještě jedno vloupání, z něhož si dva mladíci odnesli skvosty za 1.200,- Kč a dva tisíce korun v hotovosti. Poškozenou byla Sofia Klein. V červenci 1937 byl zatčen cikán F. Adam přezdívaný Sinto, původem z Rumunska. Dopustil se mnoha přestupků, mezi jiným byl podezřelým i z krádeže v Milovanech.⁸⁾

Z Milovan pocházela Marie Olbort, družka známého výtečníka, zloděje a podvodníka Josefa Kirchnera z Čermné na Moravě. Ta si velmi obratně počínala při vymýšlení historek, na které nalákala

důvěřivé osoby, které ji ochotně „zapůjčily“ větší či menší částky peněz.⁹⁾

Poznámky:

- 1) Hlas: časopis církevní 30. 5. 1888, 124, 3.
- 2) Hlas: časopis církevní 5. 11. 1889, 254, 3. – Mylně uvedeno v Heřmanicích.
- 3) Hlas: časopis církevní 3. 12. 1891, 278, 3. – ZAO, pobočka Olomouc, Římskokatolická fara Milovany, sign. Bu VII 12, inv. č. 12 209, Z 1849–1939, Milovany. I dále.
- 4) Moravské noviny 20. 6. 1896, 141, 4.
- 5) Našinec 30. 12. 1896, 150, 3.
- 6) Moravské noviny: příloha Brněnských novin 7. 3. 1906, 54, 2.
- 7) Moravský večerník 9. 3. 1931, 57, 4.
- 8) Moravský večerník 21. 7. 1937, 178, 4.
- 9) Např. Moravský deník 9. 12. 1937, 287, 3.

Prameny:

Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc

Sbírka matrik

Římskokatolická fara Milovany, inv. č. 12 209, sign. Bu VII 12, Z 1849–1939, Milovany.

Noviny:

Vědecká knihovna v Olomouci <http://www.digitalniknihovna.cz/vkol>

Hlas: časopis církevní – Moravské noviny: příloha Brněnských novin – Moravský deník – Moravský večerník – Našinec

Nepřívazy

Za dobu asi padesáti sledovaných let (1892–1939) se v Nepřívazích odehrála pestrá mozaika příhod. Za těmi, které se přihodily na jiných místech, stáli nepřívazští občané. Zaznamenáno je šest smrtelných nehod, sebevražda, tři úmyslná ublížení na zdraví, vražda, dva požáry, šest krádeží, vyhrožování, podvody, čtyři úrazy atd.

První zpráva z Nepřívaz je až z roku 1892, kdy počátkem června zachvátil požár stodolu největšího hospodáře ve vsi Mathiase Pratschkeho.¹⁾ Vznikl od blesku a rozšířil se na stodoly dvou sousedů. Nikdo nebyl pojištěn, škoda byla odhadnuta na více než čtyři tisíce florénů.

Pětašedesátiletý Franz Kuttler, zaměstnaný v břidlicovém lomu, spadl 1. srpna 1900 do místního potoku a utopil se.²⁾ Další neštěstí, které si vyžádalo lidský život, se stalo 30. května 1902, kdy v břidlicovém lomu „Uhustein“ (Výří kámen) u Nepřívaz byl drtič břidlice jedenapadesátiletý dělník Johann Hausner zasažen kamenem, který spadl se střechy budovy. Úraz byl smrtelný.³⁾ V lednu 1904 nechala rolnice Pratschke v kuchyni stát veliký kotel s vařící vodou a na chvíli kamsi odběhla.⁴⁾ Za její nepřítomnosti přibíhatolo se ke kotli malé dítě a spadlo do vřelé vody. Když se matka vrátila, bylo již mrtvé. V řadě čtvrté neštěstí postihlo jedenadvacetiletou Julii Wolf, která byla zabita 4. dubna 1908 při kácení stromu.⁵⁾ Z Nepřívaz pocházel šestnáctiletý Adam Kopp, který byl již spolužákům špatným příkladem, vyučit se nechtěl a raději se toulal a kradl.⁶⁾ V roce 1909 byl odsouzen na šest měsíců do těžkého žaláře. Ze syna nádeníka Johanna Schenka mohl

vyrůst slušný člověk, ale bohužel se utopil 29. března 1911 v jámě na hašení vápna.⁷⁾ Měl tři roky. Života si nevážil Josef Kolbe, který se v lese u Nepřívaz oběsil.⁸⁾ Jeho mrtvola byla nalezena až 9. srpna 1912, tj. měsíc po tom, co byl pohřšován. Známy zloděj Adolf Schwarz sebral v Nepřívazích v září 1913 pár nových bot továrnímu dělníkovi Franzi Heckerlemu a hned o tom psaly dvoje noviny.⁹⁾ Blesk sjel v červnu 1914 do stodoly rolníka Rudolfa Pratschkeho a přestože byla střecha pokryta břidlicí, přece jen oheň stodolu zachvátil.¹⁰⁾ Ve stodole byly mimo zásoby slámy uschovány též tři hospodářské stroje. Škoda činila přes 2.800,- K, pojištění jen asi polovinu. K ohni se záhy dostavil místní hasičský sbor, jakož i hasiči ze sousedního Jestřabí.

Ferdinand Friedrich z Nepřívaz nechtěl nastoupit vojenskou službu a uprchl do Německa.¹¹⁾ Po návratu koncem roku 1923 byl zatčen a odsouzen i pro krádež. Odešel znovu a stal se členem oddílu SA (Sturmabteilung, tj. útočné či úderné oddíly) a pro nějaký delikt byl odsouzen k smrti zastřelením.¹²⁾ To se ukázalo jako omyl, F. Friedrich požádal počátkem roku 1938 o povolení návratu a raději se vydal do rukou československé spravedlnosti.

Veřejnost se podívovala rozhodnutí soudu, který osvobodil alkoholika a násilníka Polzera, dělníka z Nepřívaz, který po hádce se svou manželkou ji posadil na žhavou plotnu sporáku.¹³⁾ Následně rozbil postel, stůl a jiné věci a zapálil je. Žena utekla k sousedce, muž šel za ní a omylem škrtil sousedku. Poté odcházející do lesa říkal: „Jdu se oběsit!“ K tomu ale nenašel odvahu. Do domku Aloisie Hiemer se v září 1924 vloupal asi pětadvacetiletý zloděj a odcizil ze stolní zásuvky 248,- Kč.¹⁴⁾ Domkařka ho s pomocníky pronásledovala, on po nich ještě střílel.

Práce v břidlicových lomech byla těžká a nebezpečná. Z dosud nezjištěných příčin při trhání skály nastal 11. srpna 1926 v lomu u Hluboček výbuch, při kterém byl těžce zraněn dvaadvacetiletý dělník Hampel z Nepřívaz.¹⁵⁾ V beznadějném stavu byl dopraven do zemské nemocnice v Olomouci. Dělník Gregor byl na jaře 1927 okraden v Olomouci o své jízdní kolo zn. Zbrojovka v ceně 800,- Kč, které si postavil ve městě a na okamžik se vzdálil.¹⁶⁾ Již zmíněný Ferdinand Friedrich se v září 1929 pomstil za vyloučení ze spolku dobrovolných hasičů.¹⁷⁾ Když se v Scholzově hostinci v Nepřívazích dostal kvůli tomu do hádky se zapisovatelem spolku R. Richterem, rozčilil se tak, že udeřil s Richterem tak prudce o zem, že mu zlomil žebro, které mu vniklo do plic.

Hned počátkem července 1930 byla Olomouc a široké okolí vzrušena zprávou o smělém loupežném přepadení na silnici mezi Mariánským Údolím a Velkou Bystřicí.¹⁸⁾ Tudy se projíždělo z Nepřívaz na Olomouc. V noci jel devatenáctiletý nepřívazský řezník Johann Gröger, řečený Poselt, se svou

matkou na trh. Po bocích řeznického vozu měl zavěšen dobytek, bylo to šest telat a dvě prasata. Netušil, že v křoví v údolí, kterému se říkalo Svinské, jsou schováni dva muži, z nichž jeden přiskočil a odřízl tele. Ve chvíli, kdy řezník vykřikl: „Co tam děláš?“, tak po něm útočník střelil. Druhá rána mu zasáhla plíce. Matka praskla do koní a ujížděla k lékaři ve Velké Bystřici, který zraněného po ošetření dopravil do olomoucké nemocnice. Lupiči samozřejmě uprchli.¹⁹⁾

Zvláštní nehoda se přihodila Raimundu Krätshme- rovi z Nepřívaz v Olomouci. Dne 7. listopadu 1930 jel přes Dolní náměstí (vyhrazené po konání trhů) se svým povozem, ve kterém byl zapřažen jeden kůň.²⁰⁾ Kůň zachytilo, povalilo a pohmoždilo kropící auto. Povozezník tvrdil, že auto jelo příliš rychle, řidič zase, že kůň pod auto skočil. Další tragédie se odehrála koncem listopadu 1931 přímo v obci.²¹⁾ Dcera místního rolníka měla mít za pár dní svatbu, dělala se zabíjačka, všude bylo plno ruchu. Její otec se vracel z pole s koňským spřežením a kůň se údajně vůni ze zabíjačky splašili. Rolník je chtěl uklidnit, odložil nabitou pušku a posléze na ni zapomněl. Ovšem za chvíli zazněl výstřel, který zasáhl mladou děvečku. Byla mrtvá. Kdo byl viníkem bylo předmětem vyšetřování.

Nepřívazy stejně jako Slavkov u Lipníka byly ve třicátých letech minulého století navštěvovány davy lyžařů. Samozřejmě se při tomto sportu stala řada nehod. Např. koncem ledna 1934 si nohu zlomila čtyřadvacetiletá poštovní úřednice Jaroslava Pohanková z Olomouce.²²⁾ Dne 14. května 1934 se nad Olomouckem snesla bouře, provázená v jeho severní části katastrofální průtrží mračen. V Nepřívazích uhodil blesk třikrát, ale nezapálil.²³⁾ Úraz si také způsobil cyklista J. F. z Olomouce, který v červnu 1934 neopatrně sjížděl serpentinu z Nepřívaz do Hluboček.²⁴⁾ Nebyl první, prý neminul týden, aby se tam nepříhoda nějaká nehoda. Dotyčný srazil starou paní Smrčkovou z Hluboček, která upadla na trávu, kterou nesla, a tudíž vyvázla bez zranění. Cyklista si vážně pochroumal ruku. O pár týdnů později noviny uváděly další případ neopatrného cyklisty.²⁵⁾ Po poslední ostré zatáčce mu praskla na kole vidlice a nešťastník po hrozném pádu smekl se ještě asi pět metrů obličejem po silnici. Utrpěl vážné odřeniny a vymkl si levou ruku.

Marie Bayer, děvečka sloužící u rolníka Hühnela, měla ve své modlitební knížce schovány celé své úspory, tj. asi 500,- Kč v bankovách.²⁶⁾ Tato slušná osoba, která nikam nechodila s výjimkou kostela, o ně přišla. Zjistila to tak pozdě, že se již nic nedalo dělat. Krádež jiného druhu se odehrála v říjnu 1935, kdy neznámí pachatelé odvezli ze skladiště kamenolomu firmy Gross 45 kg černého střelného prachu a 20 kg dynamitu, tedy vše, co bylo na skladě.²⁷⁾ Za pokus o atentát byla považována zásilka, kterou odeslala nejmenovaná žena

z Nepřívaz habešskému císaři Haile Selassie I. (1892–1975).²⁸⁾ Už na poště měla problém, nechťeli balík převzít, proto ho poslala kanceláři prezidenta ČSR a žádala, aby byl jejím prostřednictvím doručen. Kancelář balík vrátila okresnímu úřadu, kde ho otevřeli a našli v něm obyčejnou noční košili a nějaký kapesník. V něm byl zamotán vrkoč vlasů asi 40 cm dlouhý. Dárek byl poctivě vrácen odesílatelce. Zvláštním způsobem se také choval L. Polzer z Nepřívaz, kterému se přezdívalo „generál Laudon“, žijící v obecní pastoušce. Byl již trestán pro zločin žhářství, také byl obtížným žebračkem a tulákem, který působil mnoho obtíží obci i úřadům.²⁹⁾ Naposledy byl zatčen v prosinci 1935, a to za nedovolenou výrobu jedů na krysy.

Čtyřiatřicetiletý Ferdinand Krätschmer předčasně vyskočil z vlaku na nádraží v Hlubočkách, při čemž utrpěl velkou tržnou ránu na hlavě a těžký otřes mozku.³⁰⁾ Byl převezen do nemocnice v Olomouci. Další krádež se odehrála v polovině března 1938, kdy byl oloupen Silvester Hausner.³¹⁾ Zloději se vloupali do jeho stavení a sebrali mu 400,- Kč na hotovosti, kapesní hodinky a jiné cennější věci. Vzápětí se nechal ošidit nepřívazský hostinský, který ubytoval na pohled slušný manželský pár.³²⁾ Když odešel na pohřeb, hosté využili příležitosti a zmizeli s množstvím prádla a bez placení. Nebylo koho obvinít, důvěřivý hostinský doplatil na to, že si nevedl knihu hostů. Důkladnou práci odvedla zlodějská dvojice Em. Klein z Frýdlantu, uprchlý z věznice, a jeho družka, když v červnu 1938 „vybilila“ obydlí Josefa Felgenhauera v Nepřívazích.³³⁾ Mimo 1.100,- Kč odnesla vše, co mělo nějakou cenu, zůstal jen holý nábytek. Poslední v tisku uvedenou krádež provedl dělník Silvestr Hausner z Nepřívaz, když z výlohy jednoho olomouckého obchodu sebral velurový klobouk v ceně 109,- Kč.³⁴⁾ Při činu ho přistihla prodavačka.

Poznámky:

- 1) Die neue Zeit 7. 6. 1892, 129, 4.
- 2) Die neue Zeit 10. 8. 1900, 245, 3.
- 3) Olmützer Zeitung 6. 6. 1902, 2691, 2.
- 4) Pozor 10. 1. 1904, 6, 4.
- 5) Mährisch-schlesische Post 9. 5. 1908, 19, 3.
- 6) Našinec 9. 7. 1909, 107, 3.
- 7) Mährisches Tagblatt 5. 4. 1911, 78, 4.
- 8) Hlas, časopis církevní 18. 8. 1912, 187, 4.
- 9) Mährisches Tagblatt 16. 9. 1913, 212, 5. – Neue mährisch-schlesische Presse 17. 9. 1913, 213, 3.
- 10) Lidové noviny 14. 6. 1914, 162, 5.
- 11) Moravský večerník 14. 12. 1923, 285, 2.
- 12) Moravský večerník 24. 2. 1938, 54, 4.
- 13) Moravský večerník 26. 2. 1924, 47, 3.
- 14) Moravský večerník 23. 9. 1924, 218, 2.
- 15) Moravský večerník 12. 8. 1926, 183, 3.
- 16) Moravský večerník 24. 3. 1927, 70, 2.
- 17) Moravský večerník 26. 9. 1929, 222, 3.
- 18) Moravský večerník 2. 7. 1930, 150, 5.
- 19) Moravský večerník 3. 7. 1930, 151, 1.
- 20) Moravský večerník 8. 11. 1930, 257, 5.
- 21) Moravský večerník 24. 11. 1931, 270, 2.
- 22) Moravský večerník 29. 1. 1934, 23, 5. – Později, 3. února 1935 byl v Nepřívazích otevřen nový skokanský můstek Lyžařského klubu

v Olomouci. Moravský večerník 30. 1. 1935, 25, 5.

- 23) Moravský deník 16. 5. 1934, 114, 1.
- 24) Moravský večerník 13. 6. 1934, 134, 4.
- 25) Moravský večerník 9. 7. 1934, 153, 4.
- 26) Moravský večerník 9. 7. 1934, 153, 4.
- 27) Moravský večerník 31. 10. 1935, 249, 3.
- 28) Moravský večerník 11. 12. 1935, 283, 4.
- 29) Moravský večerník 18. 12. 1935, 289, 3.
- 30) Moravský večerník 10. 6. 1936, 133, 5.
- 31) Moravský večerník 16. 3. 1938, 74, 4.
- 32) Moravský večerník 19. 5. 1938, 137, 5.
- 33) Moravský večerník 3. 6. 1938, 152, 3.
- 34) Moravský večerník 28. 11. 1939, 327, 3.

Noviny:

Vědecká knihovna v Olomouci <http://www.digitalniknihovna.cz/vkol>

Die neue Zeit: Blätter für nationale Interessen – Hlas, časopis církevní – Mährisch-schlesische Post – Mährisches Tagblatt – Moravský deník – Moravský večerník – Našinec – Neue mährisch-schlesische Presse: Tagesausgabe – Olmützer Zeitung – Pozor

Nová Ves nad Odrou

Sledovány jsou zvláštní události v rozmezí let 1879–1926. V této době byly tiskem zveřejněny dvě nehody končící úmrtím, jedno napadení, tři krádeže a požár.

Jednoho dne v říjnu 1879 v podvečer kráčel Johann Rudolf, příslušný do Nové Vsi nad Odrou, silnicí z Olomouce do Prostějova.¹⁾ U fortu č. 13 na Nové Ulici ho dohnali čtyři cikáni a čtyři cikánky s vozíkem a nabídli mu, že si na vozík může dát svůj ranec. Netrvalo dlouho a dva muži ho povalili na zem, sebrali mu ranec se 20,- zl., červenou tobolku za 80 krejcarů i s obsahem dvou zlatých a utíkali směrem k Olšanům. Dva kolemjdoucí vojáci se snažili rozběhnutou skupinu pochyťat, chytily jen jednoho, v němž četník poznal Josefa Daniela z Kojetína a odvedl ho k výsledku.

Vesnice na Libavsku, odkud místní vozili do Olomouce zboží na trh a do hospod a obchodů, jsou od města tak vzdáleny, že hospodáři apod. museli vyjíždět již v noci. Přepadení, které se odehrálo v noci z 19. na 20. května 1883, vypadalo hrozivě.²⁾ Mezi Jestřábím a Mřsklesy byli přepadeni novověští hospodáři Konrad Dreiseittel a Josef Reich a čeledín Gregor Benka několika lidmi, kteří vyběhli z lesa. Měli štěstí, ubránili se. Štěstí měl i Maximilian Mader, který 9. května 1889 se svou manželkou Theresií, rozenou Dörrich, na poli sel.³⁾ Ženu zasáhl blesk a na místě zemřela. Dne 12. května ji v Čermné pochoval kurát P. Vojtěch Růžička za hojné účasti sousedů.⁴⁾ Dne 1. srpna 1905 jeli majitel usedlosti a cihelny Josef Brauner a tesařský mistr Kern, oba z Nové Vsi, na dřevo.⁵⁾ Na strmém svahu kopce kůň terén nezvládl a J. Brauner spadl z vozu pod kola. Byl těžce zraněn a navzdory pomoci lékaře podlehl v noci svému zranění. Tesař Kern se zlomenou paží a dalšími drobnými zraněními dopadl lépe.

V noci se zloděj oknem vloupal do domu A. Madera a odnesl si za 3.275,- Kč různých věcí.⁶⁾

To mu bylo málo a zkusil se ještě dostat do poštovního úřadu, při tom byl ale vyrušen.

Požár je zmíněn jen jednou, a to úmyslně založený majitelem Eduardem Steckerem.⁷⁾ Oheň, který se rychle šířil, mu zničil střechu, zásoby sena a slámy a kůlny, škoda se vyšplhala na 30.000,- Kč. E. Stecker se krátce předtím nechal pojistit na vysokou částku, ovšem při výslechu se nakonec ke svému činu přiznal. Neznámí pachatelé, kteří stejnou noc na 20. září 1933 loupili v Olejovicích, se vloupali do stavení krejčího E. Jahna a ukradli mu peřiny, oblečení a prádlo za 1.500,- Kč.⁸⁾

Poznámky:

- 1) Pozor 16. 10. 1879, 84, 3.
- 2) Mährisches Tagblatt 8. 6. 1883, 130, 4.
- 3) Hlas: časopis církevní 20. 6. 1889, 141, 6.
- 4) P. Vojtěch Růžička (1855 – 1879 – 1929). – ZAO, pobočka Olomouc, Římskokatolická fara Čermná na Moravě, sign. Bu III 6, inv. č. 5862, Z 1781–1891, Čermná na Mor., Nová Ves nad Odrou.
- 5) Deutsches Volksblatt 2. 8. 1905, 61, 4. – Mährisches Tagblatt 3. 8. 1905, 174, 5.
- 6) Moravský večerník 7. 6. 1926, 129, 3.
- 7) Moravský večerník 15. 12. 1932, 287, 5.
- 8) Moravský deník 21. 9. 1933, 221, 2.

Prameny:

Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc

Sbírka matrik

Římskokatolická fara Čermná na Moravě, inv. č. 5862, sign. Bu III 6, Z 1781–1891, Čermná na Mor., Nová Ves nad Odrou.

Noviny:

Vědecká knihovna v Olomouci <http://www.digitalniknihovna.cz/vkol>

Deutsches Volksblatt für Mähren und Schlesien: deutschnationale politische Wochenschrift – Hlas: časopis církevní – Mährisches Tagblatt – Moravský deník – Moravský večerník – Pozor: Noviny pro náš lid

Nové Oldřůvky

V letech 1922–1938 se podle novin v Nových Oldřůvkách odehrála sebevražda a šest krádeží.

Sebevraždu 31. srpna 1922 v lese u Nových Oldřůvek spáchal vdovec Johann Stecker, syn Johanna Steckera, nádeníka v Čermné na Moravě, a jeho manželky Anny Söhnel.¹⁾ Byl zaměstnán ve zdravotní pojišťovně ve Městě Libavé. Dne 3. září byl pohřben v Nových Oldřůvkách, poté byl exhumován a 31. října uložen na hřbitově ve Městě Libavé. Pohřební obřad vedl kooperátor P. Václav Jakubík.²⁾ J. Stecker se narodil 20. ledna 1874 ve Městě Libavé, měl 48 let, sedm měsíců a jedenáct dnů. V novinách se tato zpráva neobjevila.

Nemalou škodu v červnu 1927 utrpěl rolník Josef Horník, když mu neznámý pachatel odcizil z pole zcela nový kultivátor v ceně 750,- Kč, který zanechal u lesa asi tři kilometry od obce.³⁾ Další lupiči stříleli 30. září 1933 v kuchyni mlynáře Josefa Madera, kde spala jeho manželka a tři děti.⁴⁾ Předtím stačili ukrást v jejich domě ložní prádlo a šatstvo za tisíc korun a různé zboží v přilehlém obchodě. Lépe dopadl K. Weiss, kterému bylo v Oldřůvkách ukradeno kolo a pachatele se podařilo

zatknout.⁵⁾ Škodu tisíc korun v květnu 1935 utrpěla výměnkářka Franziska Jahn, zloději jí sebrali pytel chlebové mouky a loveckou pušku.⁶⁾

Dva tuláci, potulující se po okolí, kteří již kradli v Barnově, vnikli do domu J. Jahna a sebrali šatstvo, troje stříbrné hodinky a několik stříbrných mincí, vše v ceně 1.327,- Kč.⁷⁾

Krádež, kterou spáchal vojenský zběh Josef Kürchner se svou milenkou Marií Olbort v Oldřůvkách, byla většího rozsahu.⁸⁾ Noviny uvedly, že žena byla zatčena a po J. Kürchnerovi bylo vyhlášeno pátrání. Ve stejnou dobu řádila na severní Moravě organizovaná tlupa zlodějů, která jen za měsíc červenec provedla třicet krádeží se škodou přes padesát tisíc korun. V Nových Oldřůvkách byla jejich krádeží postižena Alosia Olbort.⁹⁾

Poznámky:

- 1) ZAO, pobočka Olomouc, Římskokatolická fara Město Libavá, inv. č. 9763, sign. Bu VI 35, Z 1873–1922, Město Libavá, 287.
- 2) P. Václav Jakubík (1891 – 1915 – 1968).
- 3) Moravský večerník 28. 6. 1927, 148, 3.
- 4) Moravský deník 3. 10. 1933, 231, 1.
- 5) Moravský večerník 29. 12. 1933, 295, 5.
- 6) Moravský deník 31. 5. 1935, 127, 2.
- 7) Moravský deník 14. 8. 1936, 189, 2.
- 8) Moravský večerník 22. 7. 1938, 199, 4.
- 9) Moravský večerník 30. 7. 1938, 207, 3.

Prameny:

Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc

Sbírka matrik

Římskokatolická fara Město Libavá, inv. č. 9763, sign. Bu VI 35, Z 1873–1922, Město Libavá, 287.

Noviny: Vědecká knihovna v Olomouci <http://www.digitalniknihovna.cz/vkol>

Moravský deník – Moravský večerník

Olejovice

Krátké období, kdy se Olejovice objevily v tisku v souvislosti s nějakým neštěstím, zahrnuje léta 1902–1934. Došlo k jedné vraždě, čtyřem krádežím, navádění k loupežnému přepadení, pytláctví a dvěma politickým provokacím.

V roce 1902 bylo konstatováno, že v Olejovicích kvete již delší dobu pytláctví, dokonce tam byla celá skupina pytláků.¹⁾ Ti podnikali pravidelné hony do arcibiskupského lesa a jejich úlovky bývaly často znamenité. Revírník i hajní spínali ruce nad jejich řáděním, ale dlouho se marně snažili řádění škůdců ukončit. Nakonec přece jen se jim podařilo dopadnout pět členů spolku, vesměs mladších statných osob, kterým byly mimo pytláctví dokázány i krádeže dřeva. Soudem jim bylo vyměřeno od dvou do pěti měsíců těžkého žaláře. V únoru 1917 řešil krajský soud v Olomouci případ čtyřia-dvacetileté služky Aloisie Dörrich z Olejovic, která v listopadu 1916 zavraždila své dítě.²⁾ V té době byla ve službě ve Slavoníně (Olomouc-Slavonín). Porodila tajně ve chlévě, krátce po porodu zavinula novorozeně do vlnáčku, vytratila se nepozorovaně

ze statku a zamířila s novorozencem k místnímu hřbitovu. Měla v úmyslu dítě usmrtit a mrtvolu zakopat na hřbitově. Hřbitov byl však uzavřen. Vytáhla tedy ze záhradní dlouhou jehlici a vrazila ji dítěti hluboko do hlavy. Když na věži olomoucké radnice odbila půlnoc, vzala Dorrichová mrtvé děcko do náruče a dala se po cestě směrem k Novosadům (Olomouc-Nové Sady). U mostu vedoucího přes řeku Moravu se zastavila a bez dlouhého rozmýšlení vhodila mrtvé dítě do řeky. U přelíčení se přiznala i ke krádeži, kterou provedla u své bývalé zaměstnavatelky. A. Dörrich byla odsouzena na tři roky těžkého žaláře zostřeného posty a tvrdým ložem.

Dělnice Berta Zink sušila na trávníku prádlo. Když si na chvíli odskočila, prádlo bylo pryč a ona utrpěla škodu za několik set korun.³⁾ Vendelin Friedrich z Olejovic zamýšlel přepadnout hodináře Edmunda Kleina ve Šternberku, který každodenně večer odnášel ze svého obchodu domů nejcennější klenoty v ceně 15.000,- až 20.000,- Kč.⁴⁾ Ke spoluúčasti sváděl Ernsta Grossmana z Moravského Berouna. Přepadení se mělo odehrát tak, že V. Friedrich měl hodináři vhodit v tmavé ulici plachtu na hlavu, strhnout jej k zemi a E. Grossman mu měl vyrvat skříňku se skvosty. V noci na 20. září 1933 se vloupali zloději do prodejny R. Morbitzera, odkud odcizili různé zboží v hodnotě 600,- Kč.⁵⁾

Hospodářská krize se stupňovala a příznivci nacismu se předváděli čím dál častěji. Např. na zdálky viditelném svahu při státní silnici mezi Dvorci a dnešní Májůvkou (Bílčice-Májůvka) byl na jaře 1934 žiravinou vypálen v žitě hákový kříž o průměru 30 až 50 metrů.⁶⁾ V téže době byl na kostelní věži v Olejovicích vyvěšen prapor se skobovým křížem a nápisem Heil Hitler. Na sklonku téhož roku v nejmenované obci na Libavsku skončily potyčky mezi Henleinovci a českými sociálními demokraty hádkou a rvačkou, dohra se pak řešila před soudem.⁷⁾

Již dříve zmíněná tlupa neznámých zlodějů vykrádala stavení, obchody i hostince, brali, co se dalo.⁸⁾ Další vlna krádeží byla spáchána v říjnu 1937. V rámci tahu nevynechali ani Olejovice, kde vnikli do stavení O. Jahna. Odcizili z chléva deset slepic a dvě husy, pak se vloupali do sousedních stavení rolníků O. Zimmera, Al. Zinka a K. Tatzela, kde celkem odcizili třicet slepic a několik hus, mimo to množství prádla a šatstva a Tatzelovi ještě pytel s obilím. Škoda krádežemi způsobená činila přes tisíc korun.

Poznámky:

- 1) Pozor 30. 4. 1902, 66, 4.
- 2) Pozor 22. 2. 1917, 43, 3.
- 3) Moravský večerník 11. 5. 1926, 109, 3.
- 4) Moravský večerník 25. 11. 1927, 270, 3.
- 5) Moravský deník 21. 9. 1933, 221, 2.
- 6) Moravský večerník 28. 4. 1934, 99, 2. – Moravský deník 29. 4. 1934, 101, 2.

7) Moravský večerník 22. 12. 1934, 294, 2.

8) Moravský večerník 23. 10. 1937, 272, 4.

Noviny:

Vědecká knihovna v Olomouci <http://www.digitalniknihovna.cz/vkol>

Moravský deník – Moravský večerník – Pozor

Ranošov

Z malé obce Ranošova máme jen dvě zprávy, obsahující dvě sebevraždy a krádež, které se udály v rozmezí let 1871–1934.

Před Vánocemi 17. prosince 1873 se oběsil 36letý domkař Anton Halbgebauer.¹⁾ Bratr sebevraha Josef se zastřelil 3. března 1871, měl pouhých 27 let. Do té doby spolu žili v domku č. 21.²⁾ Oba byli pochováni bez kněze na hřbitově ve Velkém Újezdě.

Druhá příhoda je také zvláštní, zloděj, který odcizil z domu obecního pokladníka E. Hümmera z pokladničky uzamčené ve stole částku 3.500,- Kč, patřící obci.³⁾ Soukromých peněz ve výši 1.600,- Kč, uložených ve třech obálkách a položených na pokladničce, se nedotkl.

Poznámky:

- 1) Našinec 21. 12. 1873, 148, 4. – V novinách mylně uvedeno křestní jméno Johann.
- 2) ZAO, pobočka Olomouc, Římskokatolická fara Velký Újezd, inv. č. 6971, sign. L XVII 16, Z 1784–1898, Ranošov.
- 3) Moravský večerník 10. 8. 1934, 181, 4.

Prameny:

Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc

Sbírka matrik

Římskokatolická fara Velký Újezd, inv. č. 6971, sign. L XVII 16, Z 1784–1898, Ranošov.

Noviny:

Vědecká knihovna v Olomouci <http://www.digitalniknihovna.cz/vkol>

Našinec – Moravský večerník

Rudoltovice

Poměrně četné a zároveň různorodé zprávy z let 1875–1938 máme z Rudoltovic. V uvedené době si dobrovolně vzalo život pět osob, jedno neštěstí skončilo úmrtím, nechybí pokus o vraždu, šest požárů, neopodstatněné nařčení, znásilnění, přepadení, zpronevěra a sedm krádeží. Do obce byli příslušní mnohokrát trestaný Adolf Schwarz, zloděj Eduard Januschke a stíhaná Anna Jakel.

Po sedm roků byl nezvěstný sluha Josef Rohm, rodák z Rudoltovic, zaměstnaný u hostinského Eduarda Olberta v Podlesí (Budišov nad Budišovkou-Podlesí). Z vraždy byl podezírán jeho zaměstnavatel.¹⁾ Až 2. května 1882 byl u lesa nedaleko Rudoltovic nalezen na jednom z nejvyšších stromů vyschlý lidský skelet, v jehož dutině si ptáci udělali hnízdo. Podle zbytků oděvu byl identifikován jako pohřešovaný J. Rohm. Jeho ostatky byly hrobníkem uloženy na hřbitově v Podlesí. Dle matriky měl

v době, kdy se rozhodl ukončit svůj život, dvacet let a byl svobodný.²⁾

Vdova jménem Victoria (příjmení není uvedeno ani v matrice), by na rozdíl od sebevraha jistě ještě chtěla žít, i když měla 74 let.³⁾ Byla zabita ve své chaloupce č. 103, kterou na několika místech 13. července 1882 zasáhl a zapálil blesk. O dva dny později ji pochoval kurát P. Johann Christ.⁴⁾

Naprosto výjimečná příhoda se odehrávala počátkem ledna roku 1902. Rudoltovický farář P. Rafael Riml byl nařčen, že napomohl Lauře Krause, aby spáchala sebevraždu.⁵⁾ Laura byla po několik týdnů u faráře hospodyní, ale k poslednímu dni roku 1901 podala výpověď a otráвила se.⁶⁾ Z činu ho vinil její otec, lesník Krause, a na základě jeho udání byl farář zatčen a odveden k okresnímu soudu do Města Libavé, odkud pak byl dopraven ke krajskému soudu do Nového Jičína. Při vyšetřování se ukázala všechna obvinění oblíbeného P. R. Rimla bezdůvodnými a on byl ihned propuštěn na svobodu.

Požár propukl v domě Josefa Lehnerta v místní části Feldhäusl 26. července 1904 odpoledne, zrovna když majitelé byli na pouti ve Staré Vodě. I odtud bylo vidět stoupat kouř. J. Lehnert rychle spěchal domů, aby zjistil, zda nehoří jeho dům, protože plameny byly vidět právě v tomto směru. Ohně si všimla sousedka a rychle spěchala, aby vyvedla prasata z chlívků a odklidila peřiny z postelí. Nic jiného se již nedalo zachránit. Dům shořel do základů, protože byl postaven ze dřeva. Škoda byla poměrně vysoká, odhadem 3.800,- K, ale krytá pojištěním.⁷⁾

Ve Sponerově díře (Sponerloch), nacházející se po pravé straně silnice z Moravského Berouna do Staré Libavé a ležící již na katastru Staré Libavé, byl 13. září 1904 nalezen mrtvý Edmund Schön.⁸⁾ Sponerova díra je prohlubeň o průměru 10 až 15 metrů, napájená spodní vodou. Pojmenována je po manželech Sponerových, dnes je místo označeno „U lomu“. E. Schön žil v Rudoltovicích v č. 338, 16. září ho pochoval P. Ludwig Komarek.¹⁰⁾ Sebevrahovi bylo 21 let, osm měsíců a 25 dní.¹¹⁾ Měl poměr se 24letou služkou Franziskou Rohm z Rudoltovic, zaměstnanou u tamního Engelberta Lichtbaua. Mladá žena měla ještě jednoho milence, 10. července byla přivezena do berounské nemocnice v kritickém stavu a předčasně porodila. Následující den se otráвила fosforem, stačila ještě přijmout svátost umírajících z rukou kooperátora. Zemřela v berounské nemocnici a dne 14. září byla farářem P. L. Komarkem pochována. Předčasně narozené dítě zemřelo 10. září (otec neudán) a bylo pohřbeno 14. září v Moravském Berouně.

A do třetice příjmení Rohm, tentokrát v souvislosti s požárem, způsobeném úderem blesku 27. června 1904 v Rudoltovicích. Hořelo u Johanna Rohma, stateční c. a k. četníci, strážník Bendel a vedoucí

pošty Scholz, zachránili majiteli všechen dobytek v hodnotě asi 1.500,- K.¹²⁾

Dne 5. října 1904 z revolveru vystřelil na domkaře Aloise Gramese z č. 25 jeho tchán Alois Pressenz, zednický mistr v Rudoltovicích, který tehdy vedl opravu fary a kostela.¹³⁾ Byl zatčen a soudem ve Městě Libavé usvědčen. Zraněnému kulka prorazila hrudník a zasekla se v podpaží, tudíž musel být převezen do nemocnice v Olomouci. Na druhý den hořel výměnek, dům a hostinec Rudolfa Theimera, který kompletně zničil stodolu, hlavní budovu a hostinec stejně jako zásoby krmiva a zařízení.¹⁴⁾ Pět prasat Augusta Schwarze, provozujícího hostinec, shořelo. Nábytek zachránili hasiči Scholz, Victor Wagner, Franz Sehr a další. V posledních letech byly usedlosti několikrát ohroženy požáry. Za necelý rok, 3. července 1905, vypukl časně ráno požár na střeše domu Josefa Nedetzky, tj. naproti kostela.¹⁵⁾ Nakonec oheň celou stavbu zničil, škoda činila 15.660,- K, pojistná částka 13.000,- K.

Sedmnáctiletý Adolf Schwarz, narozený v Rudoltovicích 1. srpna 1893 a v obci i přebývajícím, byl synem mlynáře z Varhoště (Schwarzsmühle, č. p. 40). Mladík se dopouštěl na různých místech vážných krádeží a podvodů.¹⁶⁾ Ke svým činům se přiznal a soud ho v srpnu 1910 odsoudil k těžkému vězení na čtyři měsíce. Patrně týž se znovu v okolních obcích dopustil krádeží.¹⁷⁾ O rok později byl zatčen v Domašově nad Bystřicí a odsouzen, ovšem 25. srpna 1911 se mu podařilo z vězení uprchnout a bylo po něm vyhlášeno pátrání. Patrně byl znovu odsouzen, ale po propuštění se stal podezřelým ze dvou loupeží u obyvatel v Nepřívazích, kde byla vždy ukradena hotovost a cenné papíry.¹⁸⁾

Dne 24. března 1912 zase v Rudoltovicích hořelo, a to ve dvou číslech, tj. v č. 119 Franze Mücka a v č. 156 Aloise Lehnerta.¹⁹⁾ V obou případech lehly popelem obytné budovy i se stodolami a kůlnami. Škoda činila 13.000,- K, pojištění 5.000,- K, oheň zavinil svojí nepozorností pětiletý Franz Mück.

Novojičínský soud projednával 26. listopadu 1912 případ Johanna Demela, dělníka z Rudoltovic, naposledy žijícího ve Spálově, který se dopustil zločinu znásilnění.²⁰⁾

Dne 23. února 1913 se v Rudoltovicích odehrála další tragédie. Na místním hřbitově, na hrobu své milé Hildy Sohr, která zemřela asi před třemi týdny, spáchal sebevraždu Erich Czech, syn ředitele školy Josefa Czecha v Nové Vsi (jinde se uvádí v Guntramovicích u Budišova) a jeho manželky Josefy, rozené Mader z Moravského Berouna, momentálně roční dobrovolník zeměbranceckého pěšího pluku č. 15 v Olomouci.²¹⁾ Narodil se 17. září 1890, před třemi lety v Opavě dokončil učitelský ústav a byl zaměstnán jako prozatímní učitel II. třídy v Rudoltovicích. Nebyl však schopen najít uspokojení v obtížné práci učitele a tak se před rokem na jaře svého zaměstnání vzdal. Mladý muž pak žil u svých rodičů, dokud na podzim nemusel

odejít na vojenskou službu. V době sebevraždy měl pouhých 22 let, pět měsíců a šest dní, 26. února ho na rudoltovickém hřbitově pochoval P. František Kolář.²²⁾ Hilda Sohr z č. 72 se narodila 12. listopadu 1893 a zemřela 22. ledna 1913 na tuberkulózu, měla 19 let, dva měsíce a 10 dní. Rozhřešení jí poskytl a 25. ledna ji pohřbil také P. Fr. Kolář. Byla dcerou Aloise Sohra, rolníka v Rudoltovicích a jeho manželky Aloisie, rodem Enenkl, z Rudoltovic.

Znovu bylo slyšet o A. Schwarzovi, který se v červnu 1913 zastavil u Franze Tettschika v Suchdolu nad Odrou, vylákal od něho kolo a zmizel.²³⁾ Před nákupem tohoto kola byla veřejnost varována. Povedený A. Schwarz vnikl 12. září téhož roku násilím do několika domů v různých obcích na Libavsku.²⁴⁾ Řádl ve Slavkově, Nepřívazích a Smilově, ale již nějakou dobu byl sledován a zaměstnával tak nejen četnictvo, ale i redaktory různých novin. Až 27. října se ho podařilo zatknout a nato byl odsouzen.²⁵⁾

Loupežné přepadení se odehrálo 17. srpna 1916 na cestě vedoucí hájem mezi Rudoltovicemi a Zigarticemi.²⁶⁾ Dva muži si počkali na řezníka Polaschka z Hranic a těžce ho zranili nožem, okradli o hotovost 1.500,- až 1.600,- K a sebrali mu legitimaci domobrance.

O činnosti Anny Jakel, služky z Rudoltovic, nevíme a ani nemáme informace o tom, proč po ní bylo ze strany krajského soudu pátráno a proč nakonec byla 13. prosince 1922 v hotelu „Koruna“ zatčena.²⁷⁾ Neznámý pachatel vnikl v květnu 1926 oknem do světnice hostince Marie Polzer v Rudoltovicích a nakradl tam uzeniny a jiné potraviny za několik set korun.²⁸⁾

Z Rudoltovic pocházel ještě jeden zloděj – Eduard Januschke.²⁹⁾ Po jeho akci u výměnkáře Johanna Rössnera a u Rudolfa Theimera byl se svým spolupachatelem Konstantinem Heinrichem zatčen, ovšem K. Heinrich se postavil na odpor a při zatýkání došlo k jeho zranění, kterému nakonec podlehl. Ukradené věci byly u zlodějů nalezeny a vráceny majitelům. A přesto se kradlo dále. Koncem října 1929 se vloupali neznámí pachatelé do svobodného dvora Josefa Loserta.³⁰⁾ Sekerou a dlátem vybourali zdívo a vnikli přes sýpku do obytných místností, kde odcizili prádlo, šperky apod. v hodnotě 1.600,- korun. Drůbež a různé věci v ceně několika set korun ukradli lupiči 30. září 1933 v hostinci O. Wagnera.³¹⁾ To jim bylo málo, tak se vloupali ještě do komory rolníka J. Lehnerta a sebrali zásoby potravin.

Událost zveřejněná pod názvem „Místo koně si pořídil opici“, je úsměvná jen titulkem.³²⁾ Jedenatřicetiletý Alois Olbort, který byl ve službě v nejmenované vesnici na Litovelsku, dostal od hospodáře peníze, aby šel zaplatit kouteného koně. Cestou se A. Olbort zastavoval v hostincích, až peníze propil.

K jeho zajištění došlo v Olomouci v době, kdy již byl bez peněz. Samozřejmě putoval k soudu.

Do mlýna Augustina Schwarze, stojícího o samotě v blízkosti lesa, vnikli v polovině června 1938 neznámí pachatelé, kteří urazili visací zámek u sklepa a odnesli si 20 kg sádla ve dvou kamenných hrncích, dvě sklenice zavařeného vepřového sádla, bochník chleba a velké množství koláčů, škoda činila asi 1.500,- Kč.³³⁾ O měsíc později provedli zloději jedinečnou krádež, když v noci vnikli na zahradu pekaře Norberta Titze a odcizili ze včelína 23 zámeků s voskem a dva roje včel s medem v ceně 500,- Kč.³⁴⁾ Tuto poslední známou krádež provedli pravděpodobně včelaři.

Poznámky:

- 1) Mährisches Tagblatt 6. 5. 1882, 104, 3. – Weisskirchen-Leipniker Local-Anzeiger 7. 5. 1882, 19, 4.
- 2) Noviny mylně uvádějí křestní jméno Johann. – ZAO, pobočka Olomouc, Římskokatolická fara Podlesí, sign. Bu VIII 7, inv. č. 5920, Z 1857–1887, Podlesí.
- 3) Moravské noviny 26. 7. 1882, 199, 3.
- 4) P. Johann Christ (Krist, 1840 – 1865 – 1929). – ZAO, pobočka Olomouc, Římskokatolická fara Rudoltovice, sign. Bu IX 8, inv. č. 9764, Z 1861–1925, Rudoltovice.
- 5) Mährisches Tagblatt 7. 1. 1902, 4, 5. – Grenzbote des nordwestlichen Mährens 15. 1. 1902, 5, 3 a 4. – Opavský Týdenník 18. 1. 1902, 6, 3.
- 6) P. Rafael Riml (Raffael Rimmel, 1865 – 1890 – 1921).
- 7) Olmützer Zeitung 2. 8. 1904, 2916, 3. – Grenzpost: Zeitung für das christliche Volk des Schönhengster Gaus 6. 8. 1904, 32, 4.
- 8) Deutsches Volksblatt für Mähren und Schlesien 17. 9. 1904, 75, 5.
- 9) Patrně je to stejný lom, do kterého spadla 20. srpna 1901 dvacetiletá Karolina Mimler. Našinec 25. 8. 1901, 99, 4. Ze Sponerlochu bylo 20. dubna 1911 vytaženo napůl rozpadlé tělo muže, kterým byl patrně 37letý obuvník K. Prosch, duševně narušený, který byl již několik měsíců byl nevěstný. Nordmährische Rundschau 30. 4. 1911, 17, 4.
- 10) P. Ludwig Komarek (1862 – 1886 – zemřel 8. srpna 1929 v Moravském Berouně jako farář a viceděkan berounský).
- 11) ZAO, pobočka Olomouc, Římskokatolická fara Moravský Beroun, sign. Dv VIII 32, inv. č. 9799, Z 1887–1912, I – Z 1887–1912, Moravský Beroun. I dále.
- 12) Grenzpost 17. 9. 1904, 38, 3.
- 13) Mährisches Tagblatt 10. 10. 1904, 231, 5. – Mährisch-schlesische Post 14. 10. 1904, 44, 6.
- 14) K požáru též Grenzpost 15. 10. 1904, 42, 4.
- 15) Deutsche Volkszeitung 12. 7. 1905, 55, 3.
- 16) Mährisch-schlesische Post 27. 8. 1910, 36, 4.
- 17) Moravské noviny 31. 8. 1911, 198, 2.
- 18) Mährisches Tagblatt 2. 7. 1912, 148, 5.
- 19) Moravské noviny 1. 4. 1912, 75, 3.
- 20) Deutsche Volkszeitung 20. 11. 1912, 93, 7 a 8.
- 21) Deutsche Volkszeitung 26. 2. 1913, 16, 5.
- 22) ZAO, pobočka Olomouc, Římskokatolická fara Rudoltovice, sign. Bu IX 8, inv. č. 9764, Z 1861–1925, Rudoltovice. – P. František Kolář (1886 – 1910 – 1952).
- 23) Mährisches Tagblatt 21. 6. 1913, 141, 7.
- 24) Mährisches Tagblatt 16. 9. 1913, 212, 5. – Neue mährisch-schlesische Presse 17. 9. 1913, 213, 3.
- 25) Neue mährisch-schlesische Presse 30. 10. 1913, 250, 3. – Deutsche Volkszeitung 5. 11. 1913, 88, 4.
- 26) Deutsche Volkszeitung 29. 8. 1916, 103, 4.
- 27) Moravský večerník 13. 12. 1922, 49, 2.
- 28) Moravský večerník 19. 5. 1926, 115, 2.
- 29) Moravský večerník 24. 1. 1927, 19, 4.
- 30) Moravský večerník 24. 10. 1929, 245, 4.
- 31) Moravský deník 3. 10. 1933, 231, 1.
- 32) Moravský večerník 6. 4. 1938, 95, 5.
- 33) Moravský deník 10. 6. 1938, 135, 2.
- 34) Moravský deník 7. 7. 1938, 157, 2.

Prameny:**Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc***Sbírka matrik*

Římskokatolická fara Podlesí, inv. č. 5920, sign. Bu VIII 7, Z 1857–1887, Podlesí.

Římskokatolická fara Rudoltovice, inv. č. 9764, sign. Bu IX 8, Z 1861–1925, Rudoltovice.

Římskokatolická fara Moravský Beroun, inv. č. 9799, sign. Dv VIII 32, Z 1887–1912, I – Z 1887–1912, Moravský Beroun.

Noviny:**Vědecká knihovna v Olomouci** <http://www.digitalniknihovna.cz/vkol>

Deutsches Volksblatt für Mähren und Schlesien: deutschnationale politische Wochenschrift – Deutsche Volkszeitung: für den Neutitscheiner

Kreis – Grenzbote des nordwestlichen Mährens: Organ für Land- und Volkswirtschaft, Handel und Gewerbe, Local-, Gemeinde- und Vereins-Angelegenheiten der politischen Bezirke Schönberg, Hohenstadt, Römerstadt – Grenzpost: Zeitung für das christliche Volk des Schönhengster Gaus – Mährisch-schlesische Post – Mährisches Tagblatt – Moravské noviny: příloha Brněnských novin – Moravský deník – Moravský večerník – Neue mährisch-schlesische Presse: Tagesausgabe – Nordmährische Rundschau: deutsch-politische Zeitschrift für Stadt und Land – Olmützer Zeitung – Opavský Týdeník – Weisskirchen-Leipniker Local-Anzeiger: christlichen-socialen Organ für das nordöstliche Mähren

Jana Krejčová**Kontakt:** janakrejцова.atelier@seznam.cz

425 let kostela sv. Jana Křtitele ve Smilově a osudy P. Wilhelma Jakela

Jana Krejčová

V roce 1595 byl ve Smilově postaven zděný kostel, který nahradil původní dřevěnou stavbu.¹⁾ Pokud by smilovská farnost existovala, oslavila by v roce 2020 jeho 425. výročí.

My si připomeneme tuto událost pohledem do profesního života prvního tamního faráře P. Wilhelma Jakela, a to v době jeho působnosti ve Smilově a také v Jeseníku nad Odrou.

P. Wilhelm Jakel se narodil 11. května 1845 v Novém Jičíně, byl tedy o 250 let mladší, než smilovský kostel. Pocházel ze staré poctivé tkalcovské rodiny, jeho otec Vinzenz byl v Novém Jičíně zavedeným mistrem-tkalcem, matka Theresia pocházela z rodiny Kojetínských. Na druhý den ho pokřtil místní kaplan P. Fabian Melisohn, za kmotry mu byli Ferdinand Kojetínský, učitel 2. dívčí třídy v Novém Jičíně a Amalie Jakelová, manželka obuvnického mistra v Novém Jičíně.²⁾ Střední vzdělání získal v Opavě a Těšíně, po studiu bohosloví v Olomouci byl 5. července 1868 vysvěcen na kněze a poté byl poslán do duchovní správy. Od 1. srpna 1868 do 17. února 1869 byl kooperátorem v Branné, od 17. února do 12. července 1869 kooperátorem ve Starém Městě pod Sněžníkem, od 12. července 1869 do 4. února 1874 kooperátorem v Moravské Třebové. Následně se vrátil do rodného města a v době od 4. února 1874 do 23. ledna 1884 byl nadačním kaplanem u Španělské kaple a zároveň katechetou v Novém Jičíně na nově založené střední škole a na dívčí škole. Horlivě se věnoval sdružení katolických tovaryšů a byl vášnivým členem mužského pěveckého sboru.³⁾

Jeho jmenovací dekret na místo faráře ve Smilově podepsal olomoucký arcibiskup Friedrich von Fürstenberg (na stolci 1853–1892) již 29. prosince 1883, za což P. W. Jakel poděkoval. Nastoupil 23. ledna 1884, investován byl 1. února.⁴⁾

O necelé tři týdny později, se ve Smilově udála dlouho očekávaná a výjimečná událost.⁵⁾ Jinak klidná ves se připravovala na slavnost ustavení

smilovské farnosti a instalaci prvního tamního faráře, tj. na 17. a 18. února. Obyvatelé měli zájem, aby akce byla důstojná a vešla do dějin obce. Všude bylo uklizeno, soukromé domy byly vyzdobeny, obyvatelé připravili dva triumfální oblouky s odpovídajícími nápisy, farní dům vyzdobili věnci a nápisy. Kostel a jeho stará věž se ztrácely pod vlajkovou výzdobou, girlandami a věnci. V hlavní den oslav v pondělí 18. února, kdy bylo na cestách mnoho sněhu, se přesto dostavili hosté z okolních vesnic, také faráři z Budišova (nad Budišovkou), Domašova (nad Bystřicí), Vernířovic na Šumpersku, Velké Střelné a Vítkova, dále profesor náboženství P. Franz Schütz a kaplan P. Karl Beck, s nimiž se P. W. Jakel znal z Nového Jičína.⁶⁾ Kromě nich se dostavili c. k. okresní soudce, starosta Vítkova a také Albert Kleiber, správce lesů olomoucké kapituly z Dřemovic (ten se zakrátko stal centrálním ředitelem arcibiskupských lesů a statků v Kroměříži). Před desátou hodinou dopoledne vešel do slavnostně vyzdobeného kostela průvod složený ze školní mládeže a učitelů, sedmdesáti děvčat a mladých žen v bílých šatech, kněží a členů obecní rady. Přesně v deset hodin vstoupil do kostela ozdobeným portálem dlouho očekávaný farář v doprovodu budišovského děkana P. Eduarda Fischera.⁷⁾ Jménem obce nového faráře pozdravil její představený Franz Theimer a poté P. W. Jakela do úřadu uvedl libavský děkan. Nově instalovaný farář odsloužil slavnostní bohoslužbu s asistencí, po ní se lid a hosté shromáždili před farní budovou, kterou patrně žehnal libavský děkan. Následovaly připitky a hostina, při níž hrála kapela z Velké Střelné, večer pak pokračoval na místní rychtě. Všichni si přáli, aby se na tento slavnostní den nezapomnělo a aby nový duchovní našel ve Smilově svůj domov.

Ten se pustil do práce. Ještě v roce 1884 pořídil bílou a fialovou kasuli, pluviál, oděv pro ministranty, aspergil, misál a další věci.⁸⁾ Opravoval kostel,

Sochy Panny Marie Lurdské, které dodávala firma Maison Raffl v několika velikostech a v kovovém provedení (zinek, bronz) či v sádře, blíže neuvedeném kameni či mramoru.

za materiál vydal jen v červenci 1884 164 fl., za tesářské, klempířské a pokrývačské práce 260 fl.

Zúčastňoval se akcí v okolí, např. když se v lednu roku 1885 konaly misie ve Velké Střelné, připojil se také P. W. Jakel a rovněž P. Adalbert Růžička z Čermné.⁹⁾

Nadále průběžně doplňoval inventář kostela, datem 10. dubna 1885 byla opatřena jeho žádost o povolení k žehnání sochy Panny Marie Lurdské, adresovaná olomoucké konsistoři.¹⁰⁾ Slavnost, konaná v neděli 26. dubna 1885, se stala nezapomenutelnou událostí.¹¹⁾ Na výzdobu pořád ještě chudý smilovský kostel byl opět svátečně okrášlen. Také inventář kostela se rozhojnil, farní obec podporovala nového faráře v jeho aktivitách.

Na hlavní oltář pro květnové pobožnosti byla pořízena 130 cm vysoká socha od uměleckých dílen *Maison Raffl* v Paříži.¹²⁾ Ve tři hodiny odpoledne proběhlo představení nové sochy. Průvod, který se řadil u fary, se doprovázen zvony ubíral do kostela, jehož vchod byl ozdoben věnci a nápisem *Ave Maria*. První kráčely školní děti, děvčátka v bílém, za nimi čtyři družičky nesly sochu na ozdobených nosítkách, za nimi šel světitel sochy, kterým byl děkan P. E. Fischer a jeho kooperátor P. Johann Kluger s místním farářem P. W. Jakelem.¹³⁾ Následovali členové obecního zastupitelstva a několik set místních občanů spolu s hosty z okolí. Všichni zpívali mariánský humnus chvály *Milde Königin gedenke* (Sladká královno, pamatuj). Po slavnostním aktu žehnání zpívala školní mládež lurdskou píseň, kterou známe z české verze *Kde v údolí ku řece hora má sklon*, poté měl farář kázání a na závěr se všichni pomodlili loreťanskou litanii. Těm, kteří se nějakým způsobem na této akci podíleli, poděkoval slovy *Pán Bůh vám zaplať* a všem přítomným udělil požehnání.

Ještě jednou výraznou aktivitou se P. W. Jakel nesmazatelně zapsal do dějin obce. Původní škola byla zřízena v obecním domku, v němž byla jedna místnost určena pro školu a druhá pro obydlí obecního pastýře.¹⁴⁾ Její stav byl neúnosný a arcibiskup dovolil novostavbu školy, tzv. jednotřídky a financování její stavby z kostelních peněz. Z kapitálu kostela šlo 590 zl. 41 kr., celkem náklady činily 656 zl. 36 kr., postavena byla v roce 1798. Tato škola záhy, tj. v roce 1817, vyhořela. Další školní budova byla postavena v roce 1862, ale i tato postupně přestala stačit, dostačující nebylo ani rozdělení jedné třídy na dvě. Obec se rozhodla postavit novou, a to patrovou školu, slavnostní otevření se událo 26. prosince 1885. Sváteční bohoslužbě předcházely salvy a zvonění zvonů, mše sv. vedená P. W. Jakelem začala o půl deváté ráno. Zúčastnil se jí i patron kostela arcibiskupský lesní správce Leopold Jäntsche. Následně se školní mládež, farář, hosté a zástupci obce průvodem odebrali do nové a krásně vyzdobené školní budovy. Procesí začínalo křížem a nechyběly korouhve. Žehnání měl v režii

P. W. Jakel. Zpěvy a hudba navodily skvělou náladu, P. W. Jakel jménem obce přivítal všechny hosty a v dalším projevu zdůraznil nutnost výuky náboženství jako nejdůležitějšího faktoru ve výchově mládeže. Na závěr třikrát provolal slávu císaři. Zazněla hymna, po níž následoval projev c. k. školního inspektora Franze Quidena z Berouna (Moravského Berouna), který poděkoval c. k. Okresní školské radě za podporu a poblahopřál řediteli smilovské školy Antonu Nehibovi k jeho krásnému pracovišti.¹⁹⁾ A. Nehiba seznámil rodiče a děti o přínosu nové školní budovy. Průvod se znovu přesunul do kostela na *Te Deum* a svátostné požehnání. Část hostů byla na slavnostní oběd pozvána na faru, učitelé, místní školská rada a obecní rada obědvali na rychtě v Schönweitzově hostinci, kde se pak ještě dlouho bavili zpěvem a recitací.

P. W. Jakel neustal ve výbavě kostela, dne 1. května 1886 prosil o licenci k žehnání sochy sv. Josefa.¹⁶⁾

Smilovský farář P. W. Jakel byl ponechán na Libavsku jen do 9. června 1886. Dne 6. května přišla zpráva o jeho odchodu, která zapůsobila na mladé i staré, velké i malé.¹⁷⁾ Lidé ho ctili a měli ho rádi, stejně jako on je. Jeho odchod byl stanoven na svatodušní svátky. Ve slavnostně vyzdobeném kostele panovala smutná nálada, někteří plakali. V pondělí 14. června farář pod okny zahrála kapela složená z mladých muzikantů, učitel mu v zastoupení farní rady a četných farníků poděkoval za jeho mimořádnou péči o blaho školy a jejich žáků a popřál mu šťastný pobyt na jeho novém působišti. P. W. Jakel poděkoval a naposledy s nimi pobesedoval.

Následující ráno se po ranní bohoslužbě farníci sešli před farou, aby P. W. Jakela doprovodili. Ten se vydal přes vesnici na vlakové nádraží v Hrubé Vodě (Hlubočky-Hrubá Voda). Za hlasitého pláče krátce promluvil na rozloučenou a skupina mládeže a ostatních se vrátila zpět. Až na nádraží ho ještě doprovázeli členové farního výboru a několik dalších osob.

Smilov sice patří na Libavsko, kde pramení evropský veletok Odry, ale vody stékající od obce napájí také Lichničku, potom Bystřici a dále tekou do Moravy. Naproti tomu Smilovský potok se vlévá do Libavského potoka a s ním potom do Odry. V Poodří se ocitáme i tehdy, kdy se s P. W. Jaklem odebereme do jeho nového působiště, do Jeseníku nad Odrou (tehdy Deutsch Jasnik či Jassnik, též Německý Jeseník), kam byl konzistoří poslán na místo po 8. února 1886 zemřelém duchovním správci P. Adalbertu (Vojtěchu) Riedlovi.¹⁸⁾

Na toto tehdy volné farní beneficium ho presentovala Pauline Zinner, vdova po velkoobchodníku Ferdinandu Zinnerovi z Vídně, který vlastnil jesenické panství v letech 1851–1862 a která se po jeho smrti stala dědičkou.¹⁹⁾ Arcibiskup lanckrabě Bedřich kardinál z Fürstenberka jí vyhověl

a kanonickou investituru P. W. Jakel obdržel v červnu roku 1886.²⁰⁾ Mnohým v jesenické farnosti byl znám z jeho působení v Novém Jičíně, kde byl po deset let kaplanem ve Španělské kapli a katechetou v tamních vzdělávacích zařízeních. Lidé věděli o jeho horlivosti, vstřícnosti, laskavém srdci a pochopení. Proto se každý snažil, aby se jeho vítání zúčastnil.

Den 21. červen roku 1886 se pro Jeseník a jeho filiální obce Blahutovice, Hrabětice a Polouvsí (dnes vše Jeseník nad Odrou) stal skutečným svátkem.²¹⁾ Přesto, že nebylo odpovídající počasí, shromáždil se na prostranství u farního kostela Nanebevzetí Panny Marie velký dav, zatímco na hranici obce čekal na nového faráře novojičínský děkan P. Josef Prorok s děkanátními kněžími, správce nemovitostí jesenického panství Joseph Wild, členové kostelního výboru a místní školní rady a hasičský sbor.²²⁾ Po vzájemném představení se řada povozů dala do pohybu. Nového faráře a zároveň místního katechetu srdečně přivítal starší učitel Joseph Berger navíc již za účasti farníků, školní mládeže a kapely. P. W. Jakel poděkoval a přislíbil, že zůstane příznivcem školy a jejich učitelů. Jedna ze školaček přednesla jménem školních dětí krásný pozdrav a předala novému učiteli náboženství nádhernou kytici květin. Následovalo další vřelé poděkování ze strany P. W. Jakela. Mezitím se seřadil průvod a za zvonění zvonů, zvuku hudby a salv farář vešel do slavnostně vyzdobeného kostela. Úvodní slovo přednesl děkan P. J. Prorok, načež nový farář sloužil mši svatou. Po oficiálním předání farnosti se hosté odebrali na faru, kde následovalo pohoštění a přípitky. Déšť, který na chvíli ustal, byl odpoledne ještě prudší a večer jen trochu utichl, takže dobrovolný hasičský sbor mohl uspořádat připravený průvod s pochodněmi a jesenický sbor a kapela mohly novému faráři zahrát a zazpívat pod okny dostaveníčko, za což jim farář srdečně poděkoval a popřál všem vše dobré. Všichni věřili, že za jeho působení se budou těšit ze vzájemného soužití. A tak to také bylo.

Jednou z událostí, která se zapsala do dějin Jeseníku nad Odrou, byla slavnost konaná 14. října 1888 na počest hudebního skladatele, spisovatele a právníka Eduarda rytíře ze Schöna-Engelsberga.²³⁾ E. S. Engelsberg totiž ve svých 54 letech zemřel na zástavu srdce na jesenické faře, na které se krátce pobyl u svého bratrance, tehdejšího jesenického faráře P. A. Riedla. Stalo se to 27. května 1879, pochován byl na hřbitově v Grinzingu (Vídeň), skupina MA, číslo 32. Povolání k převozu ostatků vydalo c. k. okresní hejtmanství v Novém Jičíně 29. května 1879.²⁴⁾

Slavnosti, kterou zmiňujeme, předsedal P. W. Jakel, který byl nepochybně také jejím iniciátorem. V deset hodin začala bohoslužba, během níž jesenický mužský sbor zpíval *Německou mši* od Franze Schuberta, *Pange Lingua* od E. S. Engelsberga

a sbormistr Karl Weidt nádhernou Engelsbergovu *Ave Maria*.²⁵⁾

V jedenáct hodin se otevírala expozice v Engelsbergerově úmrtním pokoji. Projev měl člen sboru, jinak c. k. okresní soudce Friedrich Müller. Následovalo odhalení pamětní desky, kterou zdobil nádherný vavřínový věnec věnovaný vídeňským mužským sborem a také krásný věnec od novojičínského mužského sboru. Majitelka zámku P. Zinner poděkovala prvnímu řečníkovi a mužský sbor zazpíval Silcherův *Bardenchor* a Engelsbergovu skladbu *Waldesweise*.²⁶⁾ Účastníci pak za doprovodu P. W. Jakela navštívili zahradní domek, ve kterém pobýval E. S. Engelsberg ještě několik okamžiků před svou smrtí a kde na dřevěnou zeď napsal Goetheho *Večerní píseň poutníka*. Slavnost uzavřela hostina uspořádaná ve vyzdobeném sále Schneiderova hostince, kde pro radost hrála jesenická kapela.

Za doby P. W. Jakela se vzpomínalo 150. výročí od konsekrace jesenického kostela (31. července 1892).²⁷⁾ Na týž den byla naplánovaná primiční mše sv., kterou sloužil novokněz vídeňské arcidiecéze P. Hermann Fink.²⁸⁾ Slavnostní kázání měl samozřejmě P. W. Jakel. O rok později P. W. Jakel oslavil své 25. kněžské jubileum.²⁹⁾

V listopadu roku 1898 obdržel P. W. Jakel expositorium canonicale, tj. v jeho případě krátký pláštík černé barvy, který se nosí přes kleriku a je symbolem trvalého úřadu.³⁰⁾

Připomínka padesátého výročí vlády Františka Josefa se v našich zemích konala 2. prosince 1898.³¹⁾ Slavilo se i v Jeseníku nad Odrou. Věž kostela a obytné domy byly den předtím vyzdobeny a v předvečer se rozezněly zvony a salvy. Poté před obecním úřadem zahrála místní kapela a se setměním se začaly rozsvěcovat domy, z nichž vynikal dům Vinzenze Hauptmanna s transparentními ozdobami a nápisy. Na druhý den ráno se konala slavnostní bohoslužba za účasti farní rady, místní školní rady, učitelů se školní mládeží, hasičského spolku z Jeseníku a Blahutovic a mnoha obyvatel. Po bohoslužbě proběhla slavnost ve školní budově určená pro školní mládež a v obecním hostinci po projevu P. W. Jakela rozdával jubilejní medaile vydané k císařskému výročí starosta Franz Beyer.³²⁾ Jménem ohodnocených poděkoval učitel Karl Gobig.³³⁾ Oficiální část slavnosti skončila trojnásobným svoláním slávy císaři a zpěvem první sloky rakousko-uherské hymny. Po odpolední bohoslužbě zakončil slavnost koncert v obecním hostinci. Pravděpodobně to byl P. W. Jakel, kdo při této příležitosti navrhl založit spolek vojenských veteránů.

Z řady výjimečných událostí spojených s P. W. Jakem vzpomeneme i zádušní mši sv. za zemřelého arcivévodu Rudolfa, která se v Jeseníku konala 5. prosince 1889 v osm hodin ráno.³⁴⁾ Zúčastnili se jí zástupci obce, místní školní rada, učitelé ze

všech filiálních obcí a samozřejmě mnoho obyvatel. Nechyběl hasičský sbor.

Věřící z novojičínského děkanátu chodívali na pouť do Zašové. Jedna z nich se konala v neděli 29. července 1900, a to pod vedením novojičínského děkana P. Johanna Parsche, jesenického faráře P. W. Jakela a dalších kněží.³⁵⁾ Další zprávu máme až z roku 1907, a to z Nového Jičína, kde plánovali vybudovat novou budovu Katolického spolku.³⁶⁾ Slavnosti položení základního kamene se v neděli 8. září 1907 zúčastnila řada hostů a obyvatelstva. Program nebudeme popisovat, nekonal se ani ve Smilově ani v Jeseníku, jen zmíníme, že kázání na slavnostní bohoslužbě měl předseda Katolického spolku v Novém Jičíně a jesenický farář P. W. Jakel.

Ten v následujícím roce vzpomněl své čtyřicetileté kněžské jubileum.³⁷⁾ Výročí připadlo na 5. července 1908 a slavilo se v kostele, ve kterém bohoslužbu celebroval jubilant a kázání měl novojičínský děkan P. J. Parsch. Při této příležitosti a za své zásluhy byl P. W. Jakel také jmenován čestným občanem Jeseníku nad Odrou a všech obcí spadajících pod jesenickou farnost.

Rovněž ve Smilově vzpomínali. Právě před 25 lety byla ustavena smilovská farnost a jako první farář nastoupil P. W. Jakel. Tímto skončily dlouhé cesty do farního kostela ve Městě Libavé, což se mělo zdůraznit především místní mládeží.³⁸⁾ Bylo konstatováno, že za dalších pětadvacet let a dalších padesát let již nebude mnoho osob, které si události roku 1884 budou pamatovat a rozhodli se připomenout si tento významný den slavnostní bohoslužbou.

V prvních dnech března roku 1909 se ve Smilově konaly misie, vedl je dominikánský kazatel P. František Štěpán Schnée, O. P.³⁹⁾ Návštěva sedmnácti kázání byla tak veliká, že skoro již hodinu před kázáním byl kostel naplněný. Svaté přijímání přijali skoro všichni věřící. Při loučení, jemuž bylo přítomno 140 mužů včetně mladých, údajně nezůstalo žádné oko suché. Na schůzi katolického spolku, na kterou byl pozván i kazatel P. Fr. Š. Schnée, přistoupilo šestapadesát nových členů, „mezi nimiž i někteří socialisté, kteří byli nepříteli všeho katolického“. P. Fr. Š. Schnée, O. P. byl nakonec jmenován čestným členem katolického spolku ve Smilově a darem dostal diplom, umělecky namalovaný na skle.

Zásluhy P. W. Jakela o zkrášlení kostela, jeho láskyplné rádcovství a pomoc farníkům byly počátkem dubna roku 1910 ze strany olomouckého arcibiskupa oceněny udělením titulu konsistorního rady.⁴⁰⁾

My se vrátíme do Smilova, kde v neděli 30. července 1911 slavil německý katolický spolek svěcení praporu. Údajně byla tato oslava velkolepá, nikdy prý podobnou Smilov neviděl.⁴¹⁾ Večer předtím se konal průvod s pochodněmi doprovázený salvami.

Lidé vítali uznávaného kazatele Msgre. Aloise Demela, tehdy působícího ve funkci superiora Arcibiskupského kněžského semináře v Olomouci a zastavili se u domu kmotry praporu Hermíny Theimer.⁴²⁾ Tam přednesl svůj projev vlajkonosič Josef Horký, ve kterém ocenil její služby a služby jejích rodičů pro spolek, za což H. Theimer poděkovala. Příští den začal salvami a předseda spolku Johann Klein vítal hosty z katolických spolků ze Šumperka, Nového Malína, Šternberka, Lomnice u Rýmařova, Budišova nad Budišovkou a Moravského Berouna, kteří se všichni dostavili se svými vlajkami, stejně jako spolek z Města Libavé a Olomouce, včetně oblíbeného nadučitele Leopolda Schwammela z Nové Ulice (Olomouc-Nová Ulice). Přijeli též kněží z Města Libavé a Podlesí (Budišov nad Budišovkou-Podlesí).

P. W. Jakel se oslavy nezúčastnil, ale poslal pozdravný telegram stejně jako předseda Lidového spolku německých katolíků severní Moravy a Slezska ThDr. Josef Schinzel z Olomouce.⁴³⁾ Další gratulace přišly od spolků z Vídně, Brna, Olomouce, Rýžoviště, od Spolku sv. Terezie z Velké Střelne a dalších i nekřesťanských sdružení.

Nazítí v půl desáté ráno začala slavnostní bohoslužba pod širým nebem, tj. polní mše sv. Msgre. A. Demel přednesl kázání o katolickém sdružení a libavský farář, který tehdy byl P. Eduard Blaha, požehnal prapor.⁴⁴⁾ Poté bohoslužbu sloužil Msgre. A. Demel. Po požehnání se seřadil průvod, který procházel hlavní ulicí ozdobenou vlajkami a věnci, na vyhrazené místo, tj. na velkou zahradu Libora Krätschmera, který ji laskavě dal k dispozici. Stovky hostů zde strávily několik šťastných hodin poslechem živé hudby, kterou jim poskytla oblíbená kapela složená z muzikantů z Varhoště a Jestřabí. Akce pak skončila večer taneční zábavou. Zbývá dodat, že tehdy byl smilovským farářem P. Theodor Vymětal.⁴⁵⁾

Zatím i v Jeseníku nad Odrou přišel den rozloučení se s oblíbeným farářem P. W. Jakelem.⁴⁶⁾ Odešel v úterý 16. října 1912 po celých 26 letech, ve kterých vykonával duchovní službu v Jeseníku nad Odrou, aby si mohl užít zasloužený odpočinek ve svém rodném městě Novém Jičíně. Jesenický čestný občan, konsistorní rada P. W. Jakel byl i čestným členem tamního hasičského sboru a spolku vojenských veteránů. I když si nepřál oficiální rozloučení, přece jen se s ním přišli rozžehnat zástupci obce a spolků, dojemné bylo i krátké vystoupení školáka a školačky. Nechyběly slzy a dárky na rozloučenou.

Prozatím se P. W. Jakel stále objevoval na veřejnosti a pomáhal, jak mohl. Na svátek Bolestné Panny Marie v neděli 21. září 1913 byla ve Španělské kapli odhalena pamětní deska na památku 1. října 1885 zemřelého učitele na dívčí škole Ferdinanda Kojetínského, snad strýce P. W. Jakela, tj. bratra jeho matky, roz. Kojetínské.⁴⁷⁾ F. Kojetínský zemřel

v 85 letech, po čtyřiačtyřicet let byl regenschorim ve Španělské kapli.⁴⁸⁾ P. W. Jakel pronesl před odhalením pamětní desky projev. Oslavy, na které účinkoval pěvecký sbor kaple, se zúčastnilo mnoho věřících a kněží. Při oslavách 50. výročí založení katolického tovaryšského spolku v Novém Jičíně pronesl přednášku na stále aktuální téma „Proč a jak bychom měli poděkovat“.⁴⁹⁾

Nastal 11. květen 1915, kdy konsistorní rada a farář v. v. P. W. Jakel slavil v plné duševní a fyzické svěžesti své 70. narozeniny. Jeho výročí a krátký životopis zveřejnilo několik deníků a týdeníků.⁵⁰⁾

A dožil se ještě dalších výročí, na řadě bylo zlaté jubileum kněžství, které slavil mší sv. v neděli 28. července 1918.⁵¹⁾ Tehdy na úvod Hermine Burkert, žačka třetí třídy obecné školy, zarecitovala krásnou báseň. Následovala slavná mše sv., která se konala s četnou asistencí. O duševní kráse kněze-jubilára svědčil nejen přeplněný městský farní kostel, ale také mnoho ocenění, které za svého života dostal. Ti, kteří se nemohli dostavit, poslali gratulační dopis nebo telegram, např. rukou psané blahopřání přišlo od arcibiskupa Lva Skrbenského z Hříště (na stolci 1916–1920), gratulaci zaslaly smilovská obec, hasičský sbor a sdružení veteránů v Jeseníku nad Odrou a mnoho farních obcí. Naopak P. W. Jakel oslavil svůj jubilejní den mnoha charitativními dary pro chudé a potřebné obyvatele města.

I v minulosti, po celý svůj život, přispíval P. W. Jakel, stejně jako řada jiných kněží, na různé dobročinné akce a dbal o chudinu a dokonce i o nespravedlivě odsouzené. O mnohých darech nevíme, některé jeho skutky však pronikly na veřejnost. Např. podpořil výstavbu nového kostela v Hodslavicích, u příležitosti Vánoc v roce 1909 daroval tisíc korun na zřízení novojičínského dětského domova, v roce 1910 přispěl na vybudování pomníku hudebnímu skladateli, sbormistrovi a regenschorimu starobrněnského kostela P. Pavlu Křížkovskému, členu augustiniánského řádu, v březnu 1911 poslal 50,- K na stavbu nového kostela v Hlubočkách a o měsíc později poskytl jednu z nejvyšších částek, tj. jeden tisíc korun, na budování katolického domu v Novém Jičíně. Při jeho odchodu z Jeseníku vzpomněl ředitel školy Karl Gobig, že P. W. Jakel daroval k Vánocům chudým školním dětem oblečení na zimu. V prosinci roku 1912, již po svém odchodu, založil v Jeseníku fond na pořizování vánočních dárků školním dětem, v roce 1913 přispěl do sbírek muzea v Novém Jičíně školními zprávami, příběhem o Španělské kapli (*Kurzgefasste Geschichte der spanischen Kapelle zu Neutitschein*), který vydal v roce 1882 ještě jako tamní kaplan, a dvěma fotografiemi aj. předměty. U příležitosti Vánoc např. v roce 1916 navštívil raněné a nemocné v novojičínském Rudolfově špitále, v dalším roce na tuto nemocnici finančně přispěl.

Zúčastňoval se také oslav narozenin svých známých, ale i učitelů, starostů aj. veřejných osob a později mnohé z nich také pochovával.

Respektovaný a oblíbený konsistorní rada a emeritní farář P. W. Jakel zemřel ve svém rodišti 4. února 1924 ve věku 78 let, osmi měsíců a 23 dnů na stařeckou sešlost, zaopatřil ho P. Johann Hudez, nadační kaplan ve Španělské kapli.⁵²⁾ O tom, kdo z kněží se s ním 7. února na novojičínském hřbitově rozloučil, není v matrice zápis.⁵³⁾ Pravděpodobně ho pohřbil ve Štramберку sídlící děkan P. Antonín Pavlík nebo novojičínský farář P. Rudolf Weigel.⁵⁴⁾ O jeho odchodu je zápis v městské kronice.⁵⁵⁾

Příběh skončíme ve Smilově, ač se nepodařilo zjistit, kdo byl oním „dávno zesnulým farářem ve Smilově“, který se po celý život zabýval přírodní léčbou a od něhož se tomuto oboru naučil jistý Josef Losert, v době, kdy mu ministroval.⁵⁶⁾ Ve zprávě mělo být správně uvedeno „knězem“, protože prvním farářem, jak víme, byl P. W. Jakel, který byl Losertovým vrstevníkem, tudíž jeho osoba nepřipadá v úvahu. Neznámý kněz-léčitel odkázal svému žáku veškeré svoje spisy, které sestavil, jakož i herbář a jiné pomůcky.

Josef Losert zemřel v pátek 27. července 1927 ráno ve Smilově coby všeobecně známý přírodní léčitel, který nemocné uzdravoval různými bylinami a kořínky. Těšil se výborné pověsti, byl vyhledáván nejen prostým lidem ze široka a daleka, nýbrž i studovanými osobami včetně profesorů a kněží. Vyléčil celou řadu lidí, anebo aspoň jim zjednal v jejich bolestech velké úlevy. Dokonce i lékaři, kteří s Losertem přišli do styku, uznávali jeho bohaté zkušenosti a vědomosti. Při prověřování matriky narození bylo zjištěno, že v letech 1843–1871 se ve Smilově nenarodil.⁵⁷⁾ Příjmení Losert se ve Smilově sice vyskytuje, ale např. ani ve sčítacích operátech v roce 1921 Josef Losert uveden není.⁵⁸⁾ Snad někdo někdy tuto záhadu vyřeší.

Naši poslední zmínku o smilovském kostele by jistě P. W. Jakel nerad slyšel. Ani tento kostel se ještě v době před svým totálním zničením neubráníl útokům zlodějů. Co jedni budovali, druzí ničili. Tak např. v neděli 2. prosince 1934 v noci bylo do něho provedeno odvážné vloupání.⁵⁹⁾ Dva lupiči tam odcizili bohoslužebné náčiní v ceně 10.000,- Kč a pak ještě pokračovali ve své činnosti v obchodě K. Döricha. Za čtyři měsíce, počátkem dubna roku 1935, došlo k pokusu o vloupání do smilovské fary, kam se chtěli dostat s nabitou puškou v ruce.⁶⁰⁾ V tomto případě měli smůlu, byli totiž přistiženi místním ponocným. Pokus skončil útekem lupičů, neboť odvážný ponocný je tělesně napadl a navíc hlasitým voláním postupně probouzel obyvatele.

Poznámky

- 1) Krejčová 2015/18, 1, 34 – 51, tam také základní údaje o duchovních správcích.
- 2) SOKA Nový Jičín, římskokat. f. ú., inv. č. 1980, sign. NJ I 10, N 1836–1846, Nový Jičín. – P. Fabian Melisohn, narozen 1802

- ve Slavoníně (Olomouc-Slavonín), studoval c. k. gymnázium v Olomouci (zm. 1819), vysvěcen 1828, 1844 již byl farářem v Novém Jičíně. – Za doplnění údajů děkuji Z. Mollinové.
- 3) Od listopadu 1877 dostával vyrovnání k platu za výuku náboženství na dívčí škole ve výši 140 fl. ročně. – *Neutitscheiner Wochenblatt für Stadt und Land* 18. 11. 1877, 46, 5, 12.
- 4) *Hlas: časopis církevní* 1. 2. 1884, 10, 2.
- 5) *Neutitscheiner Wochenblatt für Stadt und Land* 23. 2. 1884, 8, 4.
- 6) Emeritní profesor religionistiky v Novém Jičíně P. Franz Schütz, narozen v Novém Jičíně 1847, vysvěcen 1870, zemřel 4. 11. 1915 tamtéž. – P. Karl Beck, narozen ve Fulneku 1851, vysvěcen 1876, zemřel jako novojičínský viceděkan a farář v Šenově u Nového Jičína 17. 1. 1924.
- 7) Děkan budišovský a farář libavský P. Eduard Fischer, narozen v Olomouci 6. 12. 1812, ordinován 1835, zemřel 30. 7. 1886 ve Městě Libavě.
- 8) ZAO, pobočka Olomouc, ACO, sign. E 7, karta 2998.
- 9) *Olmützer Zeitung* 10. 1. 1885, 894, 3. – P. Adalbert (Vojtěch) Růžička, narozen roku 1855 v Krásné u Valašského Meziříčí, ordinován 1879, zemřel 15. 5. 1929 ve Vídni.
- 10) ZAO, pobočka Olomouc, ACO, sign. G 6, karta 4931. – O velikosti či materiálu sochy nemáme informace.
- 11) *Olmützer Zeitung* 2. 5. 1885, 926, 3.
- 12) V letech 1857–1920 vedl obchod a dílnu náboženských soch její zakladatel Raffl, sochy provedené v různých materiálech se vyvážely do celého světa. Velká exteriérová socha P. Marie Lurdské byla v roce 1876 instalována v Lurdech (Lourdy, Francie).
- 13) P. Johann Nepomuk Kluger, narozen 27. 3. 1846 v nedalekých Trhavicích (Norberčany-Trhvice), vysvěcen 1871, zemřel 7. 11. 1912 jako farář v Jindřichově ve Slezsku.
- 14) *Neutitscheiner Wochenblatt für Stadt und Land* 9. 1. 1886, 2, 5. – Malý 1931, 194.
- 15) Franz Quidenus působil jako ředitel školy na Nové Ulici (Olomouc-Nová Ulice), odtud přišel do Berouna na týž post. Později se stal školním inspektorem.
- 16) ZAO, pobočka Olomouc, ACO, sign. G 6, karta 4931.
- 17) *Neutitscheiner Wochenblatt für Stadt und Land* 19. 6. 1886, 25, 5.
- 18) P. Adalbert (Vojtěch) Riedl (Riedel), narozen v Andělské Hoře na Bruntálsku roku 1816, vysvěcen 1842, od 1878 konsistorní rada, zemřel 8. 2. 1886.
- 19) *Mährisch-schlesischer Correspondent* 1886, 18 (přílohy č. 1 – 298), 2. – <http://www.regionpoodri.cz/turistika>
- 20) *Mährisches Tagblatt* 15. 6. 1886, 135, 7.
- 21) *Mährisch-schlesischer Correspondent* 1. 7. 1886, 147, 3.
- 22) P. Josef Prorok, narozen 1823 v Moravské Třebové, vysvěcen 1846, zemřel 4. 4. 1889 jako novojičínský děkan.
- 23) Dr. Eduard Ritter von Schön se narodil 23. 1. 1825 v Andělské Hoře, na připomínku své rodné obce se podepisoval Eduard Schön-Engelsberg, či zkráceně E. S. Engelsberg. Více o E. S. Engelsbergovi např. Jarošek in: POODŘÍ 2010/13, 2, 38 – 42.
- 24) ZAO Opava, Jeseník nad Odrou, římskokat. f. ú., inv. č. 2040, sign. NJ V 8, Z 1830–1879, Jeseník nad Odrou. – Na stejném hřbitově je např. pohřben i Gustav Mahler. – Pro doplnění uvádíme zatím nepublikovaný text z *Pamětní knihy farnosti Jeseník nad Odrou*, s. 50 – 52, který přeložila a laskavě poskytla Z. Mollinová: „E. S. Engelsberg. 27. května 1879 zemřel na faře Dr. Eduard rytíř von Schön, c. k. sekční šéf ministerstva obchodu v. v., nositel několika řádů atd., raněn mrtvicí ve věku 54 let. Byl synem Antonína Schöna, továrníka, majitele tkalcovny v Andělské Hoře v rakouském Slezsku, a jeho manželky Theresie rozené Schleserové z Andělské Hory. Schön byl žádaný hudebník a skladatel (Tondichter), uveřejnil mnohé své libivé skladby pod pseudonymem E. S. Engelsberg, pod nímž byl dobře znám v uměleckém světě. Každoročně zde pobýval na letním bytě u svého bratrance faráře Ad. Riedla, na faře obýval malý zvláštní (separierte) pokoj v 1. patře a s oblibou odpočíval v altánu pod velkou lípou na farní zahradě. Zde v požehnaném venkovském klidu a samotě komponoval své světské a na požádání také církevní skladby, které byly v německém hudebním světě známé a slavné. O jeho posledních chvílích vypráví očitá svědkyně Anna Blaschkeová, tehdy zaměstnaná na faře, následující: Před polednem 27. května se Engelsberg jako obvykle procházel dole v kuchyňské zahradě. Vypadal dobře a na nic si nestěžoval. Protože bylo parno, uchýlil se

do besídky, kde se (nečitelně) posadil, aby si trochu odpočal. Asi po půl hodině odpočinku se zvedl a něco psal na dřevěnou vnitřní stěnu besídky, pak chtěl zase odpočívat, ale po chvíli, kolem jedenácti hodin, se znovu zvedl a řekl, že se necítí dobře, že si chvíli odpočine v jídelně, což také učinil.

Mezitím za ním přišel důst. p. Riedel a nabídl mu lékařskou pomoc a různé prostředky, které on však odmítl. Konečně po dvanácté hodině požádal o teplou vestu, že je mu velice zima. Důst. p. Riedel okamžitě vyhověl jeho přání, oblékal mu vestu, když tu náhle Engelsbergovi padla hlava bezvládně na prsa, zabila jej k neuvěření mrtvice, což rychle přivolaný lékař Taub potvrdil.

Po zveřejnění zprávy o úmrtí v tisku došlo ke sporu o tělo zemřelého. Vídeňští přátelé hudby, především pěvecký spolek, jehož čestným členem Engelsberg byl, žádali, aby byl jejich nezapomenutelný Mistr a (člen?) převezzen do Vídně.

Engelsbergerovi příbuzní však chtěli, aby byl převezzen do rodného města. Farář Riedel by jej rád pochoval v Jeseníku. Protože nedošlo k dohodě, byl o konečné rozhodnutí požádán strýc zesnulého, Mons. Florian Schön, farář u sv. Michala v Olomouci, a ten rozhodl: „Engelsberg jako vdovec má být pochován po boku své zesnulé manželky. Ta odpočívá na hřbitově v Grinzingu u Vídně a proto bude Engelsberg převezzen tam a 31. května za účasti svých známých a uměleckých kruhů uložen k poslednímu odpočinku.

Engelsbergerovo manželství bylo bezdětné. R. I. P!“

Teprve několik dní po pohřbu se upozornilo na Engelsbergův poslední rukopis, který 27. května hodinu před smrtí přímo jako předtuchu napsal na prkno v besídce. Je napsán pevnými tahy tužky a obsahuje Goetheho *Večerní píseň poutníka* (překlad Jan Evangelista Nečas). Ty, jenž s nebes výše svojí / naše nářky utišeješ, / toho, kdo má bolest dvojí, / dvojnásobně posiluješ, / ach, jsem znaven, krok můj vratký! / Žal i rozkoš jsou jen hrou. / Míre sladký, / přijď a vejdi v mysl mou! Farář Riedel nechal nápis zasklít a opatřit rámem a ponechal jej na původním místě. Protože však trpěl počasiem i od nevzdělanců, byla část prkna s nápisem vyřezána a uložena na faře. V roce 1893 byl nakonec nápis, o nějž žádal mnoho mužských pěveckých spolků, darován novojičínskému mužskému pěveckému sdružení, které tento klenot předalo novojičínskému městskému muzeu ke stálému opatrování, kde se ještě stále nachází.

- 25) Schubertova *Německá mše* se dodnes provozuje např. na poutní bohoslužbě ve Staré Vodě u Města Libavé. – Franz Schubert se narodil 31. 1. 1797 v Himmelpfortgrundu (Vídeň), zemřel 19. 11. 1828 ve Vídni, jeho otec pocházel z Vysoké (Malá Morava) a matka ze Zlatých Hor.
- 26) Philipp Friedrich Silcher, hudební skladatel a pedagog, narozen 27. 6. 1789 v Schnaitu (Weinstadt-Schnait, Bádensko-Württembersko, Německo), zemřel 26. 8. 1860 v Tübingenu (Bádensko-Württembersko, Německo).
- 27) *Olmützer Zeitung* 13. 7. 1892, 1675, 3.
- 28) P. Herman Fink zmíněn ještě v roce 1929 jako vídeňský náboženský inspektor.
- 29) *Troppauer Zeitung* 4. 3. 1893, 5, 4.
- 30) *Opavský Týdeník* 16. 11. 1898, 90, 2.
- 31) *Weisskirchen-Leipniker Local-Anzeiger: christlichen-sociales Organ für das nordöstliche Mähren* 10. 12. 1898, 50, 2.
- 32) Franz Beyer zemřel po krátké nemoci ve věku 77 let 19. 3. 1911. Ve funkci starosty byl 25 let. O jeho zásluhách viz *Deutsche Volkszeitung: für den Neutitscheiner Kreis* 24. 3. 1911, 24, 4.
- 33) Karl Gobig si v roce 1912 připoměl 25. výročí svého působení v Jeseníku.
- 34) *Mährisch-schlesischer Correspondent* 9. 2. 1889, 33, 3. – Korunní princ Rudolf, narozen 21. 8. 1858 na Laxenburgu, zemřel vlastní rukou 30. 1. 1889 v Mayerlingu.
- 35) *Olmützer Zeitung* 14. 7. 1900, 2495, 3. – *Weisskirchen-Leipniker Local-Anzeiger: christlichen-sociales Organ für das nordöstliche Mähren* 4. 8. 1900, 31, 3. – Čestný kanovník, arcikněz, asesor, děkan a farář v Novém Jičíně P. Johann Parsch, narozen v roce 1847, vysvěcen 1871, zemřel 16. 1. 1916.
- 36) *Deutsche Volkszeitung: für den Neutitscheiner Kreis* 11. 9. 1907, 73, 4.
- 37) *Hlas: časopis církevní* 13. 2. 1908, 36, 2. – *Našinec* 14. 2. 1908, 20, 2. – *Mährisch-schlesische Post* 27. 6. 1908, 26, 5. – *Mährisches Tagblatt* 11. 7. 1908, 55, 4.
- 38) *Mährisch-schlesische Post* 6. 2. 1909, 6, 5.
- 39) *Růže Dominikánská* 1909, 1, 27.
- 40) *Mährisch-schlesische Post* 9. 4. 1910, 16, 4.

- 41) *Mährisch-schlesische Post* 5. 8. 1911, 61, 5.
- 42) Msgre. Alois Demel, sídelní kanovník metropolitní kapituly v Olomouci, infulovaný rektor u sv. Anny, čestný kanovník kolegiální kapituly kroměřížské, narozen 18. 2. 1860 v Mošnově, vysvěcen 1884, zemřel v Olomouci 9. 4. 1936.
- 43) Msgre. ThDr. Josef Schinzel, olomoucký sídelní kanovník, od 1922 pomocný biskup, zastupitel města Olomouce 1919–1923, narozen 15. 3. 1869 v Krasově u Bruntálu, vysvěcen 1892, zemřel 28. 7. 1944 v Olomouci. Více o něm: Larisch 2018.
- 44) P. Eduard Blaha, narozen roku 1849, ordinován 1875, zemřel na Sovinci 27. 12. 1917.
- 45) P. Theodor Vymětal, narozen roku 1862 v Radiměři, vysvěcen 1888, zemřel ve Smilově 13. 11. 1929.
- 46) *Deutsche Volkszeitung: für den Neutitscheiner Kreis* 16. 10. 1912, 83, 5.
- 47) *Neue mährisch-schlesische Presse: [Tagesausgabe]* 26. 9. 1913, 221, 4. – Svátek Boleslné P. Marie se slavil třetí neděli v září, nyní 15. září.
- 48) ZAO, SOkA Nový Jičín, římskokat. f. ú., inv. č. 2006, sign. NJ I 36, Z 1861–1896, Nový Jičín.
- 49) *Neue mährisch-schlesische Presse: [Tagesausgabe]* 2. 5. 1913, 100, 4.
- 50) *Neue mährisch-schlesische Presse: [Tagesausgabe]* 22. 4. 1915, 92, 4. – *Deutsche Volkszeitung: für den Neutitscheiner Kreis* 8. 5. 1915, 55, 5. – *Neue mährisch-schlesische Presse: [Tagesausgabe]* 12. 5. 1915, 109, 4. – *Mährisches Tagblatt* 8. 5. 1915, 55, 5.
- 51) *Neue mährisch-schlesische Presse: [Tagesausgabe]* 31. 7. 1918, 173, 3.
- 52) *Mährisches Tagblatt* 9. 2. 1924, 33, 3. – P. Johann Hudez, narozen v Křišťanovicích u Dvorců roku 1881, vysvěcen 1905, zemřel 15. 6. 1959.
- 53) ZAO, SOkA Nový Jičín, římskokat. f. ú., inv. č. Z 11 832, sign. NJ I 48, Z 1924–1937, Nový Jičín.
- 54) P. Antonín Pavlík, pozdější kroměřížský čestný kanovník atd., narozen 1862 v Kunovicích, vysvěcen 1885, zemřel 13. 1. 1950. – P. Rudolf Weigel, narozen 1885 v Suchdolu nad Odrou, vysvěcen 1908, zemřel 11. 11. 1961.
- 55) ZAO Opava, SOkA Nový Jičín, Archiv města Nový Jičín 1569–1945 (1952), sign. 2, poř. č. 2, Kronika města Nový Jičín (Gemeinde-Gedenkbuch), 1. díl. 1914– (1938), s. 155.
- 56) *Pozor* 30. 7. 1927, 178, 3. – *Nordmährischer Grenzboten* 3. 8. 1927, 87, 5.
- 57) ZAO, pobočka Olomouc, Smilov, římskokat. f. ú., inv. č. 5930, sign. Bu X 3, N 1843–1871, Smilov.
- 58) ZAO Opava, SOkA Bruntál se sídlem v Krnově, sčítací operáty, Smilov, 1921.
- 59) *Moravský deník* 4. 12. 1934, 285, 2. – *Pozor* 4. 12. 1934, 321, 4.
- 60) *Pozor* 6. 4. 1935, 95, 4.

Prameny

Zemský archiv Opava

Římskokat. f. ú., inv. č. 2040, sign. NJ V 8, Z 1830–1879, Jeseník nad Odrou.

ZAO Opava, SOkA Bruntál se sídlem v Krnově

Sčítací operáty, Smilov, 1921.

ZAO, pobočka Olomouc

Arcibiskupská konzistoř

Sign. E 7, Investitury farářů abecedně dle far, v tom Smilov, 1884–1913, karton 2998.

Sign. G 6, Pořizování, opravy a svěcení soch, obrazů, pomníků, křížových cest, zvonů, v tom Smilov, 1885–1922, karton 4931.

Sbírka matrik

Římskokat. f. ú., inv. č. 5930, sign. Bu X 3, N 1843–1871, Smilov.

Státní okresní archiv Nový Jičín

Archiv města Nový Jičín 1569–1945 (1952)

Sign. 2, poř. č. 2, Kronika města Nový Jičín (Gemeinde-Gedenkbuch), 1. díl. 1914– (1938).

Sbírka matrik

Římskokat. f. ú., inv. č. 1980, sign. NJ I 10, N 1836–1846, Nový Jičín.

Římskokat. f. ú., inv. č. 2006, sign. NJ I 36, Z 1861–1896, Nový Jičín.

Římskokat. f. ú., inv. č. Z 11 832, sign. NJ I 48, Z 1924–1937, Nový Jičín.

Literatura

Jarošek, Radim: „Kníže slezských písní“ E. S. Engelsberg. In: POODŘÍ 2010/13, 2, 38 – 42.

Krejčová, Jana: *Smilov (Smilová, Schmeil) a samoty Magdalenský, Smilovský a Mikův mlýn (Mackelmühle, Schmeilmühle a Mückenmühle)*. In: POODŘÍ – časopis obyvatel horní Odry, 2015/18, 1, 34 – 51.
 Larisch, Jan: *Mons. ThDr. Josef Schinzel, pomocný biskup olomoucké arcidiecéze*. Biskupství ostravsko-opavské, Ostrava 2018.
 Malý, Josef: *Vlastivěda moravská. II. Místopis. Libavský okres*. Musejní spolek, Brno 1931, 194.

Vědecká knihovna Olomouc – <http://www.digitalniknihovna.cz/vkol>
Deutsche Volkszeitung: für den Neutitscheiner Kreis
Hlas: časopis církevní
Mährisch-schlesische Post
Mährisches Tagblatt
Moravský deník
Našinec
Neue mährisch-schlesische Presse: [Tagesausgabe]
Neutitscheiner Wochenblatt für Stadt und Land
Nordmährischer Grenzboten
Olmützer Zeitung

Pozor
Weisskirchen-Leipniker Local-Anzeiger: christlichen-soziales Organ für das nordöstliche Mähren

Moravská zemská knihovna Brno – <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk>
Mährisch-schlesischer Correspondent

Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě – <http://www.digitalniknihovna.cz/svos>
Opavský Týdeník
Troppauer Zeitung

Depositum Katolické teologické fakulty – <http://depositum.cz/knihovny/ckd/>
Růže Dominikánská

Jana Krejčová
Kontakt: janakrejцова.atelier@seznam.cz

De Fontis Oderae

Jan Jeniš, Marek Bohuš

O prameni Odry bude se vést tento rozhovor. Fons, pramen, Quelle jsou pojmy, jež se v dokumentech nejčastěji skloňují v souvislosti s počátkem toku. Než dám slovo odborníkovi ex fonte ipso (přímo od pramene), panu inženýrovi Janu Jenišovi z Vojenských lesů a statků ČR, s. p. (divize Lipník nad Bečvou), zastavím se ještě krátce u těch slov. Mezi slovanskými jazyky jedinečný výraz pramen znamenal ve staroslověnině nit, což je odvozeno od významu párat. Vzniká tak proužek, který si můžeme představit na mapě jako onu modrou, postupně na síle nabírající nit. Německé slovo Quelle vychází právě z takového nabývání na objemu, přetékání a prýštění. Vedle obecně známého Urquell (prazdroj), jsou s ním příbuzná i Qualle (medúza, čili nabobtnalý živočich) a Qualm (dým, co bobtná hořením).

Planina, která po kůrovcové kalamitě vznikla odtěžením napadeného lesa v okolí oderského pramene, může pamětníka vyděsit, nebo jej přinejmenším zmást. Všechno je jinak, než si pamatujeme. Byla nová úprava pramene pokusem dodat místu uprostřed ničeho na váze, restituovat jeho význam?

Musím Vás hned na začátku rozhovoru opravit. Pramen Odry není „uprostřed ničeho“. Naopak. Ano, na celé náhorní plošině Oderských vrchů došlo, oproti roku 2016, kdy jsme křtili knihu „Pramen řeky Odry“, k obrovským změnám, zapříčiněným nejsušším pětiletým obdobím v posledních sto letech. Nicméně, díky snaze neponechat osudu velké holiny, které vznikly po zpracování hynoucích smrkových porostů (tzn. z Vašeho pohledu „rozsáhlé nic“), přistoupili jsme k zalesnění a obnově těchto ploch lesními dřevinami, které můžete v okolí pramene vidět – olše lepkavá, buk lesní, bříza bělokorá, osika, jeřáb ptačí, smrk ztepilý, jedle bělokorá. Podle historických fotek vypadalo okolí pramene řeky Odry podobně jako dnes, okolo roku 1910, kdy po rozsáhlé kalamitě zmizely stoleté smrkové

porosty, které tu rostly v první generaci z devatenáctého století. A protože se na náhorní rovině Oderských vrchů smrku dařilo, byly ty rozsáhlé plochy zalesněny německým obyvatelstvem, které tu tehdy žilo, opět smrkem. No a ten jsme my, v rámci zpracování kalamity v letech 2016–2018, vytěžili. Pozorný návštěvník si pak jistě všimne, že jsme celou náhorní plochu, především za účelem zadržení vody v krajině, zalesnili druhově bohatou skladbou lesních dřevin od dřevin přípravných, až po ty cílové dlouhověké. No a úprava pramene vyústila z naší dlouholeté přípravy, jejímž cílem bylo, aby toto místo dostávalo péči, jakou si svým významem zaslouží.

V tisku se v souvislosti s otevřením povalového chodníku psalo o úpravách, které čekají na jaro. Je už vše hotové, nebo se tady bude ještě pracovat?

V letošním roce dojde ještě k úpravě toku mezi horním a dolním pramenem.

Dvě zastavení naučné stezky a motiv Diany, bohyně lovu (Foto Marek Bohuš).

Chodník k Hornímu prameni (Foto Marek Bohuš).

Prameny větších řek v Čechách a na Moravě, to jsou svého druhu instituce. Většinou se jedná o symbolické instalace s nádržkou, které se původní podobě přírodního úkazu vzdalují. Přicházejí k nim v hojném počtu poutníci a nebývá to kvůli žízni. Kolik turistů toto místo podle vás unese?

Vzhledem ke skutečnosti, že pramen Odry leží na území Vojenského újezdu Libavá a že je k němu přístup po turistické značce jen o sobotách a nedělích a státem uznaných svátcích, vzhledem k tomu, že generální zkouška má již patrně za sebou, protože po jeho obnově a v době vrcholící pandemie koronaviru byla návštěvnost v jednu neděli až tisíc pět set lidí, si myslím, že více už jich v jeden den nepřijde a že i to je maximum.

O symbolické roli pramene velké řeky svědčí spor mezi Olomouckou kapitulou a Veselickým panstvím, který vyústil ve vznik dvou pramenů. Hornímu se říkávalo Oderquelle (pramen Odry), dolnímu Oderbrunnen, doslova Oderská studna. I později se nacházely každý v jiném okrese. Vy jste se rozhodli tuto zvláštnost oživit a horní, pozapomenutý pramen obnovit.

Myslím si, že ta zvláštnost dvou pramenů, každého na jiném panství, je tak zajímavá, že stálo za to ji připomenout a obnovit. I když je pravdou historickou i současnou, že Dolní pramen (Oderbrunnen) je ten pravý, protože ten ani v dobách největšího sucha nevysychá (na rozdíl od pramene Horního).

Ví se, jak vypadalo okolí před příchodem člověka, tzn. středověkých kolonizátorů? V literatuře se píše o olšové nivě, kosených loukách, hustém jedlovém lese; před stavbou altánu nad pramenem roku 1821 se prý muselo nejprve vysekat lískové křoví. Nakonec vše překryl temný smrkový les.

Před příchodem člověka se pravděpodobně jednalo o krajinu zarostlou lesy. Nicméně po kolonizaci oblasti německým obyvatelstvem došlo v celé oblasti Oderských vrchů k rozsáhlému odlesňování a lesnatost zde byla, i podle historických map, podstatně menší, než dnes. Karl Ferdinand Schertz ve svém díle z roku 1715 popisuje okolí jako horskou louku s jednotlivými stromy. O sto šest let později se již pramen nacházel v hustém jedlovém lese (zvyšování lesnatosti bylo zcela jistě důsledkem tereziánských zákonů, které vyšly v mezidobí, mezi těmito dvěma daty). No a tmavý smrkový les tak, jak si jej ještě všichni pamatujeme před rokem 2016, tu byl ve dvou generacích od poloviny devatenáctého století. Že se pramen Odry bude dále nacházet v lese, je zcela jisté, bude to však les zase trochu jiný. Bude smíšený, ale jako lesníci uděláme vše pro to, aby byl zdravý a aby byl opět rezervoárem vody pro oba oderské prameny.

A jak byste popsal lesní společenstvo nejbližšího okolí, které zde bude za 20 let? Bude požívat nějaké ochrany, nebo to bude běžný hospodářský les, který se vytěží, až přijde jeho čas?

Nevíme, co bude za pět minut, natož za dvacet let. V roce 2015 jsme neměli tušení, jakou rychlost nabere rozpad smrkových porostů. V současné době třeba trpí celá Morava chřadnutím stromů jasanu ztepilého na chorobu „Chalara fraxinea“, která před časem neměla ani český název a o které před pár lety taky nikdo nevěděl. Takže s vědomím, že les roste minimálně sto let, je naším úkolem založit zdravé, druhově bohaté porosty a starat se o ně tak, aby plnily všechny potřebné funkce s maximální snahou o zadržení vody v této krajině. Bohužel, ze stylu Vašeho dotazu se mi zdá, jako byste považoval „běžný hospodářský les“ za něco méněcenného, než les nějakým způsobem chráněný. Ale věřte mi, že při správném hospodaření, s jasným cílem a za jasně stanovených podmínek smluvní ochrany, není důvod uvažovat o jiném lese než o lese hospodářském, ve kterém se naopak mohou uplatnit kromě sil přírodních, také tvůrčí myšlenky lesních hospodářů.

V porovnání s jinými našimi vodními toky se pramen Odry nalézá v poměrně malé nadmořské výšce 632 metrů (Morava 1380 m, Labe 1387 m, Vltava 1172 m), a přesto je to na hlavním evropském rozvodí. Jen o kus dál už potoky vodu odvádějí do Bečvy a Moravy.

Ano, máte pravdu. Na druhé straně, jestli se nepletu, má Odra na území České republiky z výše jmenovaných čtyřech řek nejmenší povodí. Podstatně rozsáhlejší je v Polsku. Hlavní evropské rozvodí se nachází kousek nad pramenem a z druhé strany kopce teče již voda v povodí Černého moře Olešnicí do Moravy. A právě tady si myslím, že platí ono: „Podivuhodné místo, kde rozejdou se vody, aby už se nikdy nesetkaly.“

Stále znova se skloňují pojmy jako vodní režim, zadržování vody, malý oběh vody atd. Ve stínu Odry zůstávají některé další toky ve VVP Libavá, které z Odry – potoka dělají říčku. Jmenujme alespoň potoky Plazský, Lazský, Libavský, Smilovský. Jak ovlivňují obavy ze sucha způsob hospodaření ve vašich lesích?

Na tuto otázku jsem již v podstatě odpověděl v předchozích bodech. Systém hospodaření VLS ČR s.p., divize Lipník n. B. je po období rozpadu smrkových porostů v letech 2015-2019 postaven na zalesnění vzniklých holin dřevinami přípravnými i dřevinami cílové druhové skladby tak, aby v případě kolapsu jedné z dřevin, nebyli naši potomci postaveni před stejný problém, jako generace naše – vznik obrovských kalamitních holin. A následně na správné výchově těchto porostů tak, aby z nich vznikly zdravé a odolné lesy. Dále pak, abychom především zadrželi vodu v krajině, protože ta odtud odtéká jak do Baltu, tak do Černého moře.

Sv. Petr u Horního pramene (Foto Marek Bohuš).

Pohled od Horního k Dolnímu prameni (Foto Marek Bohuš).

Ve vojenském prostoru Libavá je také řada retenčních nádrží a rybníků. Slyšel jsem, že se zvažuje jejich účinnější využívání nebo dokonce budování dalších.

Pravdou je, že jedním z historických a dlouhodobých programů Vojenských lesů a statků ve Vojenském újezdu Libavá je budování větších i menších retenčních nádrží na prvních přítocích Odry, především na Plazském potoku. Samostatnou kapitolou je pak Barnovská přehrada na samotné Odře. Hlavní rolí těchto vodních nádrží je již dlouhodobě zadržení vody v krajině, popřípadě zadržení jejího prudkého odtoku a zmírnění nebezpečí vniku povodní na dalším toku řeky Odry. S postupným budováním dalších retenčních nádrží počítáme.

Na pět naučných tabulí mezi lesní cestou a horním pramenem připadá 13 tabulek zakazujících vstup do prostoru. Není to příliš mnoho?

Není!!! V odpovědi kladu důraz na ony tři vykřičníky, protože, a na tomto místě musím říct „bohužel“, velká část návštěvníků je absolutně neukázněná. Podle výstražných tabulí umístěných za obcí Kozlov všichni vědí, že se budou pohybovat za hranicí vojenského újezdu a že přístup je jen k oběma pramenům. Mnozí neukáznění návštěvníci však pokračují seskočením z povalového chodníku dál do centra újezdu, kam nemají povolení ke vstupu, čímž porušují daný režim, ohrožují svoji vlastní bezpečnost a pokud je potkáte, tak se s údivem na tváři zeptají: „A tady se nesmí, tady je vojenský prostor?“ Proto ty tabulky se zákazem vstupu, které chrání především bezpečnost návštěvníků. Proto jsou také umístěny tak, aby byly nepřehlédnutelné.

Nenašlo se při stavbě chodníku něco z dlouhé historie úprav a návštěv pramene? Předpokládal bych, že zde leckterý návštěvník něco vytrousil.

Ne, artefakty jsme žádné nenašli, kromě odpadků – starých i čerstvých, rozdělování ohýnků i pod

Přístřešek nad Dolním pramenem před kalamitou – vyhledávaný cíl turistů (Foto Miroslav Ulrich).

altánem nad Dolním pramenem, zbytků po svačinách i PET lahví. Chtěl bych upozornit všechny návštěvníky, že procházka k prameni Odry by měla proběhnout v duchu „co jsem si do lese přinesl, to si odnesu“, tak aby toto významné místo, když už je pěkně upraveno, požívalo úcty, jakou si zaslouží nejen od jeho tvůrců a ochránců, ale také od návštěvníků.

Na nepřístupném Libavsku se nachází jedno chráněné území, rezervace Smolenská louka. Jak spolupracují Vojenské lesy s ochránci přírody?

Nejsou zde další lokality, které by ochranu také potřebovaly?

Víte, tím posledním dotazem dostává náš korespondenční rozhovor nádech tendenčnosti. S ochránci přírody spolupracujeme standardně, stejně tak, jak standardně hospodaříme, a řekl bych, že s plnou mírou odpovědnosti. Standardně se i s pracovníky ochrany přírody domlouváme. Vše v lidských vztazích je o normální komunikaci. Vojenský újezd Libavá je navíc v podstatě celý součástí soustavy území Natura 2000, což znamená, že se z pohledu ochrany přírody jedná o významné území. Prioritou využití celého tohoto území je však výcvik armády a moje celoživotní zkušenost mi říká, že tato priorita je nejlepší formou ochrany daného území. A tuto zkušenost mi potvrdila i spousta pracovníků ochrany přírody. (Jen tak mimochodem, moje historická paměť byla svědkem toho, že v dobách hlubokého socialismu byla Smolenská luka i s rybníky výletní pláží manželek a dětí sovětských důstojníků z posádky na Kozlově. Nu a dnes je z toho samého území přírodní rezervace – a to se bavíme o rozdílu pouhých třiceti let. Kdo ví, co bude za sto letů?) Znova opakuji, naší povinností je vytvořit dobré předpoklady pro zdárné hospodaření dalších generací.

Děkuji za rozhovor.

Marek Bohuš

Hraběnka Marie Walburga prosazuje na svém panství očkování proti neštovicím

*V listu Patriotisches Tageblatt¹ č. 42 a 43 ze dne 15. a 16. září 1800 vyšel článek se zkratkou autora J.U.E.S. o hromadném očkování dětí proti pravým neštovicím v Suchdole, což byl ve své době ojedinělý počín hraběnky Marie Walburgy. My vám jej po více než dvou staletích přinášíme v českém překladu **Květy Mičkové**.²*

Hraběnka Truchsess³ z Kunína na Moravě prosazuje co nejintenzivnější očkování a slaví svátek očkování.

Podle téměř jednotného svědectví všech lékařů neexistuje účinnější prostředek, který zhoubnou infekci

neštovic a pravých neštovic buď oslabí, nebo přímo zničí, než očkování.⁴

K oprávněnosti tohoto tvrzení byly shromážděny nejbezpečnější a nejspolehlivější zkušenosti, ne všichni obyvatelé c. k. zemí a naší vlasti o tom však byli přesvědčováni i tak, aby na svých vlastních dětech nechali provést pokus a považovali to za méně nebezpečné než přirozené neštovice. Snad nebude nepřátelsky přijato některými čtenáři Patr. Tageblattu to, že předkládáme zprávu o očkování provedeném s velkým úspěchem, jako zkoušku a důkazu onoho lékařského tvrzení.

V zimě roku 1798–1799 se rozšířily neštovice z blízko ležících vsí do Suchdolu, ležícího na panství Kunín. Zdejší hraběnka Truchsess Zeil, rozená Harrach, podnícená nevýslovnou bídou a hrozným prostředím, které se podílelo na této infekci, se stále velmi snažila bojovat o hmotné a duchovní blaho všech, a pojala úmysl učinit pokus, aby rodiče dětí, které zjevně byly vystaveny nákaze, přemluvit k očkování,

1 Patriotisches Tageblatt für die Kaiserl. Königl. Erblande vycházel v brněnském novinovém úřadě v letech 1800 až 1805, vydával jej Christian Carl André. List věnoval pozornost ekonomickým, technologickým i uměleckým, šířil znalosti užitečné pro tovární výrobu, řemesla a obchod a orientoval čtenáře v politických, sociálních a kulturních otázkách. Patriotisches Tageblatt je svým pojetím novinářské práce považován za mezník ve vývoji rakouského novinářství.

2 Český překlad se snaží zachovat dobově květnatý styl německého originálu, a proto některé věty mohou působit poněkud archaicky sroubované.

3 Maria Walburga Josefa Kajetana hr. von Truchsess-Waldburg-Zeil (*22. 10. 1762 Brno, † 25. 5. 1828 Kunín), dcera Franze Xavera hr. von Harrach. a Marie Rebekky hr. von Hohenems.

4 Více informací o očkování – viz příspěvek Václava Grubhoffera Zázračné očkování. Boj s pravými neštovicemi v českých zemích v „dlouhém“ 19. století v časopise Vesmír.

a tím je zachránit. Nejprve se pokoušela vysvětlit na nejjednodušších a nejsmutnějších důvodech shromážděné obci jeho užitečnost a nezbytnost, a jako jedinečný záchranný prostředek v nebezpečí, obklopujícím jejich děti. Odrážela proti němu vznášené námitky.

Díky jejímu neutuchajícímu úsilí byli získáni někteří z nejváženějších mužů, kteří se k tomuto učení přiklonili, a ona se radovala, poněvadž brzy bylo zřejmé, že přesvědčení o prospěšnosti návrhu se ve vesnici rychle rozšířilo.

První krok byl učiněn, naneštěstí v té zimě trpělo mnoho naočkovaných dětí černým kašlem, takže vznikla odůvodněná obava, že úspěch nebude odpovídat očekávání, a na vrub očkování se připíše to, co byla pouhá následnost v těle se nacházejících nemocí. Nejprve tedy musel být vyléčen onen černý kašel. Nyní ale byla korunována svědomitá snaha velkým úspěchem. Ze 38 dětí, které byly naočkovány proti neštovicím, nezemřelo žádné, a autor článku musel uznat, že po úspěšně provedeném očkování viděl zřídka úmrtí, nikdo neměl ani to nejmenší poškození očí, ani jiných částí, všechny děti byly zcela zdravé. Naproti tomu z 82 dětí, které dostaly přirozené neštovice, bylo 17, tedy každé páté postiženo, mnohým zůstala na těle po prodělané infekci smutná svědectví, a vysvobodit je nemohlo často nic jiného než hrob. Sotva by mohl být úspěch tak znatelný, kdyby nevěnovala urozená dáma dané věci neúnavné úsilí a aktivitu.

V doprovodu novojičínského chirurga, pana Jana Schwacha, který prováděl akcii, jela téměř po každé, v bouřkovém počasí, chumelenicích, při deštových přívalech, zkrátka v počasí, jaké bývá, vstupovala s ním do obydlí, přemlouvala ještě nerozhodnuté rodiče, povzbuzovala je, aby nechali své děti přiměřeně ošetřit po dobu neštovic, i se zřetelem na to, jak mají zajištěné jídlo, pití a vzduch, jak je doporučil lékař, často navštěvovala očkované. Měla vždy radost z toho, že byly čilé a živé. Pro úzkostlivé rodiče, kteří bez ohledu na tehdejší očkování nezabránili nákaze přirozenými neštovicemi, to dalo zkušenost, že některé děti, které byly opakovaně očkovány neštovicemi, je nikdy nedostaly a samy také nikoho nenakazily, když ve vsi řádila nákaza. Úspěchem této akce byli podníceni někteří poddaní z panství Fulnek a Odry, hraničících se zdejšími, a prosili tamní vrchnost, aby také jejich děti byly naočkovány umělými neštovicemi, aby předešli ze všech stran je ohrožujícím nebezpečím. Dokonce i mnoho měšťanů města Nový Jičín je nejen tehdy, ale i letošního roku, napodobilo.

Skvělá majitelka panství Kunín nechtěla zachraňovat jenom životy svých mladých poddaných, chtěla, aby si tuto záchranu připomněli rodiče i děti prostřednictvím nezapomenutelného zážitku, a uvažovala o tom, jak poděkovat s horoucím srdcem Bohu, záruce její lásky, jako tomu, který dal člověku sílu,

aby sám našel účinný prostředek proti zákeřným neštovicím.

Uspořádala v Suchdole slavnost, které se zúčastnily naočkované děti a jejich rodiče. Od domu tehdejšího rychtáře šel průvod, obveselovaný polní hudbou, do tamní evangelické modlitebny, protože velká část rodičů naočkovaných dětí vyznávala tuto víru.

Tam měl pan farář k věci náležitou řeč, v níž nabádal rodiče k poděkování Bohu a ostatní přítomné členy obecního výboru k napodobení tohoto příkladu. Pár příhodných písní z obvyklého evangelického zpěvníku pak pobožnost uzavřelo. Odtud šel průvod do vrchnostenského prostorného Dolního dvora,⁵ cestou byla zpívána píseň k tomuto účelu složená v rytmu pochodu, doprovázená polní hudbou. Tam představila ve své řeči paní hraběnka své úvahy o zachránění a o prostředcích, poděkovala mnoha dobrým učitelům za poslušnost vůči dobrým radám, opatrně poukázala na rozumné představy a škodlivost neoblomné závislosti na ustálených názorech a předsudcích, poděkovala ostatním poddaným za posilující, jistě jedinečně prospěšný příklad a rozumnou účinnost, a potom požádala o starostlivou péči o zdraví zachráněných a jejich horlivé vzdělávání a výchovu.

K tomu zvláště složená píseň učinila na pohnutá srdce rodičů velmi silný dojem. Načež byly urozenou dámou bohatě obdarovány penězi a jinými věcmi nejen děti, ale pohostila také v bytě tehdejšího vrchnostenského úředníka rodiče, které pozvala také k tanci, toho se ale účastnila, kvůli domácím pracím a okolnostem, jen jejich malá část.

Byl to, nejen pro účastníky, ale také pro nezaujaté přihlížející, dojemný pohled, vidět zachráněné děti na rukou nebo v náručí šťastných rodičů, jak přijímají z rukou jejich vznešené zachránkyně dary, které byly upomínkou na přijaté dobrodiní, na celý život nezapomenutelnou a pozoruhodnou, kdy ona učinila pro budoucí pokolení příklad, hodný napodobení.

Půvabný přátelský úsměv vyzařoval téměř z každého líčka těchto ne ještě školou povinných dětí, „srděčné díky“, říkala jí ústa mnoha otců a matek, slzy v očích pohnutých přítomných byly tichou odměnou za lidsky přátelské nezištné jednání. Necht' tento příklad nezůstane bez napodobení. Kéž by námitky, které tu a tam z přehnané úzkostlivosti a obav z nebezpečí, které prý hrozí z očkování, po zde vylíčené události zmizely. Vrchnosti, magistráty, panské reprezentace a duchovní kéž se co nejhorlivěji snaží o prosazení tělesného blaha a zachování života jejich poddaných prostřednictvím očkování a kéž by se všude tam rozšířilo přesvědčení, že jediným osvědčeným prostředkem je očkování (tzv. záchranné), které vyhladí neštovice v celé Evropě!

J. U. E. S.

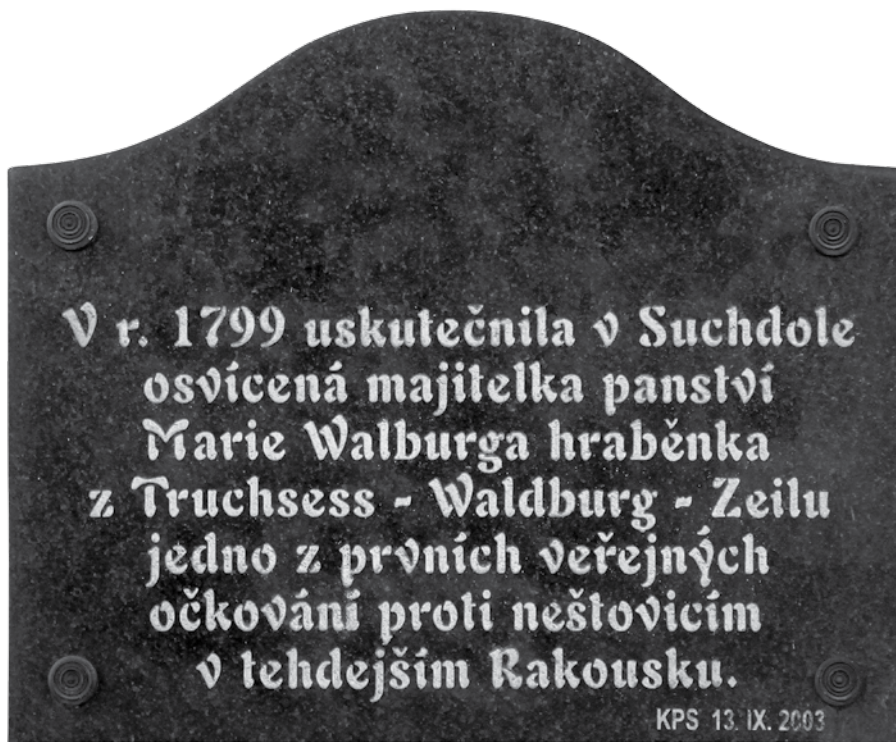
5 Dvůr se nachází v dolní části městysu (Komenského 8), dnes v něm sídlí stavební firma UNISTAD s.r.o.

Záhlaví zmíněného čísla Patriotisches Tageblatt ze září 1800.

Dolní dvůr v Suchdole nad Odrou.

Pamětní deska na památné očkování je umístěna vlevo od vstupu do Dolního dvora. Deska byla odhalena 13. září 2003 během Dnů evropského kulturního dědictví, které v obci pořádal Klub přátel Suchdolu.

Průvodce po moravském břehu Odry mezi Výškovicemi a Zábřehem

Petr Lexa Přendík

Moravský břeh Odry táhnoucí se od Výškovic k Zábřehu je sledován tzv. Vysokým břehem, pod nímž se nachází (respektive nacházela) celá řada zajímavostí. Vytyčená oblast patří již celé století k oblíbeným cílům vycházek Ostravanů. V následujících odstavcích naleznete skromného průvodce, který vám přiblíží západní hranici městského obvodu Ostrava-Jih a příběhy s ní spjaté.

Na trase zdoláte během asi dvou hodin vzdálenost 5,5 km. Začátek procházky se nachází na samém konci výškovické ulice s příznačným názvem K Odře. Dojdete k ní z „centra“ starých Výškovic po Husarově ulici od autobusové zastávky Staré Výškovice, v jejíž blízkosti je umístěn také stojan

pro sdílená kola a koloběžky. Ideální východisko ke krátkému pěšímu výletu. Z Husarovy ulice odbočte za kaplí na prvním větším rozcestí vlevo do ulice K Odře, která po asi 250 m zabočuje doprava. Zde již uvidíte poslední domy zástavby a navazující zahrádkářskou osadu. Jděte stále rovně po cyklostezce směřující k Staré Bělé a Polance, po jejíž stranách se kdysi rozkládaly rybníky.

Velký výškovický rybník

Počátky rybníkářství ve Výškovicích můžeme klást patrně do poloviny 16. století, kdy byl olomouckým biskupem Jan Dubravius, autor slavných spisů o rybníkářství a rybnících. Možná právě

Dubraviovým přičiněním byly ve Výškovcích založeny velké rybníky. Mělo by to i logické opodstatnění – Výškovice s okolními statky patřily v té době právě olomouckému biskupství. Kdo jiný než biskup Dubravius mohl dát podnět k založení Velkého rybníka v záplavové oblasti v dolní části Výškovíc? Původně se zde nacházelo jezero, které bylo napájeno častými povodněmi a rozkládalo se mezi dnešní zahrádkářskou osadou a cyklostezkou vedoucí k Honculi. Právě rozlehlost a mělkost nádrže dokládají fakt, že rybník musel vzniknout až v pozdější době okolo poloviny 16. století, jak je navrhoval často právě biskup Dubravius. Velký výškovický rybník zanikl již někdy na počátku 2. poloviny 18. století a od té doby jej připomínají jen odtokové strouhy a také těleso dnešní cyklostezky, v němž přechází ulice K Odře. Cyklostezka je lemována starými stromy (nejvíce olšemi a duby), avšak žádný z nich není zdejšího rybníkářství již nepamatuje.

Pokračujte stále rovně až k prvnímu rozcestí, na němž odbočují cyklostezky s označením L a N doprava směrem k Zábřehu. Nějaký čas půjdete po stezce těsně kolem břehu Odry, která se v těchto místech kdysi i několikrát ročně vylévala ze svého koryta a působila Výškovickým nemalé potíže.

Regulace Odry

Obec Výškovice se po 1. světové válce marně dovolávala urychlení výstavby protipovodňových opatření. Jak reflektuje obecní kronika, ještě „28. října 1930 o čtvrté hodině ranní poplašné signály hasičské trubky svolávaly hasiče i občanstvo, by záchrannými pracemi zabránili vniknutí vody do stavení při lukách ležících. Povodní způsobena značná škoda, neboť břehy Odry rozervány a mnoho půdy odneseno dravým proudem“. Situace se opakovala také mezi 24. až 29. zářím následujícího roku. V roce 1931 se začalo hloubit nové koryto Odry podél Polaneckého lesa, které napřímilo tok a zároveň jej zkrátilo o celých 700 metrů. Již 15. listopadu 1932 byla voda Odry vpuštěna do nového koryta, bývalý meandr pod

I. vojenské mapování z 2. poloviny 18. století zobrazuje meandry Odry pod Výškovicemi a také již vysušený Velký rybník (kapkovitý tvar ve středu snímku). Fotografie oldmaps.geolab.cz

vsí byl zahrazen a obec původní koryto adaptovala na rybníky. Kolaudace nového koryta byla provedena na jaře 1933 a stavba stála 450.000 Kč, z čehož 20 % zaplatily Výškovice, zbylou část okolní obce, země Moravskoslezská a stát. Na jaře 1937 byly zemědělské plochy na jižním okraji Výškovíc i tak zatopeny v úseku dosud nezregulované řeky. Daleko horší povodeň, která zatopila zástavbu v oblasti výškovického sokolského hřiště, se přihnala po vydatných deštích 9. září 1937. Stejná situace se opakovala též v druhé polovině dubna 1938, stejně jako na jaře a částečně i v létě 1939. V roce 1940 byly zahájeny opětovné práce na regulaci řeky. Další výraznější povodeň, která zatopila opět dolní část Výškovíc, se přihnala 26. července 1966, kdy byla povodeň hodnocena jako největší za posledních 60 let. Poslední pohromou se staly záplavy v červenci 1997, kdy opět došlo k zaplavení dolních Výškovíc. Jak vidno, ani regulační práce neoprostily Výškovice od povodní, neboť dolní část katastru leží jen několik málo metrů nad hladinou Odry.

Slepá ramena – Výškovické tůně

Při procházce podél řeky si po jisté době na pravé straně povšimnete bývalých meandrů Odry, které byly v 30. letech zaslepeny a adaptovány na rybníky. Doporučuji si kolem bývalého koryta udělat procházku, neboť oblast skýtá úžasná místa k relaxaci. Kdo by tušil, že jen pár metrů nad tůňmi stojí jedno z největších sídlišť Ostravy? Ve Výškovických tůňích dnes rybáři mohou lovit plotice, cejny, oukleje, kapry, tolstolobiky či štiky. Břehy rybníků jsou hojně porostlé vrbami a také starými olšemi. Tůně můžete obejít obloukem a dojít zpět o kus dál k cyklostezce a pokračovat po ní ve směru toku k železničnímu mostu.

Jedna z Výškovických tůň, květen 2021. Fotografie Petr Lexa Přendík.

Pomník

Těsně před železničním mostem narazíte po pravé straně na schody vedoucí ke kamennému památníku, který připomíná 30. duben 1945, tedy den, kdy řeku Odru překročila 1. československá tanková brigáda spolu s Rudou armádou. Ostravská operace

Letecký snímek zobrazující pohled na nynější koryto Odry (vlevo) a původní meandry (vpravo), duben 2021. Fotografie Petr Lexa Přendík.

se tehdy blížila ke svému konci a zbývalo osvobodit průmyslovou část města ležící na Moravě. Bylo zapotřebí vyhledat místo nejmenšího odporu, pokud možno neopevněné, kde němečtí nepřátelé nepředpokládali přechod tanků. Takovým místem se stalo koleno Odry nedaleko železničního mostu, kde se tehdy nacházela výletní restaurace U Lazarů (viz dále). V noci z 29. na 30. dubna 1945 sověští ženisté zešikmili břehy a ráno bylo přechodem řeky zahájeno osvobozování Ostravy. Událost dnes připomíná pomník, který roku 2005 vztyčilo město Ostrava v místech, kde 1. československá samostatná tanková brigáda překročila Odru. Vojska se

Pomník připomínající 30. duben 1945. Fotografie Petr Lexa Přendík.

pak vydala vstříc Zábřehu, Vítkovicím a Moravské Ostravě úvozem dnešní Polanecké spojky a Ostrava se dočkala konce druhé světové války.

Korýtko – pramen a restaurace

Hned za pomníkem sledujte pěšinu, která vede podél železniční trati. V dálce uvidíte stromový porost – vydejte se k němu. Asi po 300 metrech stanete na okraji malého lesa, v němž se vinou vodní strouhy. Jedna z nich vás přivede k nápadnému prameništi.

Prameniště Korýtko v Zábřehu získalo pojmenování v dávných časech podle koryt, která zde sloužila k napájení pasoucího se dobytka. Novější etymologie udává, že jméno pramene bylo vytvořeno až v období 1. světové války, kdy nedaleko od něj ruští a italští zajatci kopali úvoz pro železniční trať mezi Polankou nad Odrou a Kunčicemi. Autor článku se však domnívá, že pojmenování pramene je staršího data, ač tento fakt nemůže zatím podložit archivními záznamy. Poodřím před mnoha tisíci lety „prošel“ skandinávský ledovec, který zde vytvořil polopropustné a nepropustné vrstvy podloží. Vrstvami jemných písků a štěrků velmi pomalu protéká voda a pod několika úpatími v oblasti Bělského lesa a Korýtko vytéká přefiltrovaná voda na povrch. První známější zprávy o prameni pocházejí z 20. let 20. století, kdy v těsné blízkosti vývěru vybudoval Alois Šeděnka, nájemce kavárny Praha v Moravské Ostravě, letní výletní restauraci, oblíbené místo Ostravanů. Kromě jejich základů asi 50m vpravo od pramene mezi stromy ji už nic nepřipomíná. Zpočátku ji provozoval jistý pán Grobián. Jaroslav Ermis (1928–2020) v roce 2017 vzpomněl: „*Letní restaurace Korýtko byla v podstatě pouze dřevěná bouda. Nad Korýtkem byl velký sad a v něm studny pro jímání vody, betonové skruže s železným poklopem. Přepad vody byl dole u restaurace, kde z železné ruly tekla voda do potůčku, který odváděl vodu do prvního rybníku u Odry. Byla to výhradně letní restaurace, kterou provozoval pan Leher, který vozil zásoby na svém bicyklu. V restauraci měl místnost, kde v létě spal, pod stromy byly dřevěné stoly, u nichž seděli hosté. K podniku vedla tzv. Černá cesta – od Tukinského do kopečka a rovno nad Vysokými břehy, pak klesala úvozem dolů ke Korýtku.*“

V roce 1935 byla nad pramenem vybudována jímací stanice II. moravsko-ostravského vodovodu, která byla v provozu do roku 1981, kdy ustoupila stavbě sídliště. Od té doby neprošel pramen výraznější rekonstrukcí. V roce 2021 bylo prameniště zrekonstruováno v rámci participativního rozpočtu městského obvodu Ostrava-Jih podle vítězného návrhu autora tohoto článku. Slavnostně byl pramen požehnán 17. června 2021 za přítomnosti představitelů zábřežské farnosti P. Vítězslava Řehulky, představitelů městského obvodu Ostrava-Jih a veřejnosti.

Výletní restaurace v Korýtku, okolo 1930. Fotografie Petr Lexa Přendík.

Základy po někdejší restauraci Korýtko, květen 2021. Fotografie Petr Lexa Přendík.

Prameniště v Korýtku, stav v květnu 2021. Fotografie Petr Lexa Přendík.

Čistírna odpadních vod

Vpravo od pramene se pod svahem rozkládá areál někdejší čistírny odpadních vod, který byl vybudován v polovině 50. let v souvislosti s výstavbou sídliště v okolí náměstí SNP. Odpadní voda byla v čistírně zbavena 80–90 % nečistot a voda pak vytékala přímo do Odry. Pozemek byl obehnan také ochrannou hrází, která měla čistírnu ochránit před záplavami.

Železniční most

Vraťte se zpět k pomníku a železničnímu mostu, odkud jste přišli. Základy mostu pochází z roku 1916, kdy probíhala výstavba železniční tratě, která měla urychlit převoz válečného materiálu směrem na východní frontu. Trať se sice budovala jako jednokolejná, počítalo se však, že brzy bude postavena i druhá kolej, a proto se mostní objekty koncipovaly pro dvoukolejnou dráhu. Původní plán předpokládal, že trať mezi Polankou a Kunčicemi bude postavena do čtyř měsíců, nakonec se však práce protáhly na dlouhé čtyři roky. Železniční spojka však nebyla uvedena do provozu a v roce 1935 byl železniční svršek odstraněn. Most přes Odru pak sloužil pro přechod na svinovskou stranu, až byl během 2. světové války v roce 1943 snesen a odvezen do Belgie. V 60. letech byla zahájena výstavba nové Polanecké spojky. Původní mostní pilíře založené v hloubce 17,4 m na kesonu se ukázaly natolik kvalitní, že byly pouze upraveny jejich nadzemní části pro uložení nové mostní konstrukce. Když byla nová Polanecká spojka v roce 1964 zprovozněna, oba břehy spojovala konstrukce vojenských válečných mostů, která sloužila po dobu stavby železnice k přejezdu nákladních automobilů a techniky a poté pro provizorní jednokolejný provoz. V roce 1965 byl vojenský most nahrazen současnou příhradovou ocelovou konstrukcí o rozpětí 47,5 m pro dvě železniční koleje. Jeho hmotnost činí 290 tun (více o mostě viz článek v POODŘÍ 2/2019).

Ptačí pohled na most před Odru na Polanecké spojnici, duben 2021. Fotografie Petr Lexa Přendík.

Výletní restaurace Lazar

Pokračujte po proudu Odry dále směrem na sever. Mezi Polaneckou spojkou a Rudnou ulicí bychom kdysi našli výletní restauraci U Lazarů, jež byla otevřena pravděpodobně ve 30. letech minulého století. Dnes bychom ji hledali v oblasti zahrádkářské osady mezi Polaneckou spojkou a Rudnou ulicí. Odra zde meandrovala velkým a mělkým obloukem na nynější pravé straně břehu, avšak prostor byl při regulaci Odry zcela přetvořen. Výletní restaurace Lazar se stala během 30. a 40. let doslova fenoménem. Lidé

zde přicházeli z celé Ostravy nejen za koupáním a opalováním, ale též za občerstvením, tancováním či společenskými hrami. Kromě louky pro relaxaci zde byl k dispozici výčep, restaurace, taneční parket i převlékárny. V letním období zde hrála k tanci i k poslechu též živá kapela.

Most na Rudné ulici

V roce 1966 se začala budovat Rudná ulice, která měla propojit východní a západní část Ostravy. Na silnici bylo vybudováno dvanáct mostů. Most přes řeku Odru, který spojuje břehy Svinova a Zábřehu, byl vybudován pomocí tzv. milánských stěn, které byly zapuštěny do hloubky 19 m pod úroveň terénu, a to s ohledem na budoucí projekt průplavu Dunaj – Odra. Most přes Odru o délce 121 m byl prvním mostem svého konstrukčního typu v Československu (ocelové skříňkové nosníky + horní ocelová mostovka). Ocelová konstrukce přes Odru se montovala šest měsíců. Rudná ulice byla zprovozněna 6. října 1970.

Sokolské lázně

Roku 1920 byl v Zábřehu ustanoven spolek Družstvo pro stavbu sokolovny v Zábřehu. O rok později spolek zakoupil pozemek u řeky Odry o výměře 0,8 ha pro zřízení říčních, písčiny, vzdušných a slunečních lázní. Protože se jednalo o poměrně nákladnou stavbu, družstvo současně požádalo obec Zábřeh nad Odrou o příspěvek. Bylo zahájeno komisionální řízení, které tuto stavbu po několikaměsíčním

dohadování nakonec odsouhlasilo, a obec na lázně přispěla částkou 4.000 Kč. Lokalita byla upravena, oplocena a začalo se s budováním mobiliáře. Až poté bylo prohloubeno dno samotného koupaliště. Obec povolila v lázních podávat pokrmy, čepovat pivo, víno, vařit kávu, čaj a jiné teplé nápoje. Vedle koupaliště byl zřízen bufet, který byl zásobován pitnou vodou ze studně. Postupem času byly lázně dovybaveny i oddělenými mužskými a ženskými převlékárnami a také tzv. rodinnými převlékárnami, nechyběly ani záchody. Provoz lázní se řídil podle platného koupacího řádu, koupaliště bylo zpřístupněno pouze v létě a to denně od 8 hodin ráno do 8 hodin večer. Družstvo se domáhalo zřízení zimního kluziště na ploše koupaliště, avšak již bezúspěšně. Dnes bychom koupaliště hledali v ohbí slepého ramene Odry jihozápadně od ulice Markovy a asi 850 m severně od trati Polanecké spojky.

Městské koupaliště

V roce 1934 odkoupilo město Moravská Ostrava pro zřízení říčních lázní pozemky o celkové výměře 7 ha na levém břehu Odry na hranicích se Svinovem nedaleko pískové jámy a čerpací stanice Vítkovických železáren. Koupaliště bychom dnes po regulaci toku lokalizovali na pravém břehu mezi řekou Odrou a jedním z jejích slepých ramen.

Zábřežka

Několik metrů pod zábřežským jezem se do Odry vlévá potok nazývaný dnes jako Zábřežka, který

Říční lázně U Lazarů, 40. léta 20. století. Fotografie Petr Lexa Přendík.

měl své prameniště v oblasti Bělského lesa, kde se stékalo několik pramenů do jednoho potoka. Před budovou dnešní radnice městského obvodu Ostrava-Jih potok přijímal vodu z tzv. Zifu, který sem přitékal z polí v oblasti Nové Bělé a Hrabůvky. Zábřežka dále protékala dnešními ulicemi Starobělská, Závoří a U Hrubků, kde tok zabíhal vlevo do ulice Říční, jako je tomu i dnes. Jaká voda zde však přitéká, se autorovi nepodařilo zjistit. Prameniště v Bělském lese se v 30. letech vytratilo v souvislosti s čerpáním vody do tzv. II. moravsko-ostrovského vodovodu, koryto Zábřežky bylo v roce 1935 již vyschlé a odváděly se do něj jen dešťové splašky a odpadní voda. Když bylo v roce 1936 založeno v Hrabůvce letiště, bylo vyhloubeno umělé koryto Zifu v Hrabůvce, které odvádělo nyní vodu do Ostravy, čímž Zábřežka přišla o svůj další zdroj. Proto bylo brzy koryto zasypáno a částečně svedeno do potrubí. Tok Zábřežky sleduje dnes cyklostezka vedoucí od ulice Říční k Odře. Právě u soutoku Zábřežky a Odry byl v roce 1928 nalezen bludný balvan z načervenalé žuly, který byl v říjnu téhož roku instalován v parku pod zábřežským kostelem jako památník k desátému výročí vzniku samostatného Československa. Balvan je u kostela dodnes. Nese na sobě nápis NA PAMĚŤ VZNIKU ČESKOSLOVENSKA / POLOŽEN BYL ZDE TENTO KÁMEN / V DESÁTÉM ROCE REPUBLIKY. Jistě jste si povšimli, že koryto Zábřežky je dosti hluboké. Stejně tak bylo hluboké napříč celým Zábřehem, jak vzpomínají pamětníci. Právě kolem vodního toku se rozkládala téměř všechna zástavba Zábřehu již od časů raného novověku.

Bludný balvan nalezený v korytu Zábřežky v roce 1928, stav v září 2020. Fotografie Per Lexa Přendík.

Pískové doly

V roce 1895 založil Vincent Ignác Goldberger v Zábřehu pískové doly. Židovský majitel realit si byl vědom, že kvalitní bílý písek, dar z pravěkých dob ukrytý několik metrů pod vrstvou hlíny a jílu, půjde na odbyt ve slévárně Vítkovických železáren. Pískové doly byly založeny v oblasti mezi Odrou, ulicí Říční, Horymírovou a Avion Shopping Parkem.

Již v roce 1898 byla písková jáma hluboká 18 až 20 m a majitel usiloval o vybudování tramvajové trati, která by propojila Zábřeh s Vítkovicemi, aby po dráze mohl být odvážen i písek vlaky namísto dosavadních koňských povozů. Plán se však nezdařil a doly byly vybaveny pouze dvěma úzkokolejnými vlečkami v areálu pískovny. V roce 1908 Goldberger odprodal pískové doly Vítkovickým železárnám. Primitivně ručně prováděné skrývkové a otvírkové práce vyžadovaly zaměstnávat až 160 dělníků, a tak železářny důl vybavily parním nakladačem. V roce 1913 byla písková jáma konečně napojena normálně rozchodnou vlečkou na vítkovickou závodní dráhu (viz dále).

V roce 1913 bylo nasazeno na 8 m mocnou hlinitou skrývku řetězové lopatkové rypadlo, vůbec první na Ostravsku. Roku 1918 byla v pískovně zřízena střelnice pro zkoušky odolnosti plechů proti střelám z různých pušek pro vojenské účely. V roce 1926 byla pískovna vybavena korečkovým rýpadlem s elektrickým pohonem a po 2. světové válce několika lanovými rýpadly. Závod, který v dobách největší produkce těžil ročně až 600 000 m³ bělošedého až bílého písku a šterku z halštatského zalednění, zanikl v roce 1973. Již v roce 1964 byla ukončena těžba písku. Jeho plocha následně

Jeden z nejstarších snímků pískových dolů v Zábřehu, okolo 1920. Fotografie Archiv Vítkovice, a. s.

Zavážení pískových dolů stavebním a průmyslovým odpadem, 70. léta 20. století. Fotografie Archiv Vítkovice, a. s.

sloužila jako skládka průmyslového a komunálního odpadu. Bylo zde uloženo více než 900.000 m³ odpadů. Nedávnými průzkumnými pracemi byla ověřena průměrná mocnost navezených odpadů 11,5m, maximální mocnost pak 21,4m.

Čerpací stanice

Vítkovické železářny roku 1908 postavily v sousedství pískovny čerpací stanici. Říční voda z Odry se čerpala nízkotlakými čerpadly, procházela filtrovacím zařízením umístěným ve zvláštní budově, aby pak byla dopravována potrubím o světlosti 50cm do jednotlivých závodů železáren. Potrubí

Čerpací stanice, 30. léta 20. století. Fotografie Archiv Vítkovice, a. s.

Bývalá čerpací stanice v současnosti. Fotografie Martin Zálesný.

vedlo dnešními ulicemi Říční, U Hrůbků, Dolní, Závodní, Ruská a počátkem 50. let 20. století bylo prodlouženo až k Nové huti v Ostravě-Kuncicích. V letech 1960–1962 byla čerpací stanice rozšířena a modernizována. Cihlová budova čerpací stanice stojí dodnes, stojí na konci ulice Říční.

Tramvajová dráha Vítkovice – Pískové doly

Pokračujte ulicí Říční směrem k sídlišti Pískové doly. Po pravé straně vás povede hlubší koryto Zábřežky, za nímž tu a tam zřetelně uvidíte opěrné zdi bývalé průmyslové vlečky vedoucí do pískové jámy. Vlečka byla postavena Vítkovickými železárnami v roce 1913. Vedla z Vítkovic po dnešních ulicích Ruská, Dolní a U Hrůbků. Úsek z Vítkovic po dnešní autobusovou zastávku Pískové doly sloužil též k přepravě osob. Dnes zaniklou konečnou stanici připomíná jen opěrná zeď s bývalou telefonní skříní v těsné blízkosti zmíněné autobusové zastávky. V současnosti (květen 2021) zde vzniká památník připomínající zaniklou tramvajovou dráhu, která byla zrušena v roce 1964.

Jeden z posledních záběrů konečné tramvajové stanice Pískové doly, 1964. Fotografie Petr Lexa Přendík.

Mgr. Petr Lexa Přendík

Kronikář městského obvodu Ostrava-Jih

Kontakt: petr.prendik@ovajih.cz

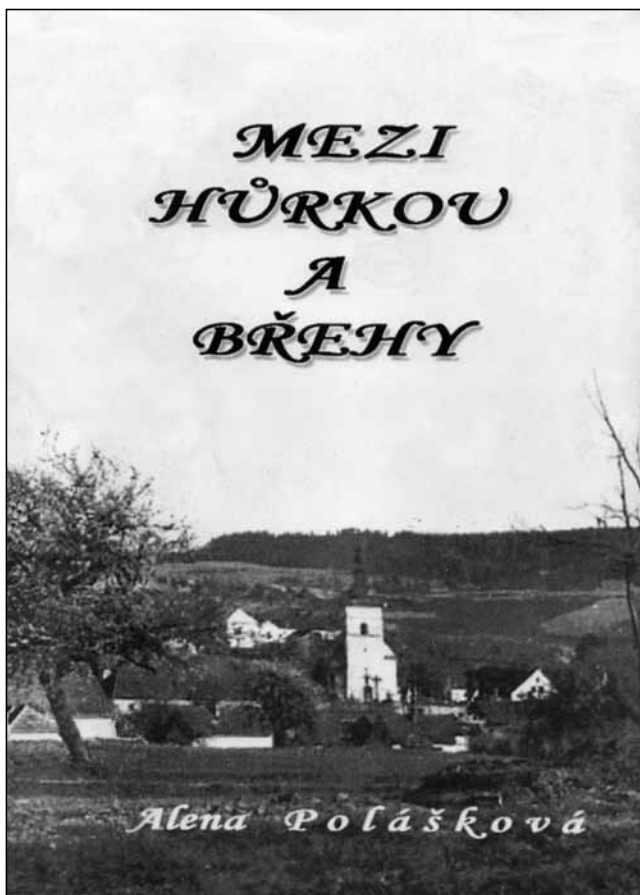
Alena Polášková píše o staré(m) Libhošti

Lingvistickou otázku, zda je název obce Libhošť mužského, anebo ženského rodu, v tomto textu posuzovat nebudeme. Libhošťská pamětnice Alena Polášková, která své rodné obci věnovala už tři knihy, v tom má ovšem jasno. Jako většina starousedlíků ve svých textech používá jednoznačně podobu „ten“ Libhošť. O krásném, starém a zaniklém Libhošti se tedy dočteme i v její nejnovější publikaci Po císařské do světa.

Ocitujme si krátkou ukázkou ze začátku knihy: „Hrníček z pouti, talisman ze sletu Sokolstva, z hospodářské výstavy, nablýskaná mince s Franzem Josefem, fajfka z vojny nebo obrázek z procesí. Památky,

kteří si dědové, babičky, strýčkové a tetičky po celý život opatrovali a jako vzácnost je vystavovali na tom nejviditelnějším místě v kredencích nebo na zdech. Připomínaly jim většinou jejich nejdelší cestu nebo velký zážitek v jejich životě. O svých cestách nám vyprávěli krásné příběhy a my jsme byli jejich vděčnými posluchači.“

Právě Císařská silnice, která Libhošť spojuje s blízkým i vzdálenějším okolím již od konce 18. století, se v knize stává osou a pojítkem vyprávění o životě našich předků. Vydejme se tedy na cestu... a popovídejme si s Alenou Poláškovou.

Přebal knihy Mezi Hůrkou a Břehy (2012), prvotiny Aleny Poláškové.

Mezi Hůrkou a Břehy, Od Salaše k Sovce, Po císařské do světa. Tři názvy Vašich knih vymezují velmi hezky prostor obce Libhošť. Je tedy možné knihy chápat jako ucelenou trilogii? Co mají díla společného, a čím se naopak liší?

Trilogie? To bych neřekla.

Mezi Hůrkou a Břehy – O radostech a trablech mého dětství, o okolním světě, o strýčcích, tetičkách a báječných kamarádech. Psáno stručně, spíše pro děti, nebo starší ročníky.

Od Salaše k Sovce – Procházka z horního na dolní s názvy a popisem jednotlivých míst. Příběhy lidí nebo rodin, které nás jako děti zaujaly.

Po císařské do světa – O našem cestování, o muzicírování, o lidech, jaro, léto, podzim a zima v Libhošti.

K daným kapitolám najdeme ve všech svazcích spoustu fotografií.

Vaše nová kniha se skládá z několika tematických částí. Mohla byste je prosím čtenářům představit?

Ano, první část obsahuje vzpomínky na cestování, na zajímavé lidi, na muzicírování a něco málo z vyprávění mých rodičů. Druhá přibližuje jaro, léto, podzim a zimu v Libhošti, co jsme v tyto roční doby dělali a čemu jsme přihlíželi. Následují proměny Libhoště, srovnávání fotografií z minulosti

a dneška, a závěrem něco pro zasmání – ukázky ze staré libhošťské mluvy.

Nahlédneme-li do Vašich publikací, příjemně nás překvapí a upoutá množství dobových fotografií, mnohdy unikátních obrazových materiálů...

Fotografiemi to vlastně všechno začalo a v úvodu první publikace jsem podala vysvětlení: „Krabice fotek, která zůstala v domě po rodičích, by skončila nejspíš v kontejneru. Prohlížením se mi vybavily vzpomínky na lidi nebo na události, při kterých byly vytvořeny. Vzpomínky nelze zahodit nebo vymazat z paměti ani popsat jednou větou, proto jsem volila tuto opačnou variantu...“

Knížka nepřišla do rukou jen těm, pro které byla určená, to znamená vnukům a přátelům. Brzy po vydání mě lidé začali oslovovat, ať ze svých pamětí ještě něco napíšu. Vybavily se mi osudy dalších rodin, zajímavých postav, také obraz krajiny nebo různých zákoutí.

Autorka publikací Alena Polášková před svou bohatou knihovnou.

S námětem nebo napsanou povídkou jsem pak navštívila někoho z příbuzných, zeptala se, zda vše odpovídá skutečnosti, a poprosila je, jestli by pro oživení vzpomínek nenašli doma nějakou fotografii.

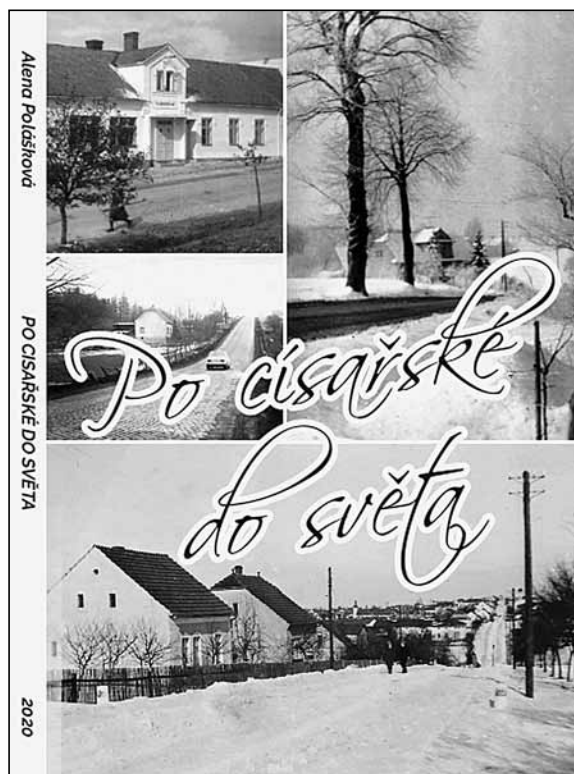
Z jakých zdrojů při psaní čerpáte? Nasloucháte pamětníkům, anebo se spoléháte především na vlastní vzpomínky?

Hlavně to bylo z vyprávění. Aby se vám vyprávění vrylo do paměti, musíte mu pozorně naslouchat a musí vás zajímat. A takovéto vyprávění jsem ve svém životě často a ráda slýchávala. Velkou pamětnicí byla naše maminka, teta Amálka nebo naše rodina na Lůčkách (u Vladislava Šimíčka), právě tam bylo pod jednou střechou několik generací pamětníků. Uváděná data jsem si potom pochopitelně ověřovala v matrikách, archívech, pomocí sčítacích operátů, wikipedie, někdy pomohly zápisky libhošťského poštáka Zdeňka Šustka, nebo stará kniha „Kravařsko“.

Mohla byste vyzradit důvod či podnět, který Vás k zachycování místní historie vedl?

Zachycovat historii? To asi ne, to bych nechala odborníkům. Ze všeho nejvíc mě bavilo zaznamenat mnohdy zajímavé životní příběhy obyčejných lidí, kteří žili mezi námi, o kterých by nikdo nepsal, nikdo by o nich nevěděl a docela brzy by upadli v zapomnění. Jeden z podnětů mi daly dvě klientky z pečovatelského domu v Kopřivnici, kde jsem řadu let pracovala. Dvě sestry Milada s Jarmilou se o svůj rodný Libhošť zajímaly až do konce svého života. O své vzpomínky se rády podělily, při mojí každodenní návštěvě mě inspirovaly a přivedly k dalším tématům.

V knize Po císařské do světa mne zaujalo mnoho příběhů, postřehů a myšlenek. Dovolím si ocitovat ukázkou z doslovu: „Doma nás bylo pět. Sedm lidí pohromadě, stejně jako u Kořínků, žilo u tety Štefi na „Lůčkách“. Ve starém domě u Řeháků jich bylo osm, u Písteckých devět a v Salvetové dřevěnici jich bylo deset. Slovo singl? Neznámé! Neměli jsme dětský pokoj, natož psací stoly, a byli jsme rádi, když jsme dostali vlastní postel. Zato v každé domácnosti vyrůstaly děti s mámou a tátou. Asi to bylo tím, že rodiče uzavírali manželství z lásky, nikoliv pro peníze, a tento okamžik jim po celý život připomínala svatební fotografie nad postelí. Přihlíželi jsme, jak navzájem snášejí dobré i zlé, a řeč o rozvodu nikdy nebyla. Pokud děda s babičkou nezemřeli, bydleli v jednom domku společně s mladými. Úcta a respekt k nim byl samozřejmostí. Vyrůstali jsme ve skromných poměrech, snad proto nikdo nikomu nic nezáviděl, a o to více jsme si vážili každé drobnosti. Se zájmem a obrovským nadšením jsme objevovali svět, svět skutečný, jaký naši vnuci na obrazovkách monitoru nikdy nenajdou. Mládí nám pomohlo zapomenout na všechny útrapy, ze kterých jsme se poučili. A krásné vzpomínky náš život obohacovaly.“

Knížka Po císařské do světa vychází jako druhý svazek edice Místní knihovny Libhošť.

Myslíte, že i dnešní svět a život bude možné s odstupem desetiletí líčit jako svět krásný a poetický? Nebude v budoucnu nouze o krásné vzpomínky, k nimž bychom se na stáří mohli vracet?

Vnímání dnešního světa s odstupem desetiletí? Těžká otázka. Pokrok se zastavit nedá. Dlouhé období mění nejen krajinu, mění i lidské hodnoty. Období před čtyřiceti, padesáti nebo šedesáti lety můžeme s dnešní dobou jen stěží srovnávat. Život měl kdysi svůj řád, k danému slovu, které platilo, nebylo potřeba papíru a razítek, podvody dnešních rozměrů by nedokázal nikdo vymyslet. Doma i ve škole nás vedli ke slušnosti a pravdomluvnosti. Připomínali, abychom nezapomínali slušně pozdravit, poděkovat, abychom pomáhali starším nebo nemocným. K tomu, aby nám bylo tak nějak krásně na duši, stačilo málo. Uměli jsme se radovat. Šťastné dětství můžete prožít i ve skromných poměrech, ale dětství bez kamarádů, to je neštěstí...

Rozmanitými cestami nás Alena Polášková provází i na stránkách svých knih. Poutavá vyprávění o časech minulých jsou prokládána úvahami o proměnách doby, životního stylu a hodnot. Mnohověrstevnaté kroniky Aleny Poláškové jsou nejlepšími příklady pokračování starobylých písmáckých tradic.

Knihu Po císařské do světa lze zakoupit na Obecním úřadě v Libhošti anebo tamější poště.

Ptal se **Petr Horák**

Kontakt: kvidovi@seznam.cz

Pověsti z Oderských vrchů Josefa Ullricha

I. O vodnících

Překlad Marek Bohuš

Rodák z Nového Jičína, učitel, novinář a vlastivědný pracovník Josef Ullrich (* 22. 8. 1866, † 20. 10. 1939) vydal roku 1934 dvě sbírky lidových pověstí *Volkssagen aus dem Gesenke* (Pověsti z Jeseníků) a *Volkssagen aus dem Kuhländchen* (Pověsti z Kravařska). Výsledek jeho celoživotního sběru lidové slovesnosti se dočkal velké obliby, a tak jej v letech 1953 až 1955 Fritz Eichler v Heidelbergu vydal v několika svazcích pod titulem *Sagen aus dem Bärner Ländchen und dem Odergebirge* (Pověsti z Berounska a Oderských vrchů).

Příběhy líčí setkání a konflikty obyvatel s nadpřirozenými silami/bytostmi jako jsou čarodějnice, čerti, trpaslíci či skřeti, duchové a duše, jež nenalezly po smrti pokoje. Vyprávěcí schémata a motivy jsou čtenáři povědomé z lidových pověstí odjinud, nebo z literárních ohlasů. Rozuzlení se dá mnohdy předvídat, ale zasazení děje do konkrétní lokality i s topografickými detaily činí příběhy poutavými a jaksi hodnověrnými. Pozadí některých pověstí představují historické reálie, jako byla přítomnost švédských vojsk na Moravě či zánik některých sídel. Jiné vysvětlují například vznik skutečného pramene minerální vody. Ve sbírce se v menší míře vyskytují také příběhy, jejichž autoři věděli, jak vystavět horor a udělali to tak dobře, že se člověk trochu bojí. Počínaje tímto vydáním bychom chtěli čtenářům nabídnout výběr Ullrichových pověstí podle témat. Tím prvním je vodník.

Jak se vodník oženil s děvečkou

Z Velké Střelné vede do Města Libavé prastará polní cesta, které se všeobecně říká Městská. Původně se u ní nacházel rybník zvaný *Mindesgrube* či *Minesgrube*,¹ v němž dříve přebýval vodník. Kdo šel okolo, uviděl často na keřích rozvěšené pestré věci jako stuhy, šátky, zástěry a sukně. Byly to vějičky, které měly zvláště děti nalákat blíže k vodě. Když se dítě přiblížilo, aby si věci prohlédlo, uchvátil je náhle vodník a stáhl do hloubky. I s dospělými se dokázal potopit. Od té doby však, co dostal od jednoho náležitě nařezáno, nechal pány tvorstva na pokoji.

Jednoho dne šla ze Střelné do Města Libavé děvečka. Byla to holka mladá, krásná jako obrázek a vodníkovi se zalíbila. Rychle rozvěsil své zboží a přiměl ji, aby se vydala do jeho rájónu. Zde

ji popadl i táhl do svého zámku, a protože se jí v něm líbilo, vzal si ji za ženu. Dala mu časem dohromady sedm dětí. Jak šla léta, malí vodníci a vodnice rostly a čím méně matku zaměstnávali, tím častěji myslela na domov. Stesk ji ovládl natolik, až si usmyslela, že už ve vodníkově zámku nemůže vydržet. Šla za svým chotěm a prohlásila, že s dětmi odejde na zem. O tom nechtěl vodník nic slyšet a teprve po dlouhých ženiných prosbách řekl, že svolí pod podmínkou spravedlivého rozdělení dětí. To by však jedno muselo být zabito a rozřezáno napůl. Nic takového žena nechtěla a zůstala tak se svým mužem.

Od toho okamžiku stále přemýšlela, jak to zanačít, aby unikla z říše svého chotě. Jako jediné východisko se jí jevil útěk. Když si vodník zase jednou vyrazil, sebrala děti, vystoupala s nimi na zem a spěchala do rodné vsi. Malý pan manžel byl asi velice rozezlen, když našel svůj zámek prázdný a vydal se hned za uprchlíky. Zda je ještě někdy spatřil, to se dnes už neví.

(podle Rudolfa Richtera)

Nelze si při čtení této pověsti nevzpomenout na Erbenovu baladu Vodník. Zatímco tam však jediné dítě zůstalo jako rukojmí s otcem a když se žena nevrací, je jím zabito (dětská hlava bez tělíčka a tělíčko bez hlavy), zde se krutostí v podobě pülání dítěte pouze vyvíjí nátlak. Pověst není balada, v Ullrichově podání vyznívá pro člověka nadějně, vodní duch končí skoro jako politováníhodný neškodný trumbera.

Vodníci oblasti Bohna²

Vedle staré silnice, která vede z Velké Střelné do Města Libavé, rozkládal se na obecní hranici Smilova při prameni potůčku, který napájel *Bohnu*, jeden rybník. Místy byl zarostlý rákosem, jinde obklopen trnitým křovím. Nazývali ho *Mindesgrube*. V polední čas tam vládlo hrozivé ticho, načež vystoupily z vody žínky, napnuly mezi křoviska šňůry a rozvěsily na ně k sušení barevné mokré stuhy. Někdy se dal zahlédnout i vodník. Nosil červený šat, z jehož lemu stále odkapávala voda. Jednou

1 Německý pomístní název se skládá ze slov *Grube* (jáma) a *Mine/Minde*. Jakkoli je ošidné bez dalších podkladů etymologizovat, nabízí se zde pro výklad názvu spojitost s těžbou břidlice, která měla ve Velké Střelné mimořádný rozsah a tradici. Mine (důl, štola, důlní chodba) snad souvisela se vznikem rybníka, zvláště když se *Mindesgrube* nacházel vedle těžební lokality Rosengarten. Ukazuje to mapa Smilova z roku 1853 s názvy tratí. (podle archivu J. Glonka)

2 Další pomístní název, a protože máme co do činění s vodníky, opět hydronymum. Ani zde si neodpustím chatrnou hypotézu jeho původu. Pod vrstvou německých názvů Libavská leží pohřbená starší vrstva názvů slovanského původu a také ve slovní zásobě místního dialektu se občas mihne české slovo. Snad by podmáčená oblast Bohna mohla vyvěrat ze slova bahna. Na plánu části katastru Velké Střelné nakresleném roku 1955 Johannem Hoffmannem vidíme jak oblast Bohna, tak Bohna Bach. Velikost písma odpovídá popisu Gr. Waltersdorf (Velká Střelná) a výrazně převyšuje názvy ostatních tratí. Bohna Bach (potok B.) je dnes bezejmenný levostranný přítok Střelenského potoka nad jeho ústím do Odry. (podle archivu J. Glonka)

tudy šla žena s dítětem, jež bylo nedělníčkem.³ To se před houštím zastavilo a upřeně do něj hledělo. Protože na matčino volání stále nešlo, vrátila se, chytla je za ruku a táhla pryč. Tu vykládal hošík, že v houští stojí červený mužik, který mává pestrými šátky a na větvích jich tam také visí plno.

Lidé, kteří tudy procházeli okolo půlnoci, nacházeli často uprostřed cesty rakev obklopenou hořícími svícemi. Stavěl je tam vodník, aby je vyděsil.

V Bohně býval dříve také často vidět vodník. Byl to panáček toužící po lásce a rád se dvořil mladým a pohledným děvčatům, která pracovala na blízkých polích. Obtěžoval je tak, že už tam nakonec žádná nechtěla chodit.

(podle Hanse Manferta a Rudolfa Richtera)

Záludný vodník

Na hranici Starých Oldřůvek a Rudoltovic se pod loukou náležející starooldřůvecké rychtě nachází v Odře jedno hluboké místo, kterému říkají „Teuf“.⁴

- 3 Pojem nedělníčko prodělal v evropské folkloristice zásadní proměnu od někoho, kdo vidí duchy až po dnešní význam dítěte, které má díky svému dni narození štěstí, nebo je může poskytnout druhým. Původně se muselo jednat o „sobotnátko“, jež byla díky posvěcenému dni sobotě/sabbatu obdařena magickými schopnostmi a silou. Teprve ve 13. století římskokatolická církev přesunula kvůli odlišení od judaismu sváteční den na neděli. U pravoslavných jižních Slovanů zůstalo při sobotě a věřilo se, že „subatnik“ dokáže rozpoznat a zneškodnit démonické bytosti, vidí a cítí nemrtvé, kteří se vracejí nepoznání mezi živé (revenanti). Vlivem křesťanské věrouky se časem tato víra omezila na předvídání smrti blízkých osob až zeslábla do dnešních dní v údajné předpovídání čísel v loterii.
- 4 Teuf v názvu tůně může v nářečním zabarvení vyjadřovat prostě její hloubku (něm. tief – hluboký). Zároveň bývají taková nebezpečná místa často spojována s čertem (něm. Teufel – ďábel). Ten je ostatně obsažen i v české kletbě fuj tajbl/tajfl/tajksl.

Přebýval v něm dříve vodník a byl to záludný chlapek. Pestrými stuhami a barevnými šátky, jež rozvěsil na keře, lákal k sobě lidi a stahoval neopatrné děti jakož i dospělé, na něž z nějakého důvodu zanevřel, do vody, takže se utopili. To provozoval dlouhý čas až jej jednoho dne z Teufu vyhnali. Jak k tomu došlo, si dnes už nikdo nevzpomene.

(podle Bruna Willschera aj.)

Vodníková pomsta

Jeden sedlák v Božkově měl louku, která byla jakoby zakletá. Žádný z pacholků, které tam poslal sekat trávu, se nevrátil. Nepřišlo se ani na to, co se s nimi stalo. Když na ní zase jednou někdo z čeládky pracoval, všiml si náhle malého mužika, jehož kabát byl celý promáčený. Přiblížil se k němu a povídá: „Pojď, porveme se!“ Pacholek si těch řečí nevšímal a jen sekal dál trávu. Protože jej však prcek vytrvale pokoušel, přece nakonec na zápas došlo. Sekáč si počínal opatrně. Když soupeře přemohl, vzal provaz, svázal mu ruce i nohy a přivezl ho domů. Sedlák se velmi radoval. Poznal v něm vodníka a chtěl jej využít na práci. Naložil vůz hnojem, mužika zapráhl a přikázal mu odvézt fůru na pole. Večer sedláka prosil, ať jej pustí. Ten mu prosbu velkoryse splnil. Jaké jej však nazítří čekalo překvapení! Když vyšel na dvůr, uviděl všechen hnůj na původním místě. Vodník v noci ze msty všechno přivezl zpátky.

(podle Franze Götze)

Mgr. Marek Bohuš, Ph.D.

Kontakt: marek.bohus@email.cz

Mladí grafici v Poodří

Tereza Smetanová

Foto autorka a Petr Janeček

Do Poodří jezdí pravidelně už několik let, mají s sebou kreslířské potřeby, posedávají na trávníku a skicují. O kom že je řeč? O studentech Střední umělecké školy, Ostrava.

Školy, která na podzim 2020 oslavila své třicáté narozeniny, a protože letos slaví stejné kulaté jubileum i chráněná krajinná oblast Poodří, rozhodli se pod mým vedením oběma dát společný dárek – výstavu svých prací s přírodní tematikou. Já sama mám přírodu ráda a Poodří je mi blízké zvláště a není tedy divu, že jsem studenty směřovala právě tam, do krajiny kolem řeky Odry.

Svou tvorbu, onen dárek k třicetinám, představili studenti druhých ročníků oboru Grafický design, zaměření Grafika a animace v Domě přírody Poodří a zároveň Záchraně stanici pro volně žijící živočichy v Bartošovicích, s níž pojí školu i kousek historie.

V předchozích letech tam vznikly některé školní realizace v návštěvnícké expozici. Například naučná tabule před vstupem do živé expozice „Žijí v naší živé zahradě“ nebo některé ilustrace u voliér a další.

Nynější práce studenti vytvářeli v rozmezí dvou let během návštěv Poodří na plenéru nebo exkurzích. Během těchto aktivit měli možnost načerpat inspiraci, seznámit se s místní přírodou a své poznatky vstřebat v ateliérové výuce.

Prvním krokem byly přípravné kreslířské práce přímo v terénu (viz foto). Studenti pak měli za úkol dané zvíře stylizovat a zakomponovat do prostředí, které obývá a k tomu bylo nutné samostudium. Teprve pak následovalo jejich ztvárnění do výsledných stylizovaných ilustrací na počítači v grafickém programu, poté následoval tisk na velký formát. Dodatečně pak přišel nápad, vytvořit k nim jako doprovod malou básnickou sbírku s pracovním názvem „Poetické Poodří“. Vznikla tak příjemná provázanost a zpracování poutavé tematiky pomocí grafických forem, jakými jsou například stylizace, ilustrace, komiksový příběh, práce s grafickými editory nebo sazba.

Jako první však vznikla série ručně kreslených a následně digitalizovaných komiksů, věnovaných osudům zvířat ze záchranné stanice. Jsou pojeté s lehkou nadsázkou a obvykle zakončené poučným závěrem.

Výsledkem jejich úsilí jsou, kromě zmíněných komiksů a básniček, elegantní velkoformátové grafiky znázorňující vybrané typické živočichy Poodří – motáka, potápku roháče, bobra, vydru, moudivláčka, kulíka, ledňáčka, ještěrku, skokana a čolka.

Na obálce čísla vám nabízíme několik ukázek, abyste se mohli potěšit zručností mladých grafiček ze Střední umělecké školy, Ostrava. Jmenovitě to jsou Eliška Čepelková, Kristýna Košutová, Natálie Pavlíčková, Barbora Prokopová, Stella Zettlitzová, Aneta Vašková, Markéta Veselá, Ida Pepe, Bára Václavíková a Andrea Navaříková.

Komiksy z výstavy nepublikujeme, ale jejich autoři – Alena Beránková, František Břenek, Barbora Gdulová, Jakub Holíček, Viktor Hrček, Matouš Kaleta, Andrea Kawuloková, Lukáš Mika a Chi Quynh Ngo – si samozřejmě zaslouží poděkování.

Střední umělecká škola
Ostrava | příspěvková organizace

Mgr. Tereza Smetanová

Absolventka Střední umělecko-průmyslové školy Ostrava a Pedagogické fakulty Ostravské univerzity se zaměřením na výtvarnou tvorbu a výtvarnou výchovu (2003). Je odbornou pedagožkou na Střední umělecké škole, Ostrava na oboru Grafický design a zároveň aktivní výtvarnicí. Věnuje se převážně volné grafice, je členkou SČUG Hollar, za sebou má mnoho společných a několik samostatných výstav, sama aktivně výstavy organizuje. Ve volném čase provází v Záchranné stanici a Domě přírody Poodří v Bartošovicích.

Kontakt: tereza.smetanova@sus-ostrava.cz
www.sus-ostrava.cz

Chalupa Pod Mateřídouškou ve Spálově

Miloslav Chytil

Před více jak dvaceti lety jsme koupili selský statek na dolním konci Spálova. Bývalým majitelem gruntu byl František Šustek – učitel, muzikant, vydavatel časopisu Oderské hory (poté Oderské vrchy), výrazná osobnost vlastivědy Spálovska i širšího okolí. Něco z jeho zarputilé lásky k tomuto kraji asi zůstalo v jeho domě zakleto, protože čím déle v něm bydlíme, tím raději máme Spálov. Tu zastrčenou vesnici na náhorní plošině, kde pořád fouká, kde se mluví nářečím, které jinde neuslyšíte, a kde k sobě lidé mají blízko, protože jejich rody tady žijí po staletí pospolu. Spálov totiž sice patřil oficiálně do Sudet, ale byla

to vždy vesnice česká a nebyla po válce vysídlena jako celé okolí.

Spálov jsme si tedy zamilovali. Z oken domu celou tu dobu pozorujeme romantický domek ve stráni pod námi. Stavba má zhruba sto let, a protože je delší dobu nevyužívaná, zůstala v ní zakonzervovaná doba zhruba před 50 lety. Když jsme na podzim roku 2019 zjistili, že je na prodej, neváhali jsme, koupili ho a hned věděli, co s ním uděláme. Opravíme ho a budeme ho pronajímat, abychom ubytovaným hostům mohli představit krásy naší vesnice a jejího okolí. Naším cílem je poskytnout hostům možnost zakusit klid, možnost vnímat jinak čas i věci okolo sebe. Pomaleji, důkladněji.

Po více jak roční práci jsme celý domek uvedli do stavu, odpovídajícího dnešním nárokům na sociální a technické vybavení, zároveň jsme se však úzkostlivě snažili zachovat *genius loci* tohoto místa. Dveře, okna, bakelitové vypínače, podlahy i nábytek – vše je buď zrestaurované původní nebo alespoň respektující dobu. Chtěli jsme, aby na návštěvníka dýchla atmosféra dětství u babičky v minulém století. Stejně jako k interiéru jsme přistupovali i úpravám dvorku a zahrady. Žádná zámková dlažba, jen kámen, kterého je v okolí Spálova dost. Vždyť na počátku 20. století se zde na několika místech těžila pokrývačská břidlice, kterou byl pokrytý mimo jiné i místní kostel. Vysázeli jsme vysokokmenné jabloně, košíkářské vrby a záhony trvalek a bylinek.

Autorka pérovky Kateřina Nečasová.

Chalupu jsme pojmenovali Pod Mateřídouškou, protože mez nad ní je celá porostlá polštáři této vonné byliny.

Zatím jsme úplně na začátku cesty, kterou jsme si vytyčili, ale podle reakcí prvních hostů to vypadá, že se nám naši vizi podařilo otisknout do reality a že klienti chápou, co jim nabízíme. Pronajímáme celý dům se sedmi postelemi, uzavřený dvůr i zahradu, kterou protéká potůček. Vše máte jen pro sebe. Naší cílovou skupinou je rodina nebo parta přátel toužící strávit volný čas v klidu a pohodě. Ne naložení v bazénu nebo vířivce, ale toulkami krajinou, která je milá a dokáže si získat srdce vnímavého člověka.

Pokud vás, milí čtenáři, toto povídání oslovilo a rádi byste se podívali k nám, do kraje, kde pramení řeka Odra, budeme rádi, když se podíváte na naše webové stránky (www.pod-materidouskou.cz). Zde najdete další fotografie a všechny informace o ubytování i možnostech výletů do okolí.

Tak snad brzy na shledanou na Spálově.

Manželé Chytilovi, Spálov

Kontakt: chalupa@pod-materidouskou.cz

Bylinkové sirupy z Jeseníku nad Odrou

Martina Vrbová

V areálu Jesenické kyselky se nestáčí jen kyselka, ale vznikají i bylinkové sirupy.

Chtěli jsme našim využít prostor, který v kyselce máme, a bylinky byly ideální. Nejprve jsme začali vařit sirupy jako dárky pro naše odběratele, tyto bylinky nám nosili místní obyvatelé jako přebytky ze svých zahrádek. Pak projevili zájem některé regionální prodejny a v listopadu 2020 jsme začali vařit i pro ně.

Dalším důvodem bylo to, že jsme, i kvůli covidu, chtěli vyrábět něco pro zdraví a to bylinky se svými vlastnostmi splňovaly. Dříve jsme je dováželi, letos na jaře jsme pak v areálu kyselky již vysadili bylinky vlastní.

Bylinkové sirupy jsou balené do 0,5l skleněných lahví a konkrétně jsou to „Jesenický bylinkový sirup“ s příchutí máta a meduňka, echinaceo-malina,

šalvěj a levandule. Výrobek je bez přidaných konzervantů, umělých sladidel, aromat, barviv a zahusťovadel, jde o sirup vyrobený z výluhu z výše uvedených bylin a má minimální dobou trvanlivosti rok.

Na jaře sirupy získaly regionální značku Moravské Kravařsko, regionální produkt®.

Rozšířili jsme tak nejen nabídku našich výrobků, ale věříme, že přispíváme něčím ke zdraví na přírodním základě z místní produkce, což je dlouhodobý záměr naší firmy.

Přijďte načerpat energii na zastávce Technotrasy.

Mgr. Martina Vrbová

Kyselka Jeseník nad Odrou s.r.o.

www.jesenickypramen.cz

Nabídka sirupů (obě foto Jesenický pramen s.r.o.).

Bylinková zahrádka v areálu kyselky.

Počasí prvního pololetí roku 2021

Petr Dobeš

Průměrná teplota vzduchu za první pololetí 2021 činila 6,2 °C, což je o 0,3 °C méně, než dlouhodobý normál za období 1979–2013. Je to od prvního pololetí roku 2013 první půlrok, kdy bylo chladnější, než odpovídá dlouhodobým měřením. Přesto je pololetí hodnoceno jako teplotně normální. Normální hodnoty měly teploty vzduchu v lednu, únoru a březnu. Měsíce duben a květen byly podnormální, červen naopak silně nadnormální. Největší zápornou odchylku od průměru vykázal duben (-2,4 °C), největší kladnou odchylku měl měsíc červen (+2,1 °C).

Nejnižší teplota -21,7 °C byla naměřena 15. února. Nebyla to jediná hodnota minimální teploty nižší než -20 °C. Podobně chladný byl i 18. leden, kdy bylo -21,5 °C. Přesto je počet arktických dnů ve sledovaném půlroce opět nulový. Aby byl den považován za arktický, nesmí ani nejvyšší teplota v daném dni vystoupat nad -10 °C.

Nejvyšší teplota byla naměřena 21. června a dosáhla hodnoty 32,7 °C. Letních dnů se vyskytlo již 20, přičemž první z nich nastal 10. května. Tropických dnů bylo dosud šest, s prvním výskytem dne 17. června.

Srážek napadlo 310,6mm, což činí 102 % dlouhodobého průměru. Srážkově normální byly všechny kalendářní měsíce s výjimkou května. Tento měsíc je s úhrnem 96,1mm, což činí 134 % normálu, klasifikován jako nadnormální.

Tzv. normalita teplot a srážek se vypočítává kvantitativními statistickými metodami z dlouhodobě měřených hodnot, často za celé období, po které stanice danou charakteristiku měří. Pro Hladké Životice zatím pracuji s obdobím 1979–2013, i když už by bylo vhodné výpočty aktualizovat na období do roku 2018.

Nejvíce srážek napršelo 24. června a to 38,0 mm. Ten den se v naší oblasti vyskytla dlouhotrvající večerní bouřka. Hřmělo prakticky od 17:30 do 23 hodin, i když se centrum bouřkové aktivity pohybovalo v různé vzdálenosti. Při bouřce se vyskytovaly silné dešťové přeháňky, dvakrát i s kroupami, až 3 cm velkými. Kroupové přeháňky byly jen krátké a slabé intenzity.

Stejný den se prohnalo Břeclavskem a Hodonínkem tornádo o síle F4 mezinárodní stupnice. Při něm dosahuje rychlost větru hodnot od 338 do 418 km/h. Tornádo po sobě zanechalo rozsáhlou spoušť v sedmi obcích a bohužel se neobešlo bez obětí na životech. Jedná se o nejsilnější tornádo v Evropě v tomto století.

Jedna z nejznámějších pranostik, ta o Medardově kápi přisuzuje červnu deštivé a zamračené počasí. Letošní červen se však vyznačoval minimální

oblačností. Obloha byla zatažená jen ze 45 %, což je nejnižší červnová hodnota od roku 2002. S tím souvisí vysoký počet jasných dnů – 11 a naopak nízký počet dnů zamračených – pouze 5.

Nejsilnější vítr se vyskytl 30. června a měl nárazy okolo 20 m/s. Zanechal po sobě jen polámané větve.

Bouřkové jevy se vyskytly v 16 dnech, nejčastěji v červnu, kdy byly bouřky zaznamenány v deseti dnech. První bouřka byla v Suchdole 21. dubna. Kroupy se vyskytly pouze 24. června, avšak dvakrát v jediném dni.

Letos konečně napadlo i trochu sněhu. V lednu ležela sněhová pokrývka 12 dnů, v únoru 19 a v březnu a dubnu po jednom dni. Celkem je to 33 dnů. Poslední sněhová pokrývka se vyskytovala 6. dubna 2021. Ve dnech 14. a 15. února byla sněhová pokrývka vysoká 16 cm.

	leden	únor	březen	duben	květen	červen	I. pololetí
průměrná teplota	-0,6	-1,4	3,1	6,1	11,6	18,7	6,2
minimální teplota	-21,5	-21,7	-7,6	-3,1	-1,1	2,8	-21,7
maximální teplota	11,0	16,7	23,2	24,0	28,8	32,7	32,7
	leden	únor	březen	duben	květen	červen	I. pololetí
dny arktické	0	0	0	0	0	0	0
dny ledové	6	11	1	0	0	0	18
dny mrazové	24	20	20	12	1	0	77
dny letní	0	0	0	0	3	17	20
dny tropické	0	0	0	0	0	6	6
	leden	únor	březen	duben	květen	červen	I. pololetí
počet srážkových dnů	18	13	13	16	22	10	92
srážkový úhrn	31,9	38,0	21,7	49,3	96,1	73,6	310,6
	leden	únor	březen	duben	květen	červen	I. pololetí
počet dnů s bouřk. jevy	0	0	0	2	4	10	16
dnů se souvis. sněh. pokrývkou	12	19	1	1	0	0	33

Zdrojem dat o teplotě vzduchu a srážkových úhrnech jsou měření pana Ladislava Rošlapila na Šlechtitelské stanici v Hladkých Životicích. Ten pozoruje stav počasí od roku 1972, avšak měření z let 1972–1978 se dochovaly jen ve formě měsíčních hodnot. Ostatní meteorologické prvky a jevy (oblačnost, rychlost větru, typ srážek, dohlednost, atmosférické jevy, bouřkové jevy a sněhová pokrývka) pozoruje autor tohoto příspěvku v Suchdole nad Odrou od roku 1997. Ve stavu, kdy lze údaje vzájemně porovnávat, jsou však až záznamy od roku 2002.

Publikované články s výsledky dlouhodobých pozorování v Hladkých Životicích a Suchdole n. O.:

DOBEŠ, P.: Klimatické poměry Oderské brány. *POODŘÍ: časopis obyvatel horní Odry*. Roč. 20, č. 2 (2017), s. 17–24.

DOBEŠ, P.: Teplotní a srážkové poměry Oderské brány. *POODŘÍ: časopis obyvatel horní Odry*. Roč. 17, č. 2 (2014), s. 16–21.

ROŠLAPIL, L.: Průběh počasí za posledních 131 let v Klimkovické pahorkatině. *POODŘÍ: časopis obyvatel horní Odry*. Roč. 8, č. 2, (2005), s. 33–36.

<http://www.metamater.cz/historie/meteorologicka-pozorovani-od-roku-1873/>

Mgr. Petr Dobeš

Kontakt: dobes.petr@centrum.cz

Rozhledna v Blahutovicích

Martina Peterková

Foto Ladislav Šmitke

Ve čtvrtek 26. srpna 2021 byla slavnostně otevřena nová dominanta Blahutovic – 27,5m vysoká rozhledna.

Nachází se v blízkosti vodárny a cyklistické odpočívky na jihovýchodní straně Blahutovického vrchu u silnice III. třídy mezi Jeseníkem nad Odrou a Blahutovicemi.

Stavbu podle projektu Ing. arch. Tomáše Kudělky z Kunína, která byla z větší části financována pomocí dotačních prostředků z projektu „Silesianka“ – stezka rozhleden a vyhlídkových míst v Euroregionu Silesia, provedla firma Suntel Czech s.r.o.

Na vyhlídkovou plošinu do výšky 15m vystoupáte po 84 schodech. Můžete tak učinit kdykoliv, neboť rozhledna je přístupná stále.

Martina Peterková

Obecní úřed Jeseník nad Odrou

Kontakt: peterkova@jeseniknadodrou.cz

Ohlédnutí za historií chráněné krajinné oblasti Poodří

Zbyněk Sovík

Od vzniku chráněné krajinné oblasti Poodří uběhlo již 30 let. Péči o toto jedinečné území v údolí řeky Odry zajišťuje Správa CHKO Poodří, která je již šestnáctým rokem součástí Agentury ochrany přírody a krajiny České republiky. Vydejme se na krátkou procházku nedávnou historií a připomeňme si některé důležité události z třicetiletého života CHKO Poodří.

1975 Dne 7. května 1975 byl pracovníky Okresního vlastivědného muzea v Novém Jičíně RNDr. Marií Sedláčkovou, Ing. Ivo Otáhaem a Mgr. Augustinem Daňkem podán návrh na vyhlášení chráněné krajinné oblasti Poodří. Nastalo 16 let bojů o uchování tohoto přírodně cenného území.

1991 Dne 1. května 1991 vchází v platnost nařízení o vyhlášení CHKO Poodří. Vzniká druhá nejmenší a zároveň jedna z mála nížinných CHKO u nás. Správa CHKO má v počátcích pouze hrstku zaměstnanců v čele s vedoucí RNDr. Šárkou Neuschlovou. Teprve v roce 1993 se instituce personálně stabilizuje a sídlem Správy CHKO se stává Ostrava.

1993 Dne 26. října 1993 se Poodří dostává mezinárodního uznání. Jako významné mokřadní a ptačí území je zařazeno mezi mokřady mezinárodního významu v rámci celosvětové Ramsarské úmluvy.

1994 V roce 1994 Správa vyhláší na území CHKO Poodří hned pět památných stromů. Patří mezi ně také nejmohutnější památný dub Moravskoslezského kraje v parku zámku Nová Horka. O jejich vyhlášení se zasloužil tehdejší lesník Správy Ing. Miroslav Kosňovský.

1995 V počátcích existence CHKO Poodří probíhá intenzivní poznávání přírody a krajiny. Průzkumy často prováděné samotnými zaměstnanci Správy vedou například k objevu a detailnímu zdokumentování populace kriticky ohroženého korýše žábřonožky sněžní. O detailní poznání přírody Poodří se v té době zasloužily především RNDr. Lenka Sovíková a RNDr. Šárka Neuschlová.

1996 V roce 1996 je natočen první dokumentární film o CHKO Poodří s názvem „Poodří – harmonie v zelené a modré“. Autorem snímku je režisér Petr Amler. Tento snímek, zabývající se symbiózou vody a krajiny v nivě Odry, získává v roce 1997 velkou cenu Ekofilmu na filmovém festivalu v Českém Krumlově.

1997 Mohutná povodeň v první červencové dekádě roku 1997 zasahuje v plné míře i Poodří. Celá údolní niva se na několik dní mění v obrovské jezero o rozloze přes 54 kilometrů čtverečních. Zachovalá údolní niva Odry sehrává roli přirozené protipovodňové ochrany pro níže položená místa na toku.

1998 Koncem devadesátých let Správa vyhláší řadu nových památných stromů. Vyhláší se také nová přírodní rezervace Koryta a přírodní památka Meandry Staré Odry. Vedení Správy CHKO se ujímá nová vedoucí PhDr. Vladislava Hamplová. Za zmínku stojí především její propagační aktivity a důraz na komunikaci s partnery v regionu. Správa začíná pořádat akce Dny v Poodří, organizuje setkání se zástupci obcí, realizuje řadu výstav a akcí pro veřejnost.

1999 V roce 1999 se návštěvníkům znovu otevírá naučná stezka přírodní rezervací Kotvice. Původní stezku z roku 1983 silně poškodila stoletá povodeň, a tak se Správa rozhoduje pro její kompletní obnovu. Panely na přírodních dřevěných stojanech tehdy svými kresbami doplnil malíř Ludvík Kunc.

2000 Ve spolupráci s německou pobočkou Světového fondu na ochranu přírody (WWF) se Správa CHKO podílela na mezinárodním projektu – vytvoření Atlasu niv řeky Odry, který popisuje stav nivy Odry od České republiky až k ústí do Baltského moře.

2002 Správa CHKO Poodří se přesouvá do nového sídla – části budovy tzv. Starého zámku

ve Studénce. Vedoucím Správy CHKO se stává Mgr. Ivan Bartoš.

2003 V roce 2003 jsou v Poodří vyhlášeny dvě nové přírodní rezervace – Bartošovický luh a Bařiny, jen o rok dříve přírodní rezervace Rákosina. Bartošovický luh se stává největším maloplošným chráněným územím v CHKO Poodří. Díky tomu jsou opět o něco účinněji ochráněny cenné ekosystémy Poodří. Rezervaci o rozloze téměř 300 hektarů tehdy vyhlásila RNDr. Lenka Sovíková.

2005 Vstup České republiky do Evropské unie přináší novou evropskou legislativu v oblasti ochrany přírody. V lednu 2005 se CHKO Poodří stává ptačí oblastí a v dubnu téhož roku je jeho jádrová část vyhlášena evropsky významnou lokalitou. Správy chráněných krajinných oblastí ČR přecházejí pod Agenturu ochrany přírody a krajiny.

2009 Je vyhlášena přírodní rezervace Bažantula. Tvoří ji soustava čtyř botanicky i zoologicky velmi hodnotných rybníků u Studénky. Rybníky však nejsou v dobrém technickém stavu, proto se začíná plánovat jejich kompletní rekonstrukce.

2010 Vstup do Evropské unie umožňuje využít nový zdroj peněz pro financování krajinotvorných opatření – Operační program Životní prostředí. Postupně jsou vytvářeny různé projekty na opravy rybníků, tvorbu tůní i nových informačních prvků. Prvním realizovaným projektem se v roce 2010 stává akce „Záchrana rybníka Velký Váček v NPR Polanská niva“.

2011 Organizační změny v Agentuře ochrany přírody a krajiny vyústily ve sloučení dvou samostatných pracovišť a v opětovné stěhování Správy CHKO Poodří – tentokrát ze Studénky do Ostravy. Budova ve Studénce se stává detašovaným pracovištěm.

2013 Po třinácti letech je završena akce revitalizace řeky Bílovky, investorem je s. p. Povodí Odry. Řeka

je již téměř deset let ponechána přírodním procesům, břehy postupně zarůstají vegetací. Na toku hospodaří bobr a daří se zde také vážkám.

2014 Rok 2014 je věnován návštěvníkům Poodří. Velkou událostí se stává otevření návštěvnického střediska – Domu přírody Poodří při záchranné stanici živočichů v Bartošovicích. Správa CHKO vydává u příležitosti otevření vlastní mobilní turistickou aplikaci – jako úplně první CHKO v ČR. Přírodní rezervace Kotvice, dosud zabírající pouze stejnojmenný rybník, je vyhlášena v nových hranicích na více než dvojnásobné ploše. U rybníku Kotvice vyrůstá ptačí pozorovatelná a o rok později se dočkáva obměny i naučná stezka.

2017 Významným krokem je vyhlášení CHKO Poodří v nových hranicích a úprava zonace v roce 2017. Tímto jsou z CHKO Poodří vyňata méně hodnotná okrajová území, většinou v zástavbě obcí. Přírodně cenná území jsou naopak k CHKO připojena.

2018 Po dlouhých dvaceti letech je v Poodří vyhlášen nový památný strom – Dub u Lesního mlýna mezi Suchdolem a Bernarticemi nad Odrou.

2020 V roce 2020 je dokončen dosud největší projekt realizovaný z prostředků evropských fondů – kompletní rekonstrukce rybníků v přírodní rezervaci Bažantula (viz příspěvek v čísle).

2021 CHKO Poodří slaví 30 let! V textu jsme zmínili pouze pár jmen a slušelo by se je doplnit o mnohá další – o jména ostatních zaměstnanců Správy, odborníků z různých organizací, pracovníků obecních samospráv i státní správy, členů stráže přírody, dobrovolníků a dalších. Ti všichni přispěli svým dílem k zachování přírody a krajiny Poodří. Děkuje!

Bc. Zbyněk Sovík, Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, regionální pracoviště Správa CHKO Poodří
Kontakt: zbynek.sovik@nature.cz

Ludvík Kunc – Rozloučení (17. 5. 1934 – 28. 6. 2021)

Věra Koutecká (text a foto)

Kamarádka mi 29. června zatelefonovala, jestli už jsem se dověděla... Odpověděla jsem, že nevim, o čem hovoří. Tiše vyřčená slova mě zavalila jako nejtěžší balvan. Jako většina kamarádů a přátel Ludvíka Kunce jsem si nechtěla připustit, že jednou nastane naše rozloučení definitivní.

Skoro každý, kdo L. Kunce znal i jen z vyprávění nebo jako autora stovek (či spíš tisícovek) výtvarných děl svérázného rukopisu, jistě ví, že pochází

z Olešné u Rakovníka, že vystudoval Vyšší školu umělecko-průmyslovou v Praze a že profesní dráhu zahájil jako učitel výtvarné výchovy v Rýmařově a po této epizodě ho nejen osud, ale hlavně touha po divočině zavály paradoxně do jednoho z nejšpinavějších měst v tehdejší Československu – do Ostravy. Zde působil v ZOO od jejích dětských krůčků nejen jako výtvarník, ale i jako osvětový pracovník. Desetiletí se k němu hlásily tehdejší

děti, které nezapomněly na besedy zatraktivněné přítomností živých zvířat, často mládat šelem různých druhů (o nečekané a nezapomenutelné zážitky jistě nebyla nouze). Chovatelské úsilí vyvrcholilo patnáctiletým soužitím s polodivokým rysem Sixim. Po jeho odchodu do rysího nebe si už žádnou šelmu na plný úvazek na starost nevzal – tak úzký vztah může být jen jednou.

V ZOO zůstal L. Kunc do konce svého profesního života, který protáhl až do sedmdesáti let. S tehdejšími vedením si už moc nerozuměl. O to víc přilnul k často mladým lidem, kteří si ho vážili nejen jako výtvarníka, ale i jako nestora ochrany přírody.

Od 60. let 20. stol. sledoval rysí populaci v Beskydech, v nichž tehdy žilo i přes 20 rysů. Chodil v jejich šlápěch ve sněhu a mrazu – fotopasti a telemetrické obojky tenkrát neexistovaly. Nebudu se rozepisovat o již mnohokrát publikovaných údajích o desítkách rysů, kteří byli jeho zásluhou odchyceni na Slovensku a po karanténě v Ostravě vypuštěni do více evropských pohoří, kde jejich potomci obhacují divočinu dosud.

Je krásné, že i ve vysokém věku, kdy mu už zdraví příliš nesloužilo, stále sledoval ochozy, po nichž kráčely milované šelmy, díky častým návštěvám kamarádů z řad profesních pracovníků ochrany přírody, ČSOP nebo Vlčích a Rysích hlídek Hnutí DUHA, jejichž založení inicioval (i to bylo jedním z důvodů udělení prestižní Ceny Josefa Vavrouška „za dlouhodobý přínos“ v roce 2018).

I když žil a tvořil v bytě Ostravě-Porubě, odkud poslední roky ani příliš nevycházel, díky nekonečné fantazii se volně toulal nejen po důvěrně známých krajinách Karpat, ale vlastně kdekoliv, kam ho provázely múzy. Navzdory trápení těla jsou jeho akvarely z nedávné doby plné jasu a živých barev.

Poodří L. Kunc miloval hlavně v místech, kde Odra zůstala nezkrocená. Stačilo zajít do prvního meandru nad silniční most v Polance a iluze o divoké řece byla dokonalá. Taky mu učarovala Kotvice s racčí kolonií a desítkami dalších druhů ptáků. Na přelomu století krášlily jeho ilustrace řadu informačních tabulí i naučných stezek – tehdy byl počastován titulem „Malíř Poodří“.

Velmi si vážím trilogie knížek, které mi L. Kunc ilustroval. Jedna z nich náleží řece Odře. Byť si desítku knih napsal a vyzdobil sám.

Když jsem pochopila, co mi kamarádka sdělila, vzala jsem několik Ludvíkových obrázků (byli na nich – jak jinak – rys, vlk a medvěd), odjela na místo, které měl rád, a rozdělala oheň. Neb oheň očišťuje. Stejně jako voda při povodni. Soumrak zahaloval krajinu a proužek dýmu se rozptyloval hluboko pod korunami potemnělých stromů. Hleděli jsme všichni čtyři do plamenů a posílali pozdrav osvobozené duši...

RNDr. Věra Koutecká

Kontakt: koutecka.vera@centrum.cz

Ludvík Kunc na fotografii z roku 2019.

Krajina v Poodří: Ludvík Kunc.

Za vážkami CHKO Poodří

Foto Zbyněk Sovík a Ondřej Klupa

Šídlo rákosní – samec.

Šídlo pestré – samec.

Za vážkami CHKO Poodří

Foto Ondřej Klupa

Vážka obecná – samička.

Klínatka rohatá – samec.

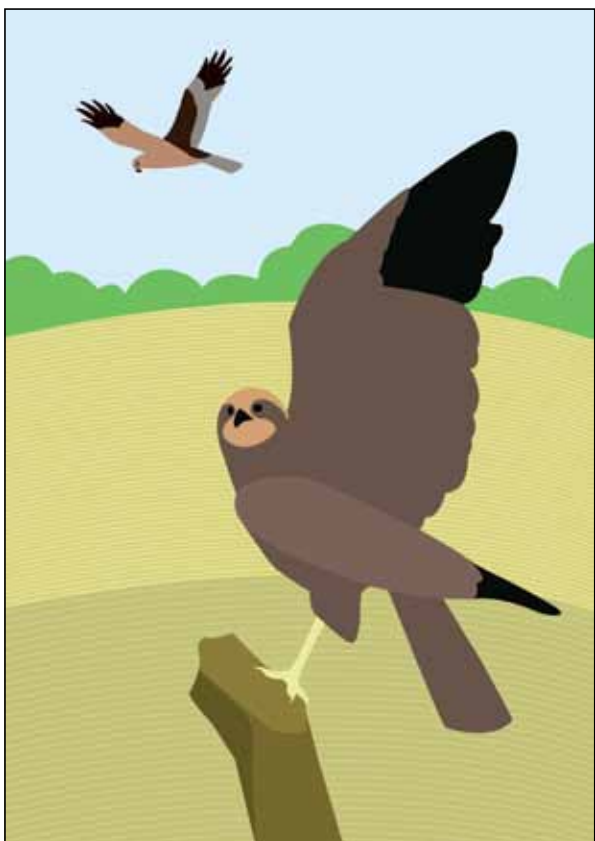
Práce mladých grafiků ze Střední umělecké školy, Ostrava

Bobři – Barbora Prokopová.

Ledňáčci – Kristýna Košutová.

Moták pochop – Natálie Pavlíčková.

Potápka roháč – Eliška Čepelková.

Blíž přírodě

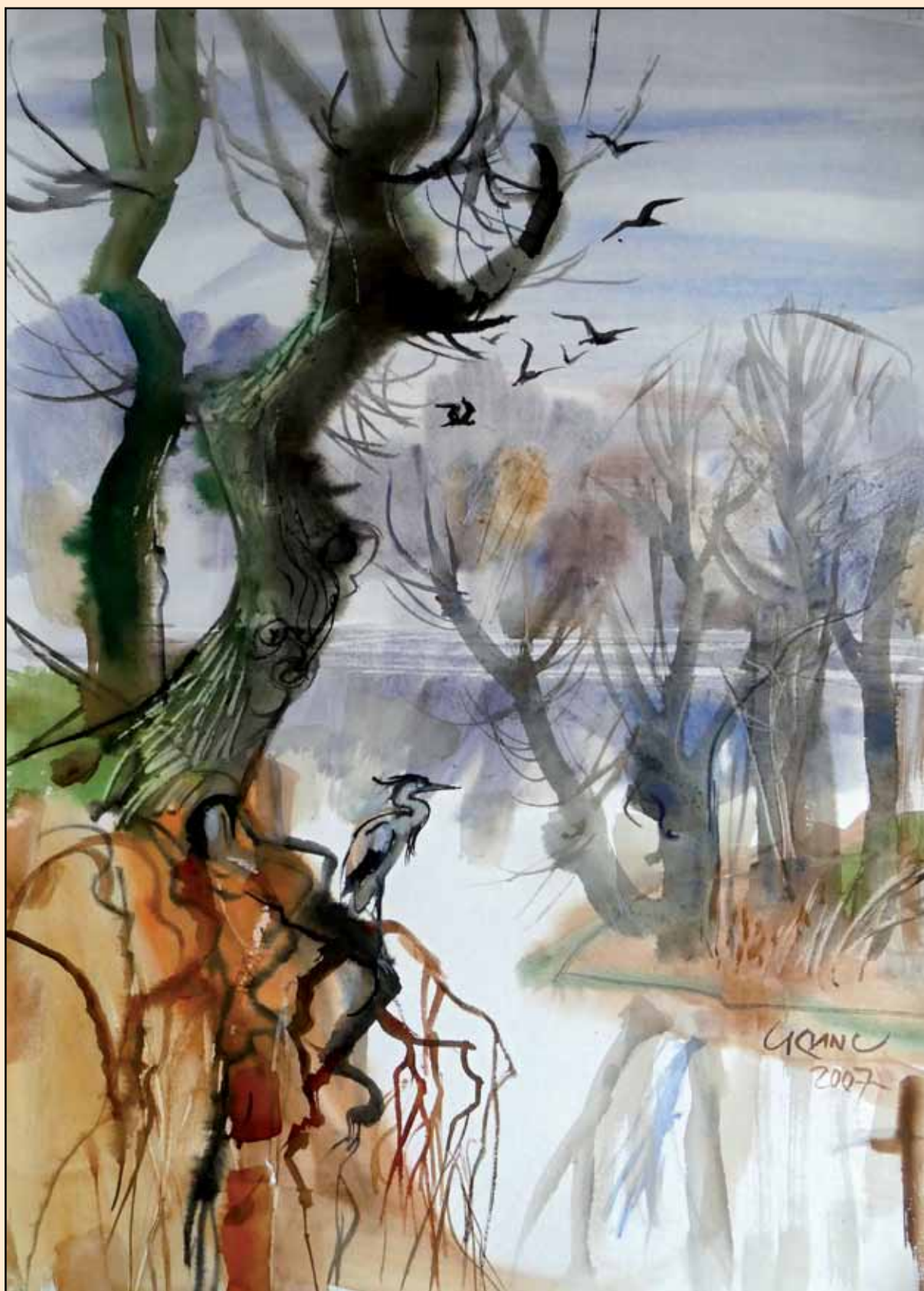

Pojďte s námi do přírody!

- Navštivte přírodně cenné lokality po celé České republice.
- Vydejte se s námi pěšky, na kole či s kočárky na naučné stezky.
- Sledujte rostliny a živočichy z vyhlídek a pozorovaten.
- Objevte s námi orchidejové louky, pralesy a památné stromy.
- Podívejte se do nitra obnovených rašelinišť a mokřadních luk.
- Vyberte si lokalitu na www.blizprirode.cz a vyrazte s NET4GAS a ČSOP do přírody!

Rozvíjíme společensky odpovědnou politiku ochrany přírody s ohledem na současné a budoucí generace a jsme jedním z největších firemních dárců v oblasti ochrany přírody v České republice.

www.blizprirode.cz

Poodři – Ludvík Kunc, 2007.